

รายงานผลการวิจัย
โครงการวิจัยกาญจนานิกเชกสมโภช

เรื่อง

พัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง :
การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

อนุสรณ์ ลิ้มมณี
มิถุนายน 2540

จพ
ร 15
009358

รายงานผลการวิจัย
โครงการวิจัยกาญจนภิเษกสมโภช

เรื่อง

พัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง :
การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษา

โดย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อนุสรณ์ ลิ้มมณี
มิถุนายน 2540

29 ก.ย. 2544

I1888670X

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ไม่อาจจะสำเร็จลงได้ หากไม่ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และรองศาสตราจารย์ ดร. ธเนศวร์ เจริญเมือง ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้ช่วยจัดส่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ในภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พุทธิสวาม จุมพล ได้เสนอให้ผู้เขียนทำวิจัยในเรื่องนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชาย ตรีรัตน์ ดร. ไชยยันต์ ชัยพร และอาจารย์ พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ ให้ความช่วยเหลือในหลายขั้นตอน และทั้งนี้ยังต้องรวมถึงคุณจุมพล คำสนอง ผู้ช่วยวิจัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นที่มาของทุนในการวิจัย ผู้เขียนขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

โดยข้อจำกัดด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้น่าจะมีจุดบกพร่องไม่มากก็น้อย แนนอนที่เดียวความรับผิดชอบทั้งหมดจะต้องเป็นผู้เขียนแต่เพียงลำพัง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อโครงการวิจัย พัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง : การปรับทิศทางและหลักสูตร
การศึกษา

ชื่อผู้วิจัย นายอนุสรณ์ สุ่มมณี
เดือนและปีที่ทำวิจัยเสร็จ มิถุนายน ๒๕๔๐

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่า พัฒนาการของทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์
ไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ เป็นต้นมา ถูกตีกรอบและหลักค้ำทั้งโดยตรงและโดยอ้อมโดย
เงื่อนไขระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นช่วงๆ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง อิทธิพลทางวิชาการจากต่างประเทศ ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ และนโยบาย
รัฐ รวมทั้งสภาพด้านเศรษฐกิจ และได้พบว่า การก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่และการเติบโตของ
การศึกษาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบ เกิดขึ้นได้ด้วยผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ ส่วนการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านต่างๆของรัฐบาล ซึ่งบางครั้งเป็นผลจากการเปลี่ยน
ระบบการปกครองและความผันผวนด้านเศรษฐกิจ มีบทบาทสำคัญในการวางกรอบในการปรับ
ทิศทางและหลักสูตรการศึกษา ในขณะที่อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันได้เข้ามามี
อิทธิพลต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทยตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ และมีอิทธิพลอย่าง
มากนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Project Title The Development of Political Science in the Current of Change :
The Adjustments of Direction and Curriculum

Name of Investigator Anusorn Limmanee

Year 1997

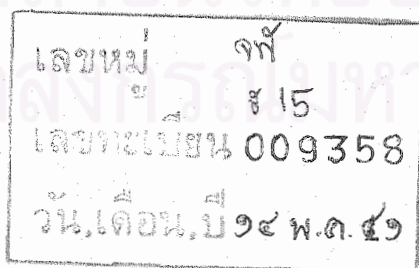
ABSTRACT

This study argues that the development of Political Science in Thailand in terms of its direction and curriculum after 1947 is shaped and constrained by such international and domestic conditions as foreign influence, power structure, political regime, government policies and economic fluctuation. It is found that the rise of modern Political Science and the development of studies on political theory and comparative politics in later period were facilitated by the changes in power structure of the ruling elite and that the shifts of some public policies, sometimes as a result of regime change or economic problems, conditioned the adjustment in direction and curriculum of Political Science, while the American Political Science have successively influenced Political Science in Thailand since 1948.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	บทนำ	1
๒	การเกิดรัฐชาติกับรัฐศาสตร์ยุคแรก	14
๓	รัฐประหาร ๒๔๕๐ สหรัฐอเมริกา และการก่อตัวของรัฐศาสตร์ยุคใหม่	24
๔	รัฐอำนาจนิยม การพัฒนา และการเติบโตของรัฐศาสตร์สมัยใหม่	44
๕	การศึกษารัฐศาสตร์ท่ามกลางความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมือง	56
๖	สรุปและข้อเสนอแนะ	70
	หนังสืออ้างอิง	75
	ภาคผนวก	88

รายการตารางประกอบ

ตารางที่	หน้า
๓.๑ วิชาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในหลักสูตรรัฐศาสตร์ของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๔๕๑) และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๔๕๒)	๓๐
๓.๒ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๓๖
๓.๓ สักส่วนของกลุ่มวิชาหลักในหลักสูตรรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี ๒๔๕๑ และปี ๒๔๕๕	๓๙
๓.๔ สักส่วนของกลุ่มวิชาหลักในหลักสูตรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๔๕๒ และปี ๒๔๕๖	๔๐
๔.๑ การขยายตัวของวิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ปี ๒๕๐๑- ๒๕๐๕	๔๐
๔.๒ การเปลี่ยนแปลงของวิชาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบใน ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างต้น และปลายทศวรรษ ๒๕๐๐	๔๕
๔.๓ วิชาด้านทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบและการเมืองไทย ในหลัก- สูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษาและสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๑๑	๕๑
๔.๔ วิชาเน้นเฉพาะสาขาและวิชาเลือกในสาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๑๔	๕๒
๕.๑ อาจารย์ด้านรัฐศาสตร์และประเทศที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	๕๘
๕.๒ จำนวน อัตราส่วน และอัตราการเติบโตของข้าราชการพลเรือนระดับ ๓ ระหว่างปี ๒๕๒๖ ถึงปี ๒๕๓๐	๖๒
๕.๓ อัตราส่วนและการเติบโตของหัตถอุตสาหกรรมและการบริหารงานภาค- รัฐในระบบเศรษฐกิจไทย ปี ๒๕๓๒- ๒๕๓๖	๖๕
๕.๔ จำนวน อัตราส่วน และอัตราการเพิ่มของข้าราชการพลเรือนระดับ ๓ ระหว่างปี ๒๕๓๑ ถึง ๒๕๓๖	๖๖

บทที่ ๑

บทนำ

ถึงแม้ว่าการศึกษากลับกับรัฐศาสตร์ของไทย ในแง่ที่เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมือง จะสามารถนับย้อนหลังไปได้หลายร้อยปี แต่การศึกษารัฐศาสตร์ในฐานะองค์ความรู้ที่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา เพิ่งถือกำเนิดขึ้นในสังคมไทยเมื่อไม่นานมานี้ ถึงกระนั้นก็ตามก็คิดในระยะเวลาดังกล่าว ทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่หลายครั้งหลายครา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ไม่เพียงแต่จะมาจากพัฒนาการขององค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์เท่านั้น หากยังได้รับผลกระทบจากความเคลื่อนไหวและผันแปรในด้านต่างๆ ของสังคมไทยและสังคมโลกอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพิจารณาในภาพรวม ทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในแต่ละช่วงเวลา จึงน่าจะเป็นผลผลิตจากการปรับตัวท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งสองด้าน ซึ่งเชื่อมโยงกันอยู่

คำถามหลักในการศึกษาพัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงในที่นี่ คือ การปรับทิศทางและหลักสูตรของรัฐศาสตร์ไทยที่ผ่านมานั้น เกิดขึ้นในลักษณะใด ได้รับผลกระทบจากอะไร และทางออกของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลกในยุคปัจจุบันน่าจะเป็นอย่างไร ในการตอบคำถามดังกล่าว มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาอยู่ ๓ ประการ กล่าวคือ ประการแรก การศึกษาทางรัฐศาสตร์มีพัฒนาการของทิศทางและหลักสูตรการศึกษาในแต่ละช่วงอย่างไร ประการที่สอง เงื่อนไขระดับมหภาคต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในและมาจากภายนอกสังคมไทย มีอิทธิพลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวหรือไม่และเพียงใด ประการสุดท้าย ในสภาพที่สังคมไทยและสังคมโลกยุคปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในอนาคตควรจะเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น การศึกษานี้จึงเป็นการพิจารณาพัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับสังคมไทยและสังคมโลก โดยให้ความสำคัญต่อบริบททางสังคม ในฐานะที่เป็นเงื่อนไขในการพัฒนาทิศทางและเนื้อหาขององค์ความรู้

ในแง่ของช่วงเวลานำมาศึกษา การศึกษานี้จะเริ่มต้นจากการก่อตัวของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในทศวรรษ ๒๔๕๐ มาจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้มองข้าม พัฒนาการอันเป็นรากฐานการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในสังคมไทย ที่ปรากฏให้เห็นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ห้าเป็นต้นมา สำหรับลำดับการนำเสนอเนื้อหาสาระ การศึกษากลับกับพัฒนาการรัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง แบ่งประเด็นของเนื้อหาเป็น ๔ ส่วน โดยส่วนแรกเป็นการสำรวจข้อเขียนและงานวิจัยเกี่ยวกับทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทย และการพัฒนากรอบความคิดในการศึกษา

วิเคราะห์ ส่วนที่สองเป็นการชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ก่อนที่จะเกิดการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ ส่วนที่สามเป็นการศึกษาถึงทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทย ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ จนกระทั่งยุคปัจจุบัน และส่วนสุดท้ายจะเป็นการเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในบริบทของสังคมไทยและโลกยุคปัจจุบัน

การศึกษาพัฒนาการและทิศทางของ รัฐศาสตร์ไทย

ข้อเขียนเกี่ยวกับพัฒนาการและทิศทางของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยที่ผ่านมา อาจจะจำแนกอย่างกว้างๆตามเป้าหมายในการเขียนได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ข้อเขียนเชิงประสบการณ์ที่มุ่งเล่าเรื่องราวความเป็นมาด้านใดด้านหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย และข้อเขียนเชิงวิชาการซึ่งเน้นสำรวจพัฒนาการและสถานภาพของการศึกษารัฐศาสตร์หรือสาขาย่อยของรัฐศาสตร์ในประเทศไทย

ข้อเขียนในลักษณะแรก ส่วนใหญ่จะเป็นบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกหรือหนังสือประจำปีของคณะรัฐศาสตร์หรือสมาคมศิษย์เก่ารรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยใดมหาวิทยาลัยหนึ่ง ซึ่งมุ่งที่จะบอกเล่าเหตุการณ์ในอดีตที่ตนมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง และแสดงทัศนะเกี่ยวกับสภาพการณ์นั้นรวมทั้งสถานการณ์ในขณะที่เขียน ตามความรู้สึกส่วนตัว งานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นภาพทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการก่อตัวของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยทั้งในแง่การสร้างสถาบัน การพัฒนาหลักสูตร และบรรยากาศการเรียนการสอนในบริบททางสังคมช่วงใดช่วงหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเช่น บทความของพระยาสุนทรพิพิธ(๒๔๕๒) เกี่ยวกับประวัติรัฐศาสตร์ไทย ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารรัฐจากการปกครองสมัยโบราณมาสู่ระบบราชการแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ห้า ได้ทำให้เกิดความจำเป็นในการสร้างสถานศึกษาชั้นสูงเพื่อผลิตบุคคลากรรุ่นใหม่ให้แก่รัฐ อันนำไปสู่การพัฒนาเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในระยะต่อมา ข้อเขียนในทำนองเดียวกันจะพบในบทความของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิบูลย์(๒๔๕๓) หลวงนรกิจบริหาร(๒๔๕๓) มาลัย หุวะนันท(๒๔๕๕) และสนิทเทียม ณ สงขลา (๒๕๐๑) ข้อเขียนบางชิ้นได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักสูตรหรือโครงสร้างการเรียนการสอนรัฐศาสตร์ของบางสถาบันในบางช่วง อาทิ บทความของ เกษม อุทยานิน(๒๕๐๑) และพระยาราชนา(๒๕๐๑) หรือชี้ให้เห็นที่มาของการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์และการร่างหลักสูตรในบางมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ เช่น ข้อเขียนของ ดิเรก ชัยนาม(๒๕๐๑) ม.จ.ลักษณะเลิศ ชยางกูร(๒๕๐๑) และหลวงอังคณาบุรุษย์(๒๕๐๑) เป็นต้น

ถึงแม้ว่าข้อเขียนในลักษณะนี้จะให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์บางด้าน ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของรัฐศาสตร์ไทยในช่วงแรก แต่ก็มิใช่อ่อนที่เป็น การพิจารณาพัฒนาการและทิศทางของรัฐศาสตร์ไทยจากแง่มุมเดียวเป็นหลัก และในบางกรณี แสดงความรู้สึกเชิงสถาบันนิยมออกอย่างชัดแจ้ง แน่นนอนทีเดียว สภาพของเป้าหมายที่มุ่งถ้าย

ทศประสพการณ์และความรู้สึกของผู้เขียนเป็นสำคัญ ทำให้ข้อเขียนเหล่านี้หลีกเลี่ยงจุดอ่อนดังกล่าวได้ค่อนข้างยาก

ข้อเขียนในลักษณะที่สอง เป็นงานในรูปของบทความทางวิชาการหรืองานวิจัย ซึ่งสำรวจสถานะของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในด้านวิวัฒนาการ โครงสร้างของสาขาวิชา หลักสูตรการศึกษา การวิจัยและการเขียนตำรา รวมทั้งปัญหาและแนวโน้มด้านต่างๆ งานชิ้นนี้ถูกเปิดในลักษณะนี้น่าจะได้แก่ บทความของอมร รักษาศักดิ์ (Amara, 1966) ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองของไทยกับการศึกษารัฐศาสตร์ และพัฒนาการของสถาบัน โครงสร้างสาขาวิชา หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ ตลอดจนปัญหาของ รัฐศาสตร์ไทยในบริบททางการเมืองที่ถูกครอบงำโดยระบอบราชการ งานในระยะต่อมาของเกษม อุทยานิน และจรูญ สุภาพ (Kasem and Jaroon, 1968) เป็นบทความที่สำรวจพัฒนาการของแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองและสถานะการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในแง่ของโครงสร้างของสาขาวิชา เนื้อหาสาระของการเรียนการสอน ตลอดจนการวิจัย อย่างสังเขป

นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ข้อเขียนเชิงวิชาการเกี่ยวกับสถานภาพของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยมีมากขึ้นตามการขยายตัวของสถาบันการศึกษาด้านนี้ในสังคมไทย โดยเริ่มจากบทความของลิขิต ชีรวคิน (๒๕๒๑) ซึ่งวิเคราะห์ปัญหาในการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัย และการตีพิมพ์ผลงานทางรัฐศาสตร์ในประเทศไทยในช่วงนั้นอย่างสั้นๆ นอกเหนือไปจากข้อเขียนที่พยายามสำรวจสถานะของรัฐศาสตร์โดยทั่วไปแล้ว ยังมีงานเขียนบางชิ้นที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการศึกษารัฐศาสตร์ไทยอย่างจริงจัง เช่นบทความขนาดยาวของสมเกียรติ วันทนนะ (๒๕๒๔) ข้อเขียนชิ้นนี้พยายามค้นหาแนวคิดเชิงรัฐศาสตร์ไทยในอดีตตั้งแต่ยุคสุโขทัยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ อันเป็นช่วงที่เริ่มมีสถาบันการศึกษาในด้านนี้ และชี้ให้เห็นปัญหาการศึกษา รัฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นนับแต่ช่วงนั้นเป็นต้นมาว่า ไม่เพียงแต่จะขาดเอกลักษณ์ในความเป็นรัฐศาสตร์ไทยเท่านั้น แต่ยังถูกครอบงำโดยการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกาอีกด้วย ในทัศนะของนักวิชาการผู้นี้ ทางออกของรัฐศาสตร์ไทยอยู่ที่ การ ไม่แยกตัวออกจากการศึกษาทางสังคมศาสตร์อื่นๆ การศึกษาโดยคำนึงถึงมิติทางประวัติศาสตร์ การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในแง่ของความขัดแย้งและการศึกษาสังคมไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก

งานทางวิชาการที่ศึกษาพัฒนาการและทิศทางของรัฐศาสตร์ไทยอย่างรอบด้านมากที่สุดในช่วงนี้ น่าจะได้แก่บทความขนาดยาวของสมบัติ จันทร์วงศ์ และจุลชีพ ชินวรรโณ (Sombat and Chulacheeb, 1984) ซึ่งสำรวจสถานะของรัฐศาสตร์ไทยในแง่พัฒนาการ โครงสร้างสาขาวิชา หลักสูตรและการเรียนการสอน ทิศทางของการวิจัย ปัญหาของวิชาชีพ และแนวโน้มในอนาคต อย่างไรก็ตาม ในระยะเดียวกันนี้ มีงานเขียนที่พิจารณาสถานภาพของรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจในแง่ที่แยกออกจากรัฐศาสตร์อย่างชัดเจน ปรากฏออกมาด้วย ดังเช่น งานเขียนของ ปฐม มณีโรจน์และคณะ (๒๕๒๓) เกี่ยวกับสถานภาพของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประ

ศาสนศาสตร์ รวมทั้งงานของ ศุภชัย ชวาระประภาย(๒๕๒๘) ซึ่งเน้นสำรวจหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ของสถาบันการศึกษาในประเทศไทยเป็นหลัก ข้อเขียนชิ้นล่าสุดเกี่ยวกับพัฒนาการและทิศทางการศึกษาของ รัฐศาสตร์ไทยคืองานวิจัยของปรีชา หงษ์ไกรเลิศ(๒๕๓๐) ที่เน้นศึกษาวิวัฒนาการรัฐศาสตร์ในสถาบันการศึกษาของไทยตั้งแต่ยุคสำนักฝึกวิชาข้าราชการพลเรือนจนถึงปัจจุบัน ในแง่หลักสูตร การเรียนการสอน และการจำแนกสาขาวิชา

ด้วยเหตุที่งานเขียนของนักวิชาการเหล่านี้ มุ่งสำรวจสถานภาพด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย ข้อเขียนเหล่านี้จึง ไม่ได้เน้นศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการและทิศทางของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยโดยตรง ถึงกระนั้นก็ดี บางส่วนของงานวิชาการเหล่านี้ อาทิ บทความของอมร (Amara,1966) สมเกียรติ (๒๕๒๓) และสมบัติ และจตุรชีพ (Sombat and Chulacheeb,1984) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมืองบางด้านกับพัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย ไว้ที่น่าสนใจ ถึงแม้ว่าเนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นการชี้ให้เห็นสภาพของการศึกษารัฐศาสตร์และปัญหาที่ดำรงอยู่เป็นประเด็นสำคัญก็ตาม

ย่อมจะเห็น ได้ชัดว่า ข้อเขียนที่ผ่านมาเกี่ยวกับพัฒนาการและทิศทางของการศึกษารัฐศาสตร์ไทย มุ่งชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการและสถานะด้านต่างๆของรัฐศาสตร์เป็นอย่างไร มากกว่าที่จะเน้นศึกษาวิเคราะห์ว่าทำไมการศึกษารัฐศาสตร์ไทยจึงมีพัฒนาการอย่างนั้น การศึกษานี้จึงเป็นการพยายามที่จะอุดช่องว่างดังกล่าวโดยการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของหลักสูตรและทิศทางการศึกษาของรัฐศาสตร์ไทยในบริบทของการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆในสังคม อย่างไรก็ตาม โดยลักษณะที่เป็นการศึกษาในระดับมหภาค ซึ่งมุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขด้านการเมืองและเศรษฐกิจกับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในภาพรวม การศึกษานี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับรายละเอียดในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

การศึกษารัฐศาสตร์ในกระแสการเปลี่ยนแปลง : กรอบในการวิเคราะห์

การอธิบายพัฒนาการของการศึกษาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ย่อมจะหนีไม่พ้นการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสตร์กับสังคม อันเป็นวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาด้านสังคมวิทยาแห่งศาสตร์ หรือสังคมวิทยาวิทยาศาสตร์ (sociology of science) อย่างไรก็ตาม การศึกษาในด้านนี้มักจะให้ความสำคัญกับการอธิบายผลกระทบของศาสตร์ด้านใดด้านหนึ่งที่มีต่อสังคม มากกว่าผลกระทบของสภาพสังคมที่มีต่อศาสตร์ด้านนั้นๆ (Merton, 1966: 531) ในทางสังคมวิทยาแห่งศาสตร์ การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมที่มีต่อการก่อตัว พัฒนาการ การจัดระเบียบ และบทบาทของศาสตร์ในสังคมนั้น อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเชิงสถาบัน (institutional approach) หรือ การศึกษาจากปัจจัยภายนอก (externalist approach) หรือ การอธิบายเชิงการตอบโต้ระหว่างกัน (interactionist explanation) ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองใน

การพิจารณาว่าจะเน้นศึกษาผลกระทบของสถาบันในสังคมต่อการเติบโตของศาสตร์จีน หรือ มุ่งชี้ถึงพลังของสังคมภายนอกที่มีต่อวงวิชาการ หรือ จะเน้นวิเคราะห์เกี่ยวกับการปรับตัวของศาสตร์อันเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อแรงผลักดันด้านต่างๆ ในสังคม เป็นหลัก (ดู Blume, 1974 และ 1977; Hill, 1977)

โดยทั่วไป การศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมที่มีต่อวงวิชาการ มักจะมีฐานคิดร่วมกันอยู่ว่า ศาสตร์นั้นเป็นผลผลิตของสังคม ความเป็นไปของศาสตร์ในสังคมหนึ่งๆ จึงเป็นผลโดยตรงหรือโดยอ้อมจากปัจจัยทางสังคม ทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง วัฒนธรรม ศาสนา และระบบความเชื่อ (ideology) ของคนในสังคม นโยบายของรัฐ และโครงสร้างชนชั้น เป็นต้น และที่เป็นปัจจัยภายนอก เช่น การพัฒนาทางวิชาการในประเทศอื่น (Barber, 1968; Blume, 1974, 1977; Fournier and Maheu, 1977; Hill, 1977; Rose and Rose, 1975; Snyder, 1973) การศึกษาเกี่ยวกับประวัติการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่มักจะพบว่าปัจจัยเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องในทางใดทางหนึ่งกับพัฒนาการของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ในประเทศเหล่านั้น

ถึงแม้ว่าในแทบทุกสังคมจะมีการศึกษาและเรียนรู้เรื่องของการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ อยู่ไม่มากก็น้อย แต่การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ดังกล่าว มักจะไม่ได้แยกออกจากการฝึกฝนเรียนรู้หลักปฏิบัติทางการเมือง หรือหากจะมีการเรียนการสอนการสอนกัน ในสถาบันการศึกษา ก็จะมีฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านอื่น ฐานะขององค์ความรู้ที่แยกตัวเป็นอิสระจากสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ อย่างแท้จริงในการศึกษารัฐศาสตร์ เพิ่งเป็นที่รู้จักกัน โดยทั่วไปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากที่ได้ก่อตัวขึ้นเป็นครั้งแรกในวงวิชาการอเมริกาในปลายศตวรรษที่ ๑๙ โดยเริ่มต้นจากการก่อตั้ง School of Political Science ขึ้นที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบียในปี ค.ศ. ๑๘๘๐ หลังจากนั้นก็ขยายตัวไปสู่มหาวิทยาลัยอื่นๆ และเกิดการรวมตัวกันขึ้นในหมู่ นักวิชาการและผู้ที่มีสนใจในวิชาการด้านนี้ จัดตั้งสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกัน (the American political Science Association) ในปี ค.ศ. ๑๙๐๓ นับตั้งแต่ช่วงต้นของศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา การพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ทั้งในด้านทฤษฎีและระเบียบวิธีในการศึกษา ได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็วจนมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างเห็นได้ชัด (Somit and Tanenhaus, 1976: Part 1, 2, 3) ในฐานะของผู้บุกเบิกการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ การศึกษารัฐศาสตร์ของอเมริกาจึงมีอิทธิพลในทางตรงหรือทางอ้อมต่อพัฒนาการรัฐศาสตร์ยุคใหม่ในแทบทุกสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสหรัฐเริ่มแสดงบทบาทนำในวงการเมืองระหว่างประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนรัฐศาสตร์ในฐานะของศาสตร์เฉพาะด้านขึ้นในสหรัฐอเมริกา การศึกษาเกี่ยวกับรัฐศาสตร์ได้ดำรงอยู่แล้วในบางสังคม แต่ไม่ได้มีสภาพเป็นสาขาวิชาที่แยกตัวเป็นเอกเทศจากการศึกษาด้านอื่นๆ ในกรณีของฝรั่งเศส ถึงแม้ว่า Emile Boutmy ได้ก่อตั้ง Ecole Libre des Sciences Politiques ขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๗๒ เพื่อฝึกอบรมข้าราชการและให้ความรู้แก่

บรรดานักการเมือง ก็ตาม แต่หลักสูตรการศึกษาในสถาบันดังกล่าว หากได้เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ โดยตรงแต่อย่างใด หากเป็นการศึกษาด้านวิชาชีพและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการปกครองรัฐ ซึ่งครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับการบริหาร กฎหมาย การทูต เศรษฐกิจ วิชาที่เรียนจึงได้แก่วิชาด้าน นิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และปรัชญา ไม่ปรากฏว่ามีวิชาใดที่ถือได้ว่าเป็นวิชารัฐศาสตร์โดยตรงแม้แต่วิชาเดียว สำหรับในมหาวิทยาลัยของฝรั่งเศสในยุคนั้น รัฐศาสตร์ไม่มีฐานะเป็นสาขาวิชาเฉพาะ วิชาที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์จะแฝงอยู่กับการศึกษาในคณะนิติศาสตร์และคณะมนุษยศาสตร์ เพราะฉะนั้น การศึกษารัฐศาสตร์ในสังคมฝรั่งเศส จึงเป็นเพียงการศึกษากลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเท่านั้น (Stein, 1995: 178-179; Leca, 1991: 150-155; Favre, 1982: 154-155) ลักษณะการศึกษาด้านรัฐศาสตร์เช่นนี้ดำรงอยู่จนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อย่างไรก็ดี การก่อตั้ง Institute d'Etudes Politiques ในปี ๑๙๔๕ ขึ้นแทน Ecole Libre des Sciences Politiques มีส่วนผลักดันให้การศึกษาด้านนี้ในฝรั่งเศสมีระเบียบแบบแผนมากขึ้น ถึงแม้ว่าการสอนรัฐศาสตร์ของสถาบันนี้จะเน้นการให้ความรู้แก่ผู้ที่มุ่งจะสอบเข้า Ecole National d'Administration อันเป็นสถาบันฝึกอบรมข้าราชการ ก็ตาม

ในทำนองเดียวกันกับกรณีของฝรั่งเศส การศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยของเยอรมันในศตวรรษที่ ๑๙ ก็เป็นการศึกษากลุ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้และหลักปฏิบัติในการปกครองรัฐสำหรับผู้ที่ประสงค์จะเข้ารับราชการ ซึ่งประกอบด้วยวิชา กฎหมาย ปรัชญา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รวมทั้งความรู้ด้านนโยบายและสถิติ กลุ่มวิชาเหล่านี้มีชื่อเรียกรวมๆกันว่าเป็น “ศาสตร์แห่งรัฐ” (Staatswissenschaft) นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา การศึกษาลักษณะนี้ในมหาวิทยาลัยได้เสื่อมโทรมลง และถูกแทนที่โดยการศึกษาด้านกฎหมายมหาชน ถึงแม้จะมีการก่อตั้งสถาบันศึกษาทางการเมืองแห่งเยอรมัน (Deutsche Hochschule für Politik) ขึ้นในกรุงเบอร์ลินเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๐ เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนและการวิจัยทางด้านรัฐศาสตร์ นอกมหาวิทยาลัยก็ตาม แต่สถาบันดังกล่าวก็ยุบเลิกไปโดยปริยายภายหลังปี ค.ศ. ๑๙๓๓ เมื่อพรรคนาซีขึ้นครองอำนาจ (Stein, 1995: 180-182; Kastendiek, 1991: 112-115) สถาบันดังกล่าวเพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่และต่อมาได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัย Free University of Berlin ในทศวรรษ ๑๙๔๐ และ ๑๙๕๐ ตามลำดับ

สำหรับในกรณีของอังกฤษ การศึกษาทางรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยในศตวรรษที่ ๑๙ แทบจะแยกไม่ออกจากการศึกษาเชิงปรัชญาและประวัติศาสตร์ การก่อตั้ง London School of Economics and Political Science ในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ ตามรูปแบบของ Ecole Libre des Sciences Politiques ของฝรั่งเศส ในระยะแรกๆก็เป็นเพียงการรับเอาวิธีการศึกษารัฐศาสตร์โดยผ่านกลุ่มวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการเมืองตามแบบฝรั่งเศส ซึ่งไม่ขัดแย้งกับวิธีการศึกษาของอังกฤษ เข้ามาเท่านั้น ในช่วงต้นศตวรรษที่ ๒๐ ถึงแม้จะมีการตั้งตำแหน่งศาสตราจารย์ทางรัฐศาสตร์ขึ้นในหลายมหาวิทยาลัย การศึกษารัฐศาสตร์ของอังกฤษในระยะนั้น ก็ยังไม่ได้พัฒนาเป็นสาขาอิสระแต่

อย่างไรก็ดี ดังจะเห็นได้ว่า การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลักสูตรด้านการเมือง ปรึชญา และเศรษฐศาสตร์ (Politics, Philosophy and Economics, PPE) เท่านั้น ขณะที่ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์เป็นเพียงการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และสถาบันทางการเมือง และไม่มีฐานะเป็นสาขาที่แยกออกจากการศึกษาด้านอื่นๆ เช่นเดียวกันกับกรณีของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด (Hayward, 1991: 93-96; Stein, 1995: 176-177; Vout, 1995: 112-115) วิชารัฐศาสตร์เริ่มได้รับการพัฒนากันอย่างจริงจังในอังกฤษจนกลายเป็นสาขาอิสระเมื่อทศวรรษ ๑๙๕๐ นี้เอง

อิทธิพลทางวิชาการจากต่างประเทศ ปัจจัยร่วมที่พบในทุกกรณีในการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นกรณีของประเทศพัฒนาแล้วหรือประเทศกำลังพัฒนา คืออิทธิพลทางวิชาการจากภายนอก การศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในประเทศต่างๆ ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่า การก่อตัวหรือการเปลี่ยนแปลงในการศึกษาด้านนี้ได้รับอิทธิพลจากภายนอกแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจากแนวการศึกษารัฐศาสตร์ของอเมริกาที่มีต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษา รวมทั้งบทบาทขององค์การด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และสมาคมรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Political Science Association, IPSA) ในการผลักดันให้เกิดการก่อตั้งสมาคมรัฐศาสตร์ขึ้นในประเทศเหล่านั้น (Trent, 1982: 34) ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงอิทธิพลของการศึกษาด้านนี้ที่ประเทศมหาอำนาจเคยมีต่อประเทศอื่นในช่วงก่อนหน้านั้น ดังเช่น เยอรมันเคยมีอิทธิพลต่อสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และประเทศในยุโรปตะวันออกและยุโรปเหนือ หรืออังกฤษเคยมีอิทธิพลต่อประเทศโลกที่สาม โดยเฉพาะบรรดาเมืองขึ้นทั้งหลาย (ดู Anckar, 1991; Jinadu, 1991; Inogushi, 1995; Agh, 1995; Somit and Tanenhaus, 1976) ในบรรดาอิทธิพลจากวงวิชาการภายนอกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน เห็นได้ชัดว่าส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของประเทศต่างๆ อย่างกว้างขวางมากที่สุด

เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ ในทำนองเดียวกับศาสตร์ด้านอื่นๆ ทิศทางและพัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์ได้รับอิทธิพลทั้งในทางตรงและทางอ้อมจากรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าวในสังคม อิทธิพลดังกล่าวอาจจะแสดงออกมาในรูปของการตีกรอบไม่ให้เติบโต หรือการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เผชิญกับการหดตัวและขยายตัวอยู่เป็นระยะ อาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาองค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ในทางใดทางหนึ่ง ในการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของรัฐศาสตร์ในแคนาดา Trent and Stein (1991) พบว่าภาวะเศรษฐกิจถดถอยในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ ทำให้รัฐบาลกลางลดเงินงบประมาณสนับสนุนการศึกษาและวิจัยด้านสังคมศาสตร์รวมทั้งรัฐศาสตร์ลง ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะของรัฐศาสตร์ในประเทศอาฟริกาที่ใช้ภาษาอังกฤษของ Jinadu (1991) ได้ชี้ให้เห็นว่า สภาพ

เศรษฐกิจตกต่ำของไนจีเรียในช่วงทศวรรษ ๑๙๗๐ ถึง ทศวรรษ ๑๙๘๐ นำไปสู่การตัดเงินอุดหนุนของรัฐบาลที่ให้แก่มหาวิทยาลัย ผลที่ตามมาก็คือ การศึกษาทางรัฐศาสตร์อยู่ในภาวะชงกั๊งน เนื่องจากมีงบประมาณสนับสนุนและผู้เข้าศึกษาน้อยลง

โครงสร้างทางการเมืองและระบอบการปกครอง การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองและระบอบการปกครอง มักจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการศึกษาทางรัฐศาสตร์ไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง โดยปกติการเกิดขึ้นของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในแต่ละสังคม จะเอื้ออำนวยต่อการเติบโตอย่างเป็นอิสระของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ (Easton et.al, 1995 : 19) ขณะที่ในโครงสร้างทางการเมืองแบบเผด็จการ รัฐบาลจะควบคุมทิศทางการศึกษาด้านรัฐศาสตร์อย่างใกล้ชิดและใช้ตอบสนองนโยบายด้านใดด้านหนึ่งโดยตรง หรือไม่ยอมให้มีการศึกษาด้านนี้เลยก็ได้ ในกรณีของอาเจนตินา การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากเผด็จการโดยทหาร มาสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี ๑๙๘๓ มีผลให้เกิดการยอมรับสาขาวิชารัฐศาสตร์มากขึ้น โดยนักรัฐศาสตร์จำนวนมากได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในสภาวิจัยแห่งชาติ (The National Council of Scientific Research) ในขณะเดียวกัน การศึกษาด้านนี้ก็ขยายตัวออกไปอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยแห่งบูโนสไอเรส (Sigal, 1995) ในญี่ปุ่น การพัฒนาประชาธิปไตยและการส่งเสริมเสรีภาพในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาทางรัฐศาสตร์อย่างค่อยเป็นค่อยไป จากการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ไปสู่การศึกษาการเมืองโดยทั่วไป (Inoguchi, 1995) ส่วนกรณีของสเปน การขึ้นครองอำนาจของรัฐบาลฟาสซิสต์ในปี ๑๙๔๐ ได้ติดตามมาด้วยการก่อตั้งสถาบันการศึกษาการเมือง (Instituto de Estudios Politicos) ขึ้นในปี ๑๙๔๑ และ คณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยแมดริด ในปี ๑๙๔๓ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐบาล (Valles, 1991) สำหรับในยุโรปตะวันออก การพัฒนาประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในฮังการี และโปแลนด์ในทศวรรษ ๑๙๘๐ และ ๑๙๙๐ ได้นำไปสู่การขยายตัวของศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในทั้งสองสังคม (ดู Wiatr, 1995 ; Agh, 1995) ตัวอย่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางการเมืองและระบอบการปกครองได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการพัฒนาการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมค่อนข้างมาก

วัฒนธรรม ศาสนา และระบบความเชื่อในสังคม อิทธิพลของวัฒนธรรม ศาสนา และระบบความเชื่อ ที่มีอยู่เหนือผู้คนในสังคมในแต่ละช่วงเวลา มักจะส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงเนื้อหาและเป้าหมายในการศึกษาด้านใดด้านหนึ่งไม่ว่าจะในแง่บวกหรือแง่ลบอยู่เสมอ ตรงกันข้ามที่ศาสตร์ด้านต่างๆยังคงเป็นผลผลิตของสังคม และตอบสนองความต้องการของสังคมอยู่ ในแง่การศึกษาทางรัฐศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน การเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรการศึกษาและเป้าหมายในการเรียนการสอน ย่อมจะหนีไม่พ้นแรงผลักดันและกรอบจำกัดจากวัฒนธรรม ศาสนา และระบบความเชื่อ ซึ่งดำรงอยู่ในสังคม ดังจะเห็นได้ว่า การศึกษารัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ใน

ลาตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอาเจนตินาในปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ ถูกตีกรอบโดยความคิดและความเชื่อเดิมของสังคม การศึกษาเกี่ยวกับสังคมในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเชิง มาร์กซิสต์ หรือชาตินิยม หรือ อื่นๆ หากขัดแย้งกับความเชื่อของศาสนจักรคาทอลิก และแนวคิดที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ซึ่งครอบงำสังคมอยู่ในขณะนั้น จะถูกกำจัดออกจากการเรียนและการสอนในมหาวิทยาลัยทันที (Sigal, 1995: 234) ในกรณีของอิตาลี Graziano (1991: 129-130) ชี้ให้เห็นว่าประเพณีความเชื่อที่ต่อต้านการศึกษาเชิงประจักษ์นิยม (anti-empiricist tradition) และเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์ในแง่อุดมคติ เป็นอุปสรรคทางวัฒนธรรม ที่มีผลให้การพัฒนาวิชารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในอิตาลีเป็นไปอย่างเชื่องช้า สำหรับอังกฤษ ความเชื่อของสังคมว่า การศึกษาสำหรับชนชั้นนำจะต้องเกี่ยวข้องกับปรัชญาและประวัติศาสตร์ ทำให้หลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในประเทศนี้ ให้ความสำคัญกับการศึกษาปรัชญาและประวัติศาสตร์ทางการเมือง มากกว่าการศึกษาการเมืองอย่างมีแบบแผนตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Hayward, 1991: 92)

นโยบายของรัฐ นโยบายของรัฐแทบทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ และด้านกำลังคนหรือทรัพยากรมนุษย์ จะส่งผลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อการเรียนและการสอนตลอดจนหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในทุกสังคม อิทธิพลของนโยบายรัฐจะยิ่งเห็นได้ชัดในกรณีของสังคมที่รัฐมีบทบาทนำในการจัดการศึกษาระดับสูง ทั้งนี้เพราะนอกจากรัฐจะกำหนดนโยบาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อเป้าหมายในการผลิตบัณฑิต และพัฒนาการของหลักสูตรหรือสาขาวิชาที่เปิดสอน รวมทั้งมีฐานะเป็นผู้จ้างงานรายใหญ่ในหลายสังคม แล้ว รัฐอาจจะเข้าไปมีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางของการศึกษาด้านนี้โดยตรงอีกด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือการนำเอาวิชารัฐศาสตร์จากตะวันตกมาสู่หลายประเทศในเอเชียในทศวรรษ ๑๙๓๐ ส่วนหนึ่งเพื่อผลิตข้าราชการให้แก่รัฐตามนโยบายในการพัฒนาระบบราชการ การเรียนการสอนรัฐศาสตร์ในยุคนี้จึงเน้นการศึกษาเชิงกฎหมายและสถาบันซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการบริหารงานของรัฐเป็นหลัก (Uchida, 1984: 2) ในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย การเปลี่ยนแปลงนโยบายส่งเสริมการวิจัยของรัฐในทศวรรษ ๑๙๖๐ และ ๑๙๗๐ ซึ่งหันมาเน้นสนับสนุนงานทางวิชาการที่ตอบสนองต่อสังคมมากขึ้น ทำให้หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศเหล่านี้ ให้ความสำคัญกับประเด็นเชิงนโยบายและการบริหาร ตลอดจนปัญหาของชุมชน สูงกว่าเดิม (Anckar, 1991: 196) สำหรับกรณีของสาธารณรัฐประชาชนจีน การเปลี่ยนแปลงนโยบายในการพัฒนาประเทศหลังยุคของเหมา เจ๋อตุง ได้เปิดทางให้หรือฟื้นการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ขึ้นในปลายทศวรรษ ๑๙๗๐ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำทางการเมืองของจีนเชื่อว่า การศึกษาสังคมศาสตร์น่าจะมีส่วนสำคัญในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจ และปรับปรุงระบบการเมือง (Fu, 1991: 236) อิทธิพลโดยตรงของรัฐในหลักสูตรการศึกษา จะเห็นได้ในกรณีของอินโดนีเซีย ซึ่งกำหนดให้มีวิชาเกี่ยวกับอุดมการณ์ป็นจะลีลาเป็นวิชาบังคับสำหรับผู้เรียนรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอย่างน้อยหนึ่งวิชา เพื่อปลูกฝัง

อุดมการณ์ของรัฐให้แก่นักศึกษา (Bundiardjo and Rauf, 1984: 126) กรณีเหล่านี้สะท้อนถึงผลกระทบของนโยบายของรัฐที่มีต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์อย่างชัดเจน

รัฐและสังคมไทยกับการศึกษาด้านรัฐศาสตร์

ในฐานะขององค์ความรู้ (body of knowledge) รัฐศาสตร์ได้ก่อตัวขึ้นและเปลี่ยนแปลงคู่ขนานไปกับการเกิดและพัฒนาการของรัฐในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ เป็นต้นมา การศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยทั่วไปจึงเป็นการศึกษารัฐและกิจกรรมด้านต่างๆของรัฐทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ (Manicas, 1987: 24-25, 33) นอกจากนี้การศึกษาด้านนี้ในหลายสังคมมุ่งจะตอบสนองความต้องการด้านใดด้านหนึ่งของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านกำลังคนดังที่เห็นได้จากกรณีของ Ecole Libre des Sciences Politique ของฝรั่งเศส หรือการศึกษาที่เรียกว่า Staatswissenschaft ของเยอรมันในศตวรรษที่ ๑๙ รวมทั้งกรณีของการนำเอาวิชารัฐศาสตร์เข้ามาในสังคมของบรรดาประเทศในเอเชียในต้นศตวรรษที่ ๒๐ หรือด้านอุดมการณ์ทางการเมือง อาทิ กรณีของสเปนในทศวรรษ ๑๘๔๐ และอินโดนีเซียในยุคปัจจุบัน รัฐจึงมักจะมีอิทธิพลโดยตรงและโดยอ้อมต่อทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นว่า โครงสร้างอำนาจและระบอบการปกครอง อุดมการณ์ทางการเมือง และนโยบายของรัฐ มีผลกระทบต่อเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในหลายประเทศอย่างเห็นได้ชัด แม้กระทั่งอิทธิพลของปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น อิทธิพลทางวิชาการจากต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ รวมทั้งอิทธิพลของวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนา ส่วนใหญ่ก็มักจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยผ่านรัฐแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการศึกษาด้านนี้มักจะเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาระดับสูงของรัฐ ในกรณีการชะงักงันของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในไนจีเรียโดยผลของเศรษฐกิจตกต่ำ สาเหตุขั้นต้นจริงๆ (immediate cause) ก็คือการตัดเงินอุดหนุนการศึกษาของรัฐ ในทำนองเดียวกันอิทธิพลทางวิชาการต่างประเทศโดยทั่วไปจะเข้ามาได้ก็ต่อเมื่อรัฐไม่คัดค้านเท่านั้น

ด้วยเหตุที่การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในสังคมไทยเกิดขึ้นและเจริญเติบโตในสถาบันของรัฐเป็นหลัก การพัฒนาในด้านหลักสูตรและทิศทางของสาขาวิชานี้จึงได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆของรัฐ อาทิ ด้านนโยบาย ระบอบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ และอุดมการณ์ของรัฐบาล แม่นอนที่เดียวปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐเหล่านี้ อาจจะไม่ได้รับบทบาทโดยตรงในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการศึกษาทางรัฐศาสตร์ สถาบันการศึกษารัฐศาสตร์ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของคณะหรือภาควิชาย่อมเป็นกลไกหลักในการปรับเปลี่ยนทิศทางและหลักสูตรการศึกษา แต่ปัจจัยดังกล่าวอาจจะเป็นกรอบจำกัดไม่ให้เกิดการ

พัฒนาไปในทางใดทางหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการตอบโต้ของสถาบันการศึกษาที่มีต่อแรงผลักดันจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของรัฐไทยในบางส่วนหนึ่งเป็นผลจากปฏิกิริยาของรัฐที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลกซึ่งเชื่อมโยงกันอยู่ ดังนั้นปัจจัยต่างๆ ในสังคมทั้งสองระดับย่อมจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาวิทยาศาสตร์ในทางใดทางหนึ่งหรือทั้งสองทาง ระหว่างผลกระทบในลักษณะแรงผลักดันโดยตรงหรือโดยอ้อม กับผลกระทบในรูปของการวางกรอบจำกัด ที่มีต่อการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์ โดยมีรัฐแทรกอยู่ตรงกลาง ถึงกระนั้นก็ดี ด้วยเหตุที่ปัจจัยที่กล่าวมาแล้วเกิดขึ้นและแปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ดังนั้นในแต่ละช่วงเวลา ระดับและทิศทางในการผลักดันหรือการวางกรอบจำกัดของปัจจัยเหล่านี้จึงอาจจะผันแปรไป นั่นหมายถึงว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวแปรดังกล่าว อาจจะทำให้อิทธิพลของปัจจัยเหล่านั้นต่อพัฒนาการในการศึกษาวิทยาศาสตร์ มีน้ำหนักหรือทิศทางเปลี่ยนไปด้วยเมื่อเวลาผ่านไป

โดยอาศัยฐานคติที่ว่า การศึกษาวิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งในสังคม ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือกรอบจำกัดของโครงสร้างสังคมในด้านและระดับต่างๆ ลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมในด้านเหล่านั้นและการเปลี่ยนแปลงของมัน จึงมีอิทธิพลต่อความเป็นไปของทิศทางและหลักสูตรการศึกษาในสาขานี้ หากพิจารณาจากบริบทของสังคมไทย การศึกษาวิทยาศาสตร์ของไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ เป็นต้นมา ก็น่าจะได้รับผลกระทบอย่างมากจากแรงผลักดันและกรอบจำกัดจากปัจจัยระดับสังคมโลกและสังคมไทย ดังต่อไปนี้

ในระดับโลก ปัจจัยที่น่าจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์ไทยได้แก่ รูปแบบการศึกษาวิทยาศาสตร์ที่มีบทบาทครอบงำวิชาการระหว่างประเทศอยู่ในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม รูปแบบการศึกษาวิทยาศาสตร์ดังกล่าว หากได้ดำรงอยู่และพัฒนาไปโดยอิสระแต่อย่างใดไม่ หากได้รับผลกระทบหรือเชื่อมโยงอยู่กับโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและการเมืองระดับโลก แนวการศึกษาวิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการระดับโลกแนวใดแนวหนึ่ง เกิดขึ้นในสภาพของระเบียบเศรษฐกิจการเมืองโลกอย่างหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของโลกในทางเศรษฐกิจและการเมือง อาทิ ภาวะเศรษฐกิจถดถอย หรือ การเปลี่ยนแปลงในศูนย์กลางทางการเมืองระหว่างประเทศ อาจจะมีผลกระทบในทางใดทางหนึ่งต่อรูปแบบการศึกษาวิทยาศาสตร์ที่ยอมรับกันในวงวิชาการระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นแนวการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย หรือ ประเด็นในการศึกษา ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง ไม่เพียงแต่จะทำให้ปรากฏการณ์ ประเด็นปัญหา และแนวคิดทางทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้น เท่านั้น ในบางกรณีอาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนทิศทางและรูปแบบการศึกษาทางวิทยาศาสตร์อีกด้วย หากมหาอำนาจเดิมในทางเศรษฐกิจการเมืองโลก ซึ่งเคยเป็นผู้นำในการศึกษาด้านนี้ ถูกแทนที่โดยมหาอำนาจใหม่ ที่มีรูปแบบการศึกษาทางวิทยาศาสตร์แตกต่างออกไป ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากปัจจัยภายนอก ทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์

ไทย จึงได้รับอิทธิพลทั้งโดยตรงจากรูปแบบการศึกษาวิทยาศาสตร์ที่ครอบงำวงวิชาการระหว่างประเทศ และโดยอ้อมจากสภาพของระบบเศรษฐกิจการเมืองโลก

ในระดับสังคมไทย ปัจจัยหลัก ที่น่าจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ไทย ได้แก่ นโยบายของรัฐ ระบบการปกครองหรือโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และสภาพทางเศรษฐกิจ ในแง่ นโยบายของรัฐนั้น การเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านต่างๆของประเทศไทย มักจะส่งผลกระทบต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยเสมอ เหตุผลสำคัญก็คือ การศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ของไทยถือกำเนิดและพัฒนาขึ้นในสถาบันการศึกษาของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านกำลังคนของรัฐเป็นหลัก เพราะฉะนั้นไม่เพียงแต่ นโยบายด้านการศึกษา หรือด้านกำลังคนเท่านั้น หากยังรวมไปถึงนโยบายอื่นๆเช่น นโยบายด้านวิทยาศาสตร์ ความมั่นคง และอุตสาหกรรม ก็ส่งผลกระทบต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์ได้ ตัวอย่างเช่น การเน้นส่งเสริมด้านพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าสังคมศาสตร์ อาจจะมีผลให้สถาบันการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ต้องปรับทิศทางการผลิตบัณฑิตหรือแม้แต่หลักสูตรให้เข้ากับสถานการณ์ หรือ นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อาจจะทำให้การเรียนการสอนในวิชาทางวิทยาศาสตร์บางวิชามีอยู่อย่างจำกัด เป็นต้น

ในกรณีโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและระบอบการปกครอง อิทธิพลที่มีต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์อาจจะแสดงออกได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรง การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากเผด็จการทหารมาเป็นประชาธิปไตย ทำให้กรอบจำกัดในการศึกษาวิทยาศาสตร์ลดน้อยลง และมีเสรีภาพในด้านการเรียนและการสอนมากขึ้น รวมทั้งในบางกรณีอาจจะนำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตร หรือเพิ่มเติมรายวิชาให้สอดคล้องกับรูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนไปก็เป็นได้ ส่วนในทางอ้อม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาวิทยาศาสตร์อีกทอดหนึ่ง

สำหรับสภาพทางเศรษฐกิจ อิทธิพลที่มีต่อพัฒนาการของหลักสูตรการศึกษาทางวิทยาศาสตร์จะมีลักษณะของการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวหลักสูตรและนโยบายของรัฐ มากกว่าที่จะเป็นการเข้าไปผลักดันโดยตรง ดังจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ก็จะติดตามมาด้วยความต้องการด้านกำลังคนที่แตกต่างกันไป จากเดิมและบทบาทนำของระบบตลาดในการจ้างงาน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมักจะเป็นผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนเนื้อหาของวิชาหรือหลักสูตร และทิศทางในการผลิตบัณฑิตให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดแรงงาน ในทางอ้อม แรงผลักดันจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีต่อพัฒนาการของการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย อาจจะส่งผ่านนโยบายด้านต่างๆของรัฐอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะรัฐจำเป็นจะต้องปรับนโยบายให้สอดคล้องกับรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป

โดยภาพรวม พัฒนาการของวิทยาศาสตร์ไทยจึงน่าจะเกิดจากการปรับตัวของวงการ วิทยาศาสตร์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขข้างต้น ซึ่งเป็นทั้งแรงผลักดันและกรอบจำกัดหรือ อย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาเงื่อนไขดังกล่าว อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์จากต่างประเทศและ เงื่อนไขที่เกี่ยวกับรัฐ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างอำนาจและระบอบการปกครอง หรือนโยบายของรัฐ รวมทั้งสภาพเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ น่าจะแสดงบทบาทนำและส่งผลกระทบต่อโดยตรง อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของเงื่อนไขดังกล่าวจะไม่คงที่ แต่จะผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้วย เหตุที่อิทธิพลของเงื่อนไขเหล่านี้ที่มีต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มักจะไม แสดงออกในลักษณะของการเข้าไปชี้นำโดยตรงและอย่างฉับพลัน ดังนั้นการปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยจึงเป็นการปรับเปลี่ยนอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นส่วนใหญ่ อิทธิพลของเงื่อนไขแต่ละด้านที่มีต่อพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ไทยจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงทีละเล็กละ น้อย (incremental change) ถึงกระนั้นก็ดี การปรับเปลี่ยนดังกล่าวไม่ได้ดำเนินไปอย่างเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกันในทุกสถาบันการศึกษา หากนำพัฒนาการของแต่ละสถาบันการศึกษาทางรัฐ ศาสตร์มาแยกพิจารณา ก็น่าจะเห็นความแตกต่างในการปรับทิศทางและหลักสูตรอยู่บ้าง อันเป็น ผลจากลักษณะเฉพาะด้านต่างๆของสถาบันนั้นทั้งในแง่ขององค์กรและตัวบุคคล และรูปแบบของ การปรับตัวที่ผิดแผกกันไป แต่ทั้งนี้ ความแตกต่างดังกล่าวน่าจะเป็นเรื่องของรายละเอียดมากกว่า ทิศทางหลักๆ

ขอบข่ายของการศึกษาวิเคราะห์

การพิจารณาเกี่ยวกับทิศทางและหลักสูตรการศึกษานี้จะเน้นกรณีของการ ศึกษาระดับปริญญาตรีเป็นหลัก แต่อาจจะกล่าวพาดพิงถึงการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาบ้างเท่าที่ จำเป็น เนื่องจากเป็นการศึกษาในระดับมหภาค การศึกษานี้จะมุ่งวิเคราะห์ในระดับภาพรวมมาก กว่าทำให้รายละเอียดในแต่ละด้าน ถึงกระนั้นก็ตามในบางกรณีอาจจะมีการกล่าวถึงประเด็นบาง ประเด็นค่อนข้างมาก หากเห็นว่ากรกระทำเช่นนั้นจะช่วยให้เห็นภาพรวมได้กระจ่างชัดขึ้น

ในแง่ของช่วงเวลาในการศึกษาวิเคราะห์ (period of analysis) ดังที่ได้กล่าวไว้ แล้วในตอนต้น การศึกษานี้จะครอบคลุมพัฒนาการของวิทยาศาสตร์ไทยตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๔๕๐ มาถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ อันเป็นช่วงที่การศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ปรากฏขึ้นในสถาบันการศึกษา ในฐานะสาขาวิชาอิสระอย่างแท้จริง

บทที่ ๒

การเกิดรัฐชาติกับรัฐศาสตร์ยุคแรก

การถือกำเนิดของวิชารัฐศาสตร์ในฐานะขององค์ความรู้ (body of knowledge) ที่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการในสังคมไทย เป็นผลซึ่งตามมาจากการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐไทยเพื่อรับมือกับการคุกคามจากภายนอกและภายในประเทศ การล่าเมืองขึ้นของบรรดามหาอำนาจตะวันตกโดยแรงผลักดันของนโยบายจักรวรรดินิยมและการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยมโลก ด้านหนึ่ง และการกุมอำนาจของขุนนางชั้นสูงเหนือระบบราชการแบบเดิม อีกด้านหนึ่ง ผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันนำไปสู่การเกิดรัฐสมัยใหม่ หรือรัฐชาติ (nation state) ขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ วิชาว่าด้วยการปกครองดูแลกิจการบ้านเมืองหรือรัฐศาสตร์ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ พัฒนาการดังกล่าวของวิชารัฐศาสตร์ระหว่างระยะแรกที่มีการก่อตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือนขึ้นมา จนถึงปี ๒๔๕๑ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ อาจจะแบ่งออกได้เป็น ๒ ช่วง ตามการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในสังคมไทย กล่าวคือ ช่วงของการสถาปนารัฐชาติและการเปิดสอนวิชาข้าราชการพลเรือน กับช่วงของระบอบรัฐธรรมนูญและการพัฒนาสถานภาพของวิชารัฐศาสตร์

การสถาปนารัฐชาติและการเปิดสอนวิชาข้าราชการพลเรือน

การปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ห้าในปี ๒๔๑๕ กล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนารัฐชาติขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะนับแต่นั้นมาระบบราชการแบบดั้งเดิมที่ใช้ปกครองทั้งในส่วนกลางและหัวเมืองทั้งหลายก็ถูกแทนที่โดยระบบราชการสมัยใหม่ที่จัดรูปตามระบบราชการของประเทศตะวันตก เป้าหมายประการสำคัญของการปฏิรูปดังกล่าวคือ การก่อตั้งรัฐสมัยใหม่ที่ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจในการปกครองอย่างแท้จริงเท่านั้น หากชุมชนระหว่างประเทศยอมรับในอำนาจอธิปไตยของรัฐเหนือประชากรและดินแดนอีกด้วย (ดู ชัยอนันต์, ๒๕๑๕ และ Likhit, 1975) มาตรการแรกในนโยบายปฏิรูปการปกครองได้แก่การจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม ตามรูปแบบของประเทศในยุโรปในปี ๒๔๑๕ ถึงแม้ว่าจะมีการทดลองใช้รูปแบบการบริหารประเทศแบบใหม่มาตั้งแต่ปี ๒๔๓๑ ก็ตาม แต่การจัดระเบียบการบริหารส่วนกลางแบบนี้เริ่มต้นอย่างจริงจังด้วยการประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งเสนาบดีจตุรบริ

ทุกกระทรวง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๕ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า “ราชการบ้านเมืองย่อมจะเป็นที่เรียบร้อยได้ ด้วยจัดการแบ่งกระทรวงหน้าที่พนักงานให้ทำการเป็นหมวดเป็นหมู่ให้สมควรแก่กำลังสติปัญญาสามารถของผู้ที่จะรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งนั้นๆ แลต้องแบ่งหน้าที่ราชการให้เป็นส่วนเป็นแผนกตามกระทรวง ราชการทั้งปวงจึงจะสำเร็จไปได้ด้วยกาลสมัยที่ควรจะเป็น” (กรมมหาดไทย, ๒๕๐๕ : ๕๑)

การรวมศูนย์อำนาจรัฐเข้าสู่ส่วนกลาง อันเป็นลักษณะสำคัญของรัฐสมัยใหม่เริ่มปรากฏชัดในปี ๒๕๓๗ เมื่อมีการโอนอำนาจในการปกครองท้องที่ทั่วราชอาณาจักรให้ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยในปี ๒๕๓๗ โดยมีสมเด็จพระราชดำรัสราชานุกาภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นทรงเป็นกลไกหลักในการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคเพื่อเชื่อมโยงท้องที่ทั่วประเทศเข้ากับส่วนกลางโดยอาศัยวิธีการที่เรียกว่าระบบเทศาภิบาล การปกครองส่วนภูมิภาคในระบบนี้แบ่งออกเป็น ๕ ระดับจากระดับใหญ่ที่สุด ไปหาเล็กที่สุด คือ มณฑลเทศาภิบาล เมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน แต่ละระดับมีการควบคุมดูแลกันเป็นทอดๆ ตามลำดับชั้นการบังคับบัญชา โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานสูงสุดในส่วนกลาง (ดู จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗ : ๑๑๕-๑๑๗, ๑๖๕-๑๖๗) อย่างไรก็ตามกระบวนการดังกล่าวหาได้ดำเนินไปโดยราบรื่นแต่อย่างใด หากเผชิญกับอุปสรรคนานัปการ นอกเหนือจากการต่อต้านของบรรดาเจ้าเมืองและข้าราชการในระบบเดิม การก่อกบฏของหัวเมืองต่างๆ การขาดแคลนงบประมาณ และการแทรกแซงของอังกฤษและฝรั่งเศส แล้ว ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนที่มีความรู้ความสามารถที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในระบบใหม่นี้ นับเป็นปัญหาหลักอีกประการหนึ่งของกระทรวงมหาดไทยในการจัดการปกครองส่วนภูมิภาคตามระบบเทศาภิบาล (เดช, ๒๕๓๒ : ๓๓๗-๓๔๕ ; จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗ : ๒๕๒)

ท่ามกลางความพยายามที่จะพัฒนารัฐชาติโดยอาศัยการปฏิรูปการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเช่นนี้ การฝึกอบรมบุคคลากรขึ้นมาทำหน้าที่ด้านต่างๆ ในระบบราชการสมัยใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับรัฐไทยในขณะนั้น ในฐานะของหน่วยงานหลักในการปฏิรูปการปกครองในระดับภูมิภาคทั้งหมด ซึ่งต้องใช้ข้าราชการประจำมากกว่ากระทรวงอื่นๆ กระทรวงมหาดไทยได้ให้ความสำคัญค่อนข้างมากกับการฝึกอบรมข้าราชการ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนกำลังคนที่จะมาทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ ในระบบเทศาภิบาล ในระยะแรกๆ การสรรหาข้าราชการในกระทรวงมหาดไทยได้ใช้วิธีการฝึกอบรมภายในกระทรวง โดยเริ่มจากการรับฝึกหัดนักเรียนในศาลาว่าการ กระทรวงมหาดไทย และส่งออกไปประจำตามหัวเมืองต่างๆ ตามที่มีการขอมา ถึงกระนั้นก็ตาม นักเรียนฝึกหัดเหล่านี้มีความรู้เฉพาะการปฏิบัติงานภายในหน่วยงานเท่านั้น แต่ขาดความรู้เกี่ยวกับการปกครองท้องที่ อันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการปกครองในส่วนภูมิภาค (จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗ : ๒๕๗) ดังนั้นกระทรวงมหาดไทยจึงพยายามแก้ปัญหาด้วย

การตั้งโรงเรียนขึ้นในกระทรวงมหาดไทย เพื่อผลิตข้าราชการที่มีความรู้ทั้งด้านการปฏิบัติหน้าที่
ในหน่วยงานและด้านการปกครองท้องถิ่นให้กับกระทรวงโดยตรง

โรงเรียนข้าราชการในกระทรวงมหาดไทยในระยะนั้นเปิดรับนักเรียนที่สำเร็จชั้น
ประถมบริบูรณ์ (ประโยคหนึ่ง) และมัธยมบริบูรณ์ (ประโยคสอง) เข้าศึกษา โดยแบ่งการศึกษา
ออกเป็น ๓ ภาคๆละหนึ่งปี ภาคแรกเรียกว่าชั้นเสมียนเอก ภาคที่สองเป็นชั้นกลางซึ่งสอน
วิชาการปฏิบัติราชการในกระทรวง และภาคสุดท้ายเป็นชั้นนักเรียนปกครอง ในด้านหลักสูตรการ
เรียน วิชาที่เรียนในชั้นเสมียนเอกประกอบด้วยวิชาเสมียน วิชาภูมิศาสตร์ เป็นหลัก ในชั้นกลาง
เป็นการสอนและฝึกอบรมในวิชางานสารบรรณ วิธีปฏิบัติราชการในกองเสมียนตรา และกฎข้อ
บังคับราชการภายในของกระทรวงมหาดไทย ในชั้นนักเรียนปกครองเป็นการฝึกอบรมการ
ปกครองท้องถิ่นในมณฑลอยุธยาหรือมณฑลพิษณุโลก (ราชเสนา, ๒๕๑๑ : ๑ ; จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗
: ๒๔๗) ถึงกระนั้นโรงเรียนนี้ก็ยังไม่สามารถผลิตข้าราชการได้ทันต่อความต้องการ
ของกระทรวง และชั้นเรียนที่มีอยู่ไม่อาจจะรองรับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มสูงขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ในปี
๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรม
ข้าราชการ ตามคำกราบบังคมทูลของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โดยพระราชทานนาม
โรงเรียนนี้ว่า “สำนักสำหรับฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือน” และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน
มหาดเล็ก ในปี ๒๔๔๕ (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๑)

หลักสูตรของโรงเรียนฝึกหัดข้าราชการพลเรือนหรือโรงเรียนมหาดเล็กมีลักษณะ
คล้ายคลึงกับหลักสูตรของโรงเรียนข้าราชการที่จัดตั้งขึ้นในกระทรวงมหาดไทย กล่าวคือ การ
ศึกษาแบ่งออกเป็น ๓ ภาค แต่ละปีมีหนึ่งภาค ในสองปีแรก เป็นการศึกษาความรู้เบื้องต้นสำหรับ
ข้าราชการโดยทั่วไปที่เรียกว่า ประโยคมหาดเล็ก ซึ่งประกอบด้วยวิชา อาทิ วิชาเสมียน คัดลายมือ
พิมพ์ดีด อ่านทาน แต่งหนังสือ การดำรงจรรยา แผนภูมิ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิชา
เกี่ยวกับกิริยามารยาทในราชสำนัก ราชศัพท์ และความรู้พิเศษที่แต่ละกระทรวงต้องการ ผู้ที่เรียน
ในระดับนี้เรียกว่านักเรียนมหาดเล็กและเมื่อสอบผ่านในระดับนี้ก็จะได้รับประกาศนียบัตรรับรอง
ว่าสมควรถวายตัวเป็นมหาดเล็กได้ ในปีที่สาม ผู้ที่ผ่านการถวายตัวเป็นมหาดเล็ก ซึ่งเรียกว่า
มหาดเล็กนักเรียน ต้องไปศึกษาอบรมต่อในกระทรวงที่ต้องการเข้ารับราชการ ในกรณีของผู้ที่ต้อง
การทำงานในกระทรวงมหาดไทย ก็ต้องไปฝึกงานตามหัวเมือง (ราชเสนา, ๒๕๑๑ : ๒; คณะรัฐ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๒) หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า วิชาทั้ง
หมดที่จะต้องเรียนในระยะเวลา ๓ ปี หรือ ๓ ภาควิชามีอยู่ทั้งหมดประมาณ ๑๗ วิชา (สนิทเทียม,
๒๕๑๑) กล่าวคือ

๑ วิชาเสมียน	๒ วิชาอักษรศาสตร์	๓ วิชาคำนวณ
๔ วิชาภาษาไทย	๕ วิชาภาษาอังกฤษ	๖ วิชาหน้าที่มหาดเล็ก
๗ วิชาหน้าที่มหาดเล็กรายงาน	๘ วิชาพงศาวดาร	๙ วิชาภูมิศาสตร์สากล

๑๐ วิชาธรรมจรรยา	๑๑ วิชาสุขวิทยา	๑๒ วิชาภาษาบาลี
๑๓ วิชาหน้าที่อำเภอ	๑๔ วิชาหน้าที่อัยการ	๑๕ วิชากฎหมาย
๑๖ วิชาแผนที่	๑๗ วิชาทหาร	

ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรของโรงเรียน และได้รับบรรจุเป็นข้าราชการชั้นสัญญาบัตร ส่วนใหญ่คนเหล่านี้เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย

นอกจากจะรับนักเรียนจากโรงเรียนขนาดเล็กในส่วนกลางมาเป็นข้าราชการแล้ว ในขณะเดียวกันกระทรวงมหาดไทยยังได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกอบรมข้าราชการระดับภูมิภาค ขึ้นอีกด้วย โรงเรียนดังกล่าวเรียกว่า โรงเรียนฝึกหัดกรมการอำเภอ โดยกระทรวงมหาดไทยให้มณฑลต่างๆส่งข้าราชการมาเรียนเพื่อยกระดับให้เป็นข้าราชการสัญญาบัตร การฝึกอบรมในโรงเรียนนี้แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ชั้นแรกเป็นการสอนความรู้สามัญ เช่น การอ่านเขียน และเลขคณิต เป็นต้น ชั้นที่สองเป็นการสอนความรู้เกี่ยวกับแบบแผนการปกครอง และขั้นสุดท้ายเป็นการสอนด้านวิธีการปกครอง ผู้ที่สอบผ่านแต่ละชั้นจะได้รับประกาศนียบัตร ที่เรียกว่า ป.ตรี ป.โท และ ป.เอก ตามลำดับ (นรกิจบริหาร, ๒๔๕๓ : ๒๗; จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗ : ๓๐๐-๓๐๓) โรงเรียนฝึกหัดกรมการอำเภอแห่งแรกตั้งขึ้นที่มณฑลกรุงเก่าหรืออยุธยา ในปี ๒๔๔๒ และต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งขึ้นในมณฑลอื่นๆ แต่ปรากฏว่าไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนักในภายหลังจึงยกเลิกไป

การศึกษาด้านการปกครองได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง เมื่อรัชกาลที่ ๖ ทรงขยายการฝึกข้าราชการให้กว้างขวางออกไป แทนที่จะเน้นการผลิตข้าราชการกระทรวงมหาดไทยเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้พระองค์ได้ยกโรงเรียนขนาดเล็กขึ้นเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๓ โดยให้รวมโรงเรียนต่างๆ อาทิ โรงเรียนแพทย์ โรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนกฎหมาย เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนี้ สำหรับวิชาการด้านการปกครองให้จัดสอนอยู่ในส่วนที่เรียกว่า “โรงเรียนรัฐศาสตรศึกษา” วิชาที่จัดสอนในโรงเรียนนี้ได้แก่วิชา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร ระเบียบการปกครองกรุงสยาม กฎหมายปกครอง กฎหมายอรรถคดี กฎหมายระหว่างประเทศ วิธีภาษีอากรและสินค้าเข้าออก วิธีทำแผนที่ การฝึกหัดทหาร และเดินทาง เป็นต้น (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๓) ซึ่งในสาระสำคัญไม่ได้แตกต่างไปจากหลักสูตรของโรงเรียนขนาดเล็กแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามก็ถึงระยะเวลาต่อมา การเรียนในโรงเรียนรัฐศาสตรศึกษาได้ขยายออกมาเป็น ๔ ปี โดยมีการเรียนในชั้น ๓ ปี และฝึกงานอีกหนึ่งปี ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตร และสามารถเข้ารับราชการในหน่วยงานต่างๆของรัฐได้ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ในทำนองเดียวกับผู้สำเร็จจากโรงเรียนขนาดเล็ก

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียนการสอนด้านรัฐศาสตรยุคแรกๆในโรงเรียนต่างๆของไทยนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับกรณีของ Ecole Libre des Sciences Politiques ของฝรั่งเศส และการ

ศึกษาที่เรียกว่า Staatswissenschaft ของเยอรมันในขณะนั้น กล่าวคือเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นเพื่อผลิตข้าราชการ และหลักสูตรที่เรียนก็ประกอบด้วยวิชาที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติราชการเป็นหลัก ไม่มีวิชาที่เรียกว่าเป็นวิชารัฐศาสตร์โดยตรงแม้แต่วิชาเดียว ในสภาพเช่นนี้การศึกษารัฐศาสตร์ของไทยในยุคเริ่มแรกจึงมีฐานะเป็นกลุ่มวิชาสำหรับฝึกอบรมข้าราชการเหมือนกับที่สภาพของวิชารัฐศาสตร์ที่ดำรงอยู่ในทวีปยุโรป ความคล้ายคลึงดังกล่าวน่าจะมาจากการรับอิทธิพลของการจัดการศึกษาในด้านนี้ของยุโรปเข้ามา ดังที่เห็นได้ว่า ในกรณีของโรงเรียนมหาดเล็ก ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งโรงเรียนร่วมกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และดำรงตำแหน่งอธิบดีของโรงเรียนนี้ในปี ๒๔๔๒ คือ พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เป็นผู้ที่เพิ่งเดินทางกลับมาจากยุโรปในปีนั้นนั่นเอง (จักรกฤษณ์, ๒๕๒๗ : ๓๐๔) และน่าจะเป็นได้ค่อนข้างมากที่พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์จะรับเอารูปแบบการจัดการศึกษาด้านนี้จากยุโรปเข้ามาใช้ในประเทศไทย สำหรับพระยาศรีวรวงศ์ ซึ่งรับผิดชอบโรงเรียนนี้ต่อจากพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์นั้นเป็นผู้ที่เคยไปศึกษาในยุโรปและคงรับเอาอิทธิพลของการศึกษาแบบยุโรปมาใช้ในโรงเรียนมหาดเล็กไม่มากนักน้อย (ดู ดำรงราชานุภาพ, ๒๕๓๑ : ๒๕)

ถึงแม้ว่าการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๕๕ จะส่งผลให้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทยได้รับการยกฐานะให้เป็นการศึกษาในมหาวิทยาลัยก็ตาม แต่สถานะของสาขาวิชาดูเหมือนว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด นั่นคือยังเป็นการศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและมีสภาพเป็นการศึกษากลุ่มวิชาที่ใช้ในการปฏิบัติราชการเหมือนเดิม คณะรัฐประศาสนศาสตร์ อันเป็นหนึ่งใน ๔ คณะที่ตั้งขึ้นในมหาวิทยาลัยก็ยังมีเป้าหมายในการฝึกหัดนักเรียนออกรับราชการในหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงมหาดไทยเหมือนกับขณะที่ยังเป็นเพียงโรงเรียนรัฐประศาสนศึกษา สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนก็คือการเปลี่ยนชื่อตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนมาเป็นคณบดี เท่านั้น (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๔) ในด้านโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ แผนก คือ แผนกกฎหมายและการปกครอง กับแผนกพาณิชยศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ การศึกษาในคณะนี้ใช้เวลา ๓ ปี ในระยะแรกรับผู้ที่จบมัธยมปีที่ ๖ เข้าศึกษา ต่อมาในปี ๒๔๖๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของผู้ที่เข้าศึกษาให้เป็นมัธยมปีที่ ๘ ทั้งนี้ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะนี้จะได้รับประกาศนียบัตรทางรัฐประศาสนศาสตร์ (วรภัคดีพิบูลย์, ๒๔๕๓ : ๑๗ ; ปิยธิดา, ๒๕๓๓ : ๒๖)

วิชาที่เรียนในหลักสูตรของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ในขณะนั้นแบ่งออกได้เป็น ๕ หมวด ได้แก่ หมวดการเลขานุการ หมวดการบัญชี การคลัง และการสรรพากร หมวดกฎหมาย หมวดเบ็ดเตล็ด และหมวดการปกครอง แต่ละชั้นปีมีวิชาที่เรียนดังนี้ (กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๑ : ๑๗-๑๘)

๑. การเลขานุการ ๒. ภาษาอังกฤษ หรือฝรั่งเศส ๓. การบัญชีและการคลัง
 ๔. แผนที่และแผนผัง ๕. สุขวิทยาและอนามัย ๖. การปกครองรัฐบาลกลาง
- ปีที่ ๒

๑. ภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศส ๒. การปกครองท้องถิ่น ๓. ประมวลกฎหมาย-
อาญา ๔. การปกครองแผนกคดีส่วนอาญาและแพ่ง ๕. การปกครองเกี่ยว-
แก่แผนกคลังและสรรพากร ๖. ลักษณะสัญญา ๗. กฎหมายทรัพย์สินและที่ดิน
๘. ประมวลกฎหมายแพ่ง ๙. การบัญชีเบงกัลและสหกรณ์

ปีที่ ๓

๑. การปกครองแผนกคดีอาญาและแพ่ง ๒. กฎหมายวิธีพิจารณาและลักษณะ-
พยาน ๓. ธรรมเนียมระหว่างประเทศและธรรมศาสตร์ ๔. การปกครองแผนก-
ทะเบียน ๕. การปกครองเกี่ยวแก่แผนกทหาร ๖. การปกครองเกี่ยวแก่-
แผนกเกษตร ๗. การปกครองเกี่ยวแก่แผนกกรรมการ ๘. การปกครองเกี่ยว-
แก่การใช้แบบพิมพ์ ๑๐. การปกครองทั่วไป

ถึงแม้ว่าวิชาในหลักสูตรจะแบ่งออกได้เป็น ๕ หมวดก็ตาม แต่วิชาที่เรียนส่วนใหญ่เป็นวิชาด้านกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติราชการ การศึกษาในหมวดการปกครองทั้ง ๑๐ วิชาเป็นการเรียนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติและหน้าที่ราชการในด้านต่างๆของประเทศไทย ซึ่งหนีไม่พ้นการศึกษาในเชิงกฎหมาย (ดู กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๑ : ๒๓-๒๖) การศึกษาในคณะรัฐประศาสนศาสตร์จึงเป็นเพียงการศึกษาการบริหารงานของรัฐล้วนๆ โดยไม่มีการสอนวิชาใดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมืองโดยตรงแม้แต่วิชาเดียว วิชาการปกครองทั่วไปที่มีอยู่เป็นการเรียนเกี่ยวกับ “..ความเกี่ยวข้องกัน ในระหว่างเจ้าหน้าที่และพลเมือง และให้รู้จักหน้าที่ซึ่งควรปฏิบัติซึ่งกันและกันเพื่อความเจริญในราชการและความสามัคคีแห่งคนซึ่งมิได้กำหนดในหลักสูตร” (กระทรวงธรรมการ, ๒๔๗๑ : ๒๓) ทั้งๆที่ในวงการปัญญาชนและนักหนังสือพิมพ์ในระบอบนั้น ความรู้และการถกเถียงเกี่ยวกับการเมืองสมัยใหม่และระบอบประชาธิปไตยได้แพร่สะพัดออกไปอย่างกว้างขวางแล้วก็ตาม (นครินทร์, ๒๕๓๕ : ๖๔ และภาคที่ ๑ ; อัจฉราพร, ๒๔๕๐) การเรียนรู้เรื่องราวด้านการเมืองการปกครองในสถาบันการศึกษาในยุคนั้นกลับพบว่าแทรกอยู่ในการศึกษาสาขาอื่น โดยเฉพาะในโรงเรียนกฎหมายแผนกฝรั่งเศส ซึ่งมีเนื้อหาวิชาค่อนข้างกว้างขวาง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ กรณีของวิชากฎหมายปกครองในปี ๒๔๗๔ ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้บรรยาย มีเนื้อหาที่ครอบคลุมถึงประเด็นเกี่ยวกับ อีสภาพ เสรีภาพ ความเสมอภาค การแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยของรัฐ และรูปแบบการปกครองชนิดต่างๆ (ยวค, ๒๕๒๗ : ๓๐๐; นครินทร์, ๒๕๓๕ : ๗๔)

ครั้นถึงปี ๒๔๗๒ การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์เผชิญกับปัญหาในด้านสถานภาพหลังจากการประกาศใช้ระเบียบข้าราชการพลเรือนฉบับแรกในปีก่อนหน้านั้น ตามพระ

ราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๑ ผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตรทางรัฐประศาสนศาสตร์ เมื่อเข้ารับราชการจะได้รับการบรรจุแต่งตั้งให้เป็นเพียงข้าราชการชั้นต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร ซึ่งเรียกว่าชั้นราชบุรุษ ขณะเดียวกันผู้ที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๕ ก็สามารถสอบเข้ารับราชการในตำแหน่งนี้ได้โดยไม่ต้องจบชั้นมัธยม ๖ และศึกษาต่ออีก ๓ ปี เหมือนผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์แต่อย่างใด ผลที่ตามมาคือการลดความนิยมในการศึกษาด้านนี้ลงอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี ๒๔๗๒ มีผู้ศึกษาในคณะรัฐประศาสนศาสตร์เพียง ๓๕ คน เท่านั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระบรมราชานุญาตในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๗๒ ตามข้อเสนอของกระทรวงธรรมการ ให้ยุบเลิกคณะนี้เสียเมื่อนักเรียนที่เหลือสำเร็จหมดแล้ว (นร กิจบริหาร, ๒๔๕๓ : ๓๑-๓๒ ; คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๔) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยยังต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านนี้มาเป็นข้าราชการฝ่ายปกครอง ทางกระทรวงจึงได้เรียกร้องให้มีการเปิดสอนวิชานี้ต่อไป หลังจากที่ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างคณะกรรมการข้าราชการมหาวิทยาลัย ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย และผู้แทนกรมการรักษาราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ที่ประชุมมีมติให้เปิดการสอนวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ต่อไปได้ แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและระเบียบวิธีการรับผู้ เข้าศึกษาเสียใหม่ รวมทั้งให้เปลี่ยนชื่อคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นแผนกวิชาข้าราชการพลเรือน ดังนั้นในปี ๒๔๗๔ แผนกวิชาข้าราชการพลเรือนจึงเข้ามาแทนที่คณะรัฐประศาสนศาสตร์ และ เปิดรับผู้สำเร็จชั้นมัธยม ๘ เข้าศึกษา ทั้งนี้ให้มีระยะเวลาในการเรียนตามหลักสูตรเป็นเวลา ๓ ปี เหมือนเดิม โดยให้ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรจากมหาวิทยาลัยและสามารถเข้ารับ ราชการในชั้นสัญญาบัตรได้ (สนิทเทียม, ๒๕๐๑) ถึงกระนั้นก็ดี การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรครั้งนี้ ไม่ได้ทำให้สาระสำคัญของวิชาที่สอนเปลี่ยนไปจาก นั่นคือยังเน้นการสอนวิชาที่จำเป็นในการ ปฏิบัติราชการเช่นเดิม เพียงแต่ในระยะแรกจะเน้นวิชาที่จำเป็นสำหรับการรับราชการในกระทรวง มหาดไทยก่อน ดังที่ปรากฏในใบแจ้งความของกระทรวงธรรมการ เรื่อง การศึกษาวิชาข้าราชการ พลเรือนแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า “...วิชาที่จะสอนในตอนี้ จะจัดให้ให้เหมาะแก่การที่จะ ไปรับราชการทางกระทรวงมหาดไทยไปพลางก่อน ต่อไปเมื่องานลงรูปแล้วจึงจะขยายออกไปให้ สะดวกแก่งานของกระทรวงอื่น” (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘ : ๕) อย่างไรก็ดีตาม แผนกวิชานี้เปิดสอนได้เพียง ๒ ปีก็เผชิญกับการเปลี่ยนสถานะอีกครั้งหนึ่งภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในปี ๒๔๗๕

ระบอบรัฐธรรมนูญและการพัฒนาสถานภาพของวิชารัฐศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการ ปกครองที่เรียกกันในขณะนั้นว่าระบอบรัฐธรรมนูญ ไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะรูป

แบบกระบวนการ สถาบัน และผู้นำทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อการศึกษาวิทยาศาสตร์ในสังคมไทยอีกด้วย ผลกระทบดังกล่าวเห็นได้จากการการก่อตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๗๖ และการเสนอพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี ๒๔๗๖ และการเปิดสอนของมหาวิทยาลัยในปีถัดมา

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ได้รับการยกสถานะภาพให้มีฐานะเป็นคณะในมหาวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ ให้ตั้งคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยการรวมโรงเรียนกฎหมายแห่งกระทรวงยุติธรรมกับแผนกวิชาข้าราชการพลเรือนเข้าด้วยกัน แต่คณะดังกล่าวเปิดสอนได้เพียงปีเดียวก็ถูกยุบไปรวมกับมหาวิทยาลัยใหม่ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งประกาศใช้ในวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ (ตามปฏิทินแบบเดิม) การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในสังคมไทยไม่เพียงจะพัฒนาไปสู่การศึกษาระดับปริญญาเป็นครั้งแรก แต่ยังเป็นการศึกษาที่มุ่งจะให้ความรู้ด้านการเมืองแก่คนทั่วไปอีกด้วย

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเริ่มเปิดสอนในปี ๒๔๗๗ โดยมีเป้าหมายที่จะให้การศึกษาด้านกฎหมายและการเมืองแก่ประชาชนเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาระบบประชาธิปไตย และในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการศึกษาเฉพาะด้าน (specialization) ในระดับสูง การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจึงแบ่งออกเป็นสองระดับ ในระดับปริญญาตรีวิชารัฐศาสตร์มีฐานะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต ซึ่งครอบคลุมวิชาด้านกฎหมาย การเมือง และเศรษฐศาสตร์ ส่วนในระดับบัณฑิตศึกษา การศึกษาด้านรัฐศาสตร์เป็นการศึกษาเฉพาะด้านในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก เช่นเดียวกับการศึกษาในสาขานิติศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีการแยกวิชาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่เรียกกันว่า “การทูต” ออกมาเป็นสาขาต่างหากอีกด้วย

อย่างไรก็ตามในสาระสำคัญหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตไม่ได้แตกต่างไปจากหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ก่อนหน้านั้นมากนัก วิชาส่วนใหญ่ยังเป็นวิชาด้านกฎหมาย นอกจากนั้นเป็นวิชาด้านเศรษฐศาสตร์และระเบียบปฏิบัติของเทศบาลเมือง ดังจะเห็นได้จากรายวิชาในหลักสูตรของทั้ง ๒ ภาคการศึกษา (ดู คณะกรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ๒๕๒๗ : ๕๑-๑๔๖) ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดก็คือ หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตมีวิชาด้านกฎหมายแพ่งมากกว่า และมีวิชาด้านหลักการปฏิบัติงานในหน่วยราชการน้อยกว่าหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ นอกจากนั้นหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตยังมีวิชาด้านรัฐศาสตร์ที่สอดแทรกอยู่ในรูปของวิชากฎหมายมหาชนอยู่หลายวิชา อาทิ วิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายการเลือกตั้ง และกฎหมายปกครอง ในขณะที่วิชาที่มีเนื้อหาในลักษณะนี้ไม่อาจจะปรากฏอยู่ในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งเกิดขึ้นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ ดังจะเห็นได้ว่าวิชากฎหมายรัฐ

ธรรมนูญในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตมีเนื้อหาที่ว่าด้วยรัฐ รูปแบบการปกครอง สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง และพรรคการเมือง ส่วนวิชากฎหมายการเลือกตั้งมีประเด็นเกี่ยวกับหลักการ รูปแบบ และวิธีการเลือกตั้ง (คณะกรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ๒๕๒๗ : ๑๐๑-๑๐๒) นี่คือการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในแนวกฎหมายและสถาบัน (legal and institutional approach) นั่นเอง

การศึกษารัฐศาสตร์ในเชิงกฎหมายและสถาบันดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นในหลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์และการทูต ในขณะที่หลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์มีวิชาเช่นกฎหมายปกครองพิสดาร และกฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งพิสดาร หลักสูตรด้านการทูตก็มีวิชากฎหมายระหว่างประเทศพิสดาร สันนิบาตชาติ และกฎหมายการปกครองเมืองขึ้นของต่างประเทศ เป็นต้น หลักสูตรปริญญาโททั้งสองสาขาจึงมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันและกระบวนการทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างชัดเจน หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงนับได้ว่าเป็นหลักสูตรแรกที่มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็น “ทางการเมือง” อย่างแท้จริง การศึกษารัฐศาสตร์ในแง่ที่เป็นเรื่องการเมือง จึงเพิ่งเริ่มต้นในช่วงนี้ หลังจากที่เป็นการศึกษาเฉพาะด้านการบริหารงานของรัฐหรือรัฐประศาสนศาสตร์มาเป็นเวลานาน

ถึงอย่างไรก็ตาม การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ยังสืบทอดประเพณีการศึกษาวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของรัฐมาจากการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือนและรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงก่อนหน้านั้นอีกด้วย ด้วยเหตุนี้หลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์และการทูตจึงมีวิชาความรู้ทั่วไปในกิจการด้านต่างหรือหลักการงานรวมทั้งการฝึกงานในหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องคล้ายๆ กับการศึกษาในวิชาข้าราชการพลเรือนและรัฐประศาสนศาสตร์ในสองสามทศวรรษที่ผ่านมา (ดู คณะกรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ๒๕๒๗: ๑๕๑-๑๕๒, ๑๕๔-๑๕๕)

สภาพของหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ในระยะนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลสองด้านที่มีต่อทิศทางการศึกษาด้านนี้ในสังคมไทย ด้านแรกก็คืออิทธิพลด้านวิชาการที่ได้รับมาจากศูนย์อำนาจของระบบโลกในเวลานั้น อันได้แก่ ยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากฝรั่งเศส อันเป็นประเทศซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การและผู้อุปถัมภ์หนึ่งในมหาวิทยาลัยนี้สำเร็จการศึกษามา กล่าวกันว่า รูปแบบของการศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจาก Ecole Libre des Sciences Politiques ของฝรั่งเศส โดยนายปรีดี ได้ประยุกต์แนวการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของสถาบันแห่งนี้ให้เข้ากับสภาพการเรียนกฎหมายในประเทศไทย (ปวิย, ๒๕๒๗ : ๒๗๑) ในอีกด้านหนึ่ง อิทธิพลของนโยบายรัฐที่ต้องการผลิตกำลังคนที่สามารถเข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆ การขยายตัวของระบบราชการที่ดำเนินต่อมาในระยะหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ความต้องการด้านกำลังคนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่าหลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์มีวิชาเกี่ยวกับกิจการของกระทรวง

ต่างๆและมีการฝึกงานในหน่วยงานของรัฐ เช่นเดียวกับหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงก่อนหน้านั้น

โดยภาพรวม พัฒนาการของวิชารัฐศาสตร์ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มต้นมาจากการเป็นวิชาศึกษาราชการพลเรือนและรัฐประศาสนศาสตร์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และได้กลายเป็นวิชารัฐศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองอย่างแท้จริงเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญ พัฒนาการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในบริบทของการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมือง โดยเริ่มจากการปฏิรูปการปกครองและการเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจรัฐมาเป็นรัฐสมัยใหม่ และติดตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบรัฐธรรมนูญใน ๔ ทศวรรษต่อมา ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะโครงสร้างการบริหาร โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักในทางการเมือง วิชารัฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นในระยะแรกจึงเป็นเพียงการศึกษาด้านการบริหารงานราชการที่จำเป็นต่อการศึกษาราชการเพื่อรองรับโครงสร้างการบริหารรัฐแบบใหม่ การศึกษารัฐศาสตร์ในด้านที่เป็นเรื่องของการเมืองมาปรากฏขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง เมื่อโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเริ่มก่อตัวขึ้นในสังคมไทย

ถึงแม้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้จะพัฒนาจนกลายเป็นสาขาวิชาระดับปริญญาที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยและมีเนื้อหาที่ครอบคลุมประเด็นทางการเมือง การบริหารงานรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้วก็ตาม แต่การศึกษาด้านนี้ยังมิมีฐานะเป็นสาขาวิชาที่ไม่มีองค์ความรู้ซึ่งแยกออกจากสังคมศาสตร์สาขาอื่น โดยเฉพาะวิชากฎหมายอย่างชัดเจน การขาดเอกลักษณ์ของรัฐศาสตร์เป็นสิ่งที่การศึกษารัฐศาสตร์ไทยในยุคนั้นได้รับมาจากประเพณีการศึกษารัฐศาสตร์แบบยุโรป รัฐศาสตร์ในฐานะของสาขาวิชาที่มีเนื้อหาเป็นของตนเองจริงๆ หรือรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เพิ่งก่อตัวขึ้นในทศวรรษ ๒๔๕๐ โดยผลจากการเปลี่ยนแปลงหลายด้านของสังคมไทยที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๓

รัฐประหาร ๒๔๙๐ สหรัฐอเมริกา และการก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบของรัฐศาสตร์ของยุโรป ซึ่งเป็นการศึกษาวิชาการด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการบริหารงานของรัฐ โดยไม่มีวิชารัฐศาสตร์โดยเฉพาะ ดังที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน และคณะรัฐประศาสน์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนหลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์และทางการทูตของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มาเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสาขาวิชาเอกเทศอย่างแท้จริงในต้นทศวรรษ ๒๔๙๐ การก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ดังกล่าวเริ่มต้นจากการพัฒนาสถาบันเฉพาะด้านในรูปของคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๙๑ และ ๒๔๙๒ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงของการก่อตัวและพัฒนาการในระยะต่อมานั้น หากได้เป็นไปอย่างฉับพลันหรืออย่างหน้ามือเป็นหลังมือแต่อย่างใดไม่ หากเป็นการค่อยๆเปลี่ยนจากรูปแบบเดิมมาเป็นรูปแบบใหม่ โดยการสอดแทรกวิชาด้านรัฐศาสตร์เข้าไปทีละเล็กละน้อย ขณะเดียวกันก็ปรับเปลี่ยนวิชาชีพสำหรับข้าราชการให้สอดคล้องกับความต้องการของรัฐและระบบตลาดตามความจำเป็น การเปลี่ยนหลักสูตรและทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์จากการศึกษาความรู้และหลักการปฏิบัติงานราชการเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ โดยเฉพาะ มาเป็นศาสตร์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมือง การบริหารงานของรัฐ และกิจการระหว่างประเทศดังกล่าวต้องใช้เวลากว่าสองทศวรรษ

การก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ในสังคมไทยในช่วงนี้เกิดขึ้นท่ามกลางอิทธิพลจากภายนอกและภายในที่ผลักดันและวางกรอบจำกัดอย่างต่อเนื่อง ในด้านหนึ่ง อิทธิพลทางวิชาการที่เข้ามาพร้อมกับการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาแก่ประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นพลังหลักจากภายนอกที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ไทยไปสู่รูปแบบการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ในเวลาเดียวกันอีกด้านหนึ่ง สภาพของรัฐรวมศูนย์ ที่ถูกรอบงำโดยระบบราชการอย่างเต็มที่ และระบบเศรษฐกิจที่รัฐมีบทบาทค่อนข้างสูง ก็มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและตีกรอบการศึกษารัฐศาสตร์อยู่ด้วย อิทธิพลจากภายนอกและภายในสังคมไทยที่มีต่อพัฒนาการของรัฐศาสตร์สมัยใหม่เช่นว่านี้ เกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจการเมืองระดับโลก ที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และระดับชาติที่ครอบงำโดยรัฐบาลทหาร ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงทศวรรษ ๑๙๖๐

การก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่

รัฐศาสตร์สมัยใหม่ของไทยถือกำเนิดขึ้นมาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างอำนาจทางการเมืองสองประการ กล่าวคือ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงชนชั้นนำทางการเมืองในสังคมไทยจากกลุ่มคณะราษฎรมาสู่กลุ่มทหารบก และประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงผู้นำโลกจากอังกฤษมาเป็นสหรัฐอเมริกา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในสังคมไทยและสังคมโลกเช่นว่านี้ ทำให้รัฐรวมศูนย์ในระบอบอำนาจนิยมและกลไกของรัฐสามารถขยายบทบาทของคนในสังคมได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น จนสามารถผูกขาดอำนาจไว้ได้นานกว่าสองทศวรรษ ทั้งนี้ในระยะเวลาดังกล่าว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตออกไปปรับใช้รัฐและสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลไกรัฐอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการเกิดรัฐศาสตร์สมัยใหม่ของไทย จึงเป็นผลจากความจำเป็นของรัฐที่ต้องมีเครื่องมือที่เพียงพอและมีคุณภาพตามที่รัฐบาลต้องการเพื่อใช้ในการควบคุมและปกครองสังคมไทย รวมทั้งเป็นตัวแทนรัฐในการเชื่อมโยงกับสังคมโลกในระยะต่อมา

การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจกับการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่

การก่อตัวของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ในสังคมไทย เริ่มต้นด้วยการสถาปนาคณะรัฐศาสตร์ขึ้นเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการผลิตบัณฑิตทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง การถือกำเนิดของสถาบันการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในช่วงนี้จึงแยกไม่ออกจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งนี้เพราะการศึกษารัฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นใหม่ในระยะแรกเป็นเพียงการเกิดใหม่เฉพาะในด้านรูปแบบของสถาบันขณะที่เนื้อหาของการศึกษาหรือตัวหลักสูตรยังไม่ได้พัฒนาไปมากนัก

การโค่นล้มรัฐบาลพลเรือนของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์โดยกลุ่มทหารบกในการทำรัฐประหารปี ๒๔๙๐ ได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนศูนย์อำนาจและทิศทางการพัฒนาทางการเมืองในสังคมไทยอย่างชัดเจน ถึงแม้ว่าคณะรัฐประหารมีจุดประสงค์ที่จะสนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ยอมพล ป. ประสบกับความพ่ายแพ้ต่อกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ในการต่อสู้ทางรัฐสภา แต่ในเวลาเดียวกันผลจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ทำให้อำนาจทางการเมืองได้ถูกโยกย้ายมาสู่กลุ่มทหารบกที่มีภูมิหลังและแนวคิดทางการเมืองแตกต่างจากกลุ่มคณะราษฎรโดยสิ้นเชิง บุคคลสำคัญในการทำรัฐประหารปี ๒๔๙๐ ไม่ว่าจะเป็น พันเอก หลวงกาจสงคราม พลโทผิน ชุณหะวัณ พันเอก เผ่า ศรียานนท์ หรือ พันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ยศในขณะนั้น) ต่างก็เป็นนายทหารที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกของไทย

ไม่ปรากฏว่ามีประสบการณ์ ความรู้ หรือความสนใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยของตะวันตก และที่สำคัญที่สุดก็คือไม่ได้มีความศรัทธาในระบอบการปกครองแบบนี้ (ชาญวิทย์, ๒๕๓๘:๔๐๕) ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงไม่รู้สึกว่าตนมีข้อผูกมัดที่จะต้องผลักดันให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตย หรืออย่างน้อยที่สุด รักษาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองแบบนี้เอาไว้ ยิ่งในช่วงสองสามปีแรก หลังจากการประสบความสำเร็จในการทำรัฐประหาร การทำทลายอำนาจของคนกลุ่มนี้ด้วยการพยายามยึดอำนาจหลายครั้งจากคนกลุ่มอื่น อาทิ กบฏเสนานิการ ปี ๒๔๕๑ กบฏวังหลวง ปี ๒๔๕๒ และกบฏแมนฮัตตันปี ๒๔๕๔ เป็นต้น กลับทำให้กลุ่มทหารบกดังกล่าวยิ่งหาทางควบคุม กลไกรัฐและปราบปรามคนกลุ่มต่างๆที่นำจะเป็นภัยแก่ตนอย่างเข้มงวดและเอาจริงเอาจังมากขึ้น (ดู ประทีป, ๒๕๓๒ : บทที่ ๔)

การก่อตัวของคณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่และทิศทางของหลักสูตรรัฐศาสตร์ในช่วงแรกเป็นผลที่ตามมาจากสภาพการณ์ดังกล่าวโดยตรง สถาบันการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ยุคใหม่เกิดขึ้นในช่วงที่บทบาททางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำ ได้หมดไปโดยการทำการรัฐประหารปี ๒๔๕๐ ขณะเดียวกันคณะรัฐประหารก็เริ่มเข้ามาครอบครองอำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ หลังจากที่ได้บีบบังคับให้นายควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนเมษายน ๒๔๕๑ ในภาวะการณ์ทางการเมืองดังกล่าว คณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่คณะแรกได้เกิดขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๕๑ ด้วยแรงผลักดันของศิษย์เก่าของคณะรัฐประศาสน์เดิมและนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น ทั้งนี้โดยการเสนอร่างกฎหมายแก้ไขพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อจัดตั้งคณะดังกล่าวขึ้นมา การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่จึงไม่ได้เป็นผลจากการพัฒนาของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่แต่อย่างใด หากเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะรื้อฟื้นสถาบันเดิมและในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะลดทอนอำนาจของคณะราษฎรสายนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งผูกขาดการผลิตบัณฑิตในด้านนี้ออกมาครอบงำการเมืองในรัฐสภาและระบบราชการโดยผ่านหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต เป็นหลัก จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในสังคมไทยนั้น แท้ที่จริงแล้วส่วนหนึ่งเป็นผลที่ตามมาจากการพยายามขั้นแรกที่จะลดบทบาทของปรีภักย์ทางการเมืองด้วยความร่วมมือระหว่างนักการเมืองพลเรือนสายอนุรักษนิยมกับผู้นำฝ่ายทหาร และอีกส่วนหนึ่งมุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อตอบสนองความต้องการของกระทรวงมหาดไทยโดยตรง

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวและผลักดันให้พระราชบัญญัตินี้ผ่านรัฐสภาออกมาได้คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ เช่น หลวงอังกณานุรักษ์ ศิษย์เก่าและอดีตอาจารย์สอนวิชาการปกครองในคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก่อนจะถูกยุบรวมเข้ากับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี ๒๔๗๖ ตามนโยบายของคณะราษฎร หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช นักการเมืองสายอนุรักษนิยมซึ่งมีบทบาทนำในการต่อต้านกลุ่มของนายปรีดีในยุคนั้น และนายใหญ่ ศวิตชาติ

เป็นต้น (ปิยะธิดา, ๒๕๓๓ : ๗๑) ความรู้สึกสูญเสียที่เกิดขึ้นจากการยุบคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์และปฏิกิริยาต่อต้านนโยบายดังกล่าว อันเป็นที่มาของความต้องการรื้อฟื้นสถาบันเดิม แสดงออกอย่างชัดเจนในข้อเขียนของหลวงอังคณาบุรุษย์ (๒๕๑๑) เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคใหม่ว่า

“พอล่วงเข้า พ.ศ. ๒๔๗๖ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถูกสั่งให้ยุบไปพร้อมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แม้สมาคมรัฐศาสตร์ก็พลอยต้องโยกย้ายเข้าไปเป็นศาลเจ้าประดิษฐานอยู่ภายในเขตรั้วโคมด้วยเช่นกัน เป็นอันว่าคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ฯ สูญพันธุ์มาแต่บัดนั้น

ในฐานะที่ข้าพเจ้ามีเลือดเนื้อรัฐศาสตร์อยู่เต็มตัว เคยเป็นทั้งนักศึกษาและโดยบังเอิญ เป็นอาจารย์สอนวิชาการปกครองอยู่ในยามวิกฤตนั้น สุดที่จะนั่งดูช่ายได้ คณะรัฐศาสตร์ได้ก่อกำเนิดมาแต่ศึกคำบรรพ์ ชาวคณะได้ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างมหาศาลเป็นลำดับมา ผลงานงานได้ปรากฏให้เห็นประจักษ์ชัดอยู่โดยทั่วไป แต่ต้องทลายลงในทันใดเพื่อผลทางการเมืองประการเดียว เป็นเรื่องที่น่าสังเวช”

ถึงแม้ว่าจอมพลป.พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีจะเห็นชอบและสนับสนุนการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่ขึ้นก็ตาม แต่ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยฉบับนี้กลับผ่านรัฐสภาออกมาได้อย่างยากลำบาก ทั้งนี้เพราะต้องเผชิญกับกระแสการต่อต้านอย่างรุนแรงจากบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เคยศึกษาในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมาก่อน นอกเหนือไปจากการตั้งข้อสังเกตโดยสมาชิกสภาผู้แทนบางท่าน เช่น นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ และนายชื่น รวีวรรณ ว่าการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นมาใหม่นั้นมีวัตถุประสงค์แอบแฝงทางการเมือง คำถามหลักที่รัฐบาลไม่สามารถให้คำตอบได้กระจ่างก็คือ คณะรัฐศาสตร์ที่จะตั้งใหม่เพื่อผลิตนักปกครองให้แก่รัฐบาลนั้น แตกต่างไปจากรัฐศาสตร์ที่เป็นการศึกษาในระดับปริญญาโทหรือแม้แต่การศึกษาตามหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในขณะนั้นอย่างไร ถึงกระนั้นก็ดี สมาชิกสภาผู้แทนบางคน อาทิ นายเพียร ราชธรรมนิเทศ ได้พยายามชี้ให้เห็นว่า คณะรัฐศาสตร์ที่จะจัดตั้งขึ้นมานั้นแท้ที่จริงเป็นรัฐประศาสนศาสตร์ ที่เน้นเรียนในภาคปฏิบัติเพื่อให้ทำงานในฐานะนักปกครองได้ทันที นอกจากนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้นยังชี้แจงว่าจะตั้งคณะรัฐศาสตร์ในลักษณะเดียวกันขึ้นในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอีกด้วย (ดู รายงานการประชุมสภาผู้แทน ชุดที่ ๑ สามัญ, ๒๔๕๑ : ๑๘๖๒-๑๕๓๓) ในที่สุดร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็ผ่านออกมาเป็นกฎหมายได้

ไม่ว่าคำชี้แจงดังกล่าวจะเป็นอย่างไร การศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ที่จัดตั้งขึ้นในปี ๒๔๕๑ ยังมีสภาพส่วนใหญ่เป็นรัฐศาสตร์แบบเดิม ซึ่งเน้นศึกษากลุ่มวิชาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในระบบราชการเป็น ไม่ใช่รัฐศาสตร์สมัยใหม่ที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางการ

เมื่ออย่างมีแบบแผนดังที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกาในเวลาเดียวกัน ในความเป็นจริงหลักสูตรรัฐศาสตร์ที่ใช้ระยะแรกนั้น ในสาระสำคัญไม่ได้แตกต่างไปจากหลักสูตรรัฐศาสตร์และหลักสูตรด้านการทูตในระดับปริญญาโทหรือแม้แต่หลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังเน้นเรียนกฎหมายเป็นหลักในทำนองเดียวกับหลักสูตรดังกล่าว วิชาที่นับได้ว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์โดยเฉพาะซึ่งทำให้หลักสูตรนี้แตกต่างจากหลักสูตรทั้งสองของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอย่างแท้จริง มีอยู่ไม่กี่วิชา อาทิ วิชา หลักสูตรศาสตร์ การปกครองต่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และหลักการบริหารทั่วไป เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเป็นไปได้ว่าหลักสูตรรัฐศาสตร์ในช่วงแรกได้รับอิทธิพลจากหลักสูตรเหล่านี้ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต ดังที่อดีตอาจารย์ค่านิติศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยผู้หนึ่ง ระบุว่า หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้นำเอาหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตมาเป็นแนวในการวางหลักสูตร (อุกฤษ, ๒๕๑๕: ๖) นอกจากนี้ข้อแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างหลักสูตรทั้งสองคือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวิชากฎหมายแพ่งเท่ากับหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต และบรรจุวิชาในหมวดประวัติศาสตร์ และวิชาพื้นฐานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อื่นๆ อาทิ สังคมวิทยา ภูมิศาสตร์ และศิลปกรรมจรรยา เพิ่มเติมเข้าไปค่อนข้างมาก อนึ่งหลักสูตรดังกล่าวยังมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานราชการบางด้าน เช่น การเทศบาล การทะเบียนและสถิติ พยากรณ์ และอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา ซึ่งไม่มีฐานะเป็นวิชาที่แยกมาศึกษาโดยเฉพาะในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต (ถึงแม้ว่าเนื้อหาบางส่วนของวิชาเหล่านี้หลายวิชาจะมีอยู่ในวิชาค่านกฎหมายที่เกี่ยวข้องบางวิชา) แต่บางวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

สิ่งที่เห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการศึกษาหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่เปิดขึ้นในปี ๒๔๕๑ กับการศึกษาหลักสูตรระดับปริญญาโทซึ่งเริ่มเปิดสอนในปี ๒๔๗๗ (ดู บุญเย็น, ๒๕๑๒: ๗๘) ก็คือ ต่างก็เป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในแนวกฎหมาย (legal approach) เหมือนกัน นั่นคือยังเป็นการศึกษาการเมืองจากกฎหมายมหาชนเป็นหลัก อาทิ กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายเลือกตั้ง และกฎหมายปกครอง โดยมีแนวการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เช่น ประวัติศาสตร์การปกครอง เป็นส่วนเสริม การศึกษารัฐศาสตร์ลักษณะนี้เป็นแนวการศึกษาที่ปรากฏอยู่ในประเทศยุโรปทั้งหลายในระยะนั้นหรือก่อนหน้านั้น ดังนั้นในแง่ทิศทางและแนวการศึกษา หลักสูตรทั้งสองจึงแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย ความแตกต่างที่มีอยู่บ้างมาจากการที่หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเริ่มมีการสอดแทรกวิชารัฐศาสตร์โดยตรงจำนวนหนึ่งเข้าไป แทนที่จะเป็นการศึกษารัฐศาสตร์โดยผ่านวิชาค่านกฎหมายมหาชนล้วนๆดังเช่นหลักสูตรปริญญาโททางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นั่นเอง นอกเหนือไปจากประเด็นดังกล่าว

แล้ว สิ่งที่ผิดแผกจากกันในสาระสำคัญน่าจะเป็นเรื่องของวิธีการรับผู้เข้าเรียนและเป้าหมายของการผลิตบัณฑิต ทั้งนี้เพราะหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตและปริญญาโททางรัฐศาสตร์เปิดรับบุคคลทั่วไปที่มีคุณสมบัติครบตามหลักเกณฑ์โดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง โดยมีเป้าหมายหลักที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรับผู้เข้าศึกษาโดยวิธีการสอบคัดเลือกในจำนวนจำกัด และมีเป้าหมายในการผลิตบุคลากรให้กับกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือนในอดีต อย่างไรก็ตามผู้ที่สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรเหล่านี้มักจะเข้ารับราชการเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะระบบราชการยังคงเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญที่สุดและข้าราชการยังมีฐานะเป็นกลุ่มอาชีพที่มีอำนาจและเกียรติภูมิสูงสุดในสังคมไทย

ในปีถัดมาคณะรัฐศาสตร์ก็ถือกำเนิดขึ้นอีกแห่งหนึ่งในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นอกเหนือไปจากความตั้งใจเดิมซึ่งอาจจะมิได้อยู่ข้างของรัฐบาลที่จะก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยนี้ ดังที่เคยแถลงไว้ในรัฐสภาในครั้งที่เสนอพระราชบัญญัติจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเปลี่ยนแปลงการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจากการศึกษาเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษามาเป็นการศึกษาที่เริ่มตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปในปี ๒๔๙๒ นั้น น่าจะเป็นผลกระทบโดยตรงจากกรณีกบถวังหลวง ซึ่งกลุ่มของนายปรีดีพยายามยึดอำนาจคืนจากฝ่ายทหารในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ทั้งนี้เพราะหลังจากการปราบปรามกบถครั้งนี้เพียงไม่กี่วัน รัฐบาลก็ได้ทำบันทึกเสนอมหาวิทยาลัยให้ดำเนินการจัดการศึกษาในรูปของคณะแทนการศึกษาตามหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต และให้เปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยโดยตัดคำว่าวิชาและคำว่าการเมืองออกไป สามเดือนต่อมา ทางมหาวิทยาลัยได้ออกประกาศในวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๙๒ จัดการศึกษาในรูปคณะ ๔ คณะ โดยมีคณะรัฐศาสตร์เป็นหนึ่งในคณะเหล่านั้น (ชาญวิทย์ และคณะ, ๒๕๓๕ : ๑๖๕, ๑๖๖-๑๖๗) ส่วนชื่อมหาวิทยาลัยนั้น เพิ่งมาเปลี่ยนได้จริงในปี ๒๔๙๕ หลังจากที่ถูกกลุ่มอำนาจนิยมในกองทัพกบฏขึ้นครองอำนาจเองอย่างเต็มตัวภายหลังการทำรัฐประหารเงียบในปลายปี ๒๔๙๔ ดังนั้นย่อมจะเห็นได้ว่า การเกิดคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผลทางการเมืองอย่างชัดเจน การปรับเปลี่ยนโครงสร้างมหาวิทยาลัยมาเป็นระบบคณะเป็นเพราะรัฐบาลและคณะรัฐประหารต้องการทำลายฐานอำนาจของนายปรีดีในมหาวิทยาลัยนี้ ก่อนที่จะติดตามมาด้วยการเข้ามาควบคุมโดยตรงในภายหลัง

ตารางที่ ๓.๑

วิชาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในหลักสูตรรัฐศาสตร์ของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๕๑) และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๕๕๒)

รัฐศาสตร์ จุฬา	รัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์
-หลักวิชารัฐศาสตร์	-ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์
-ประวัติศาสตร์การปกครอง	-การปกครองและวิวัฒนาการในเอเชียอาคเนย์
-หลักการบริหารทั่วไป	-ประวัตินิติศาสตร์ทางการเมือง
-การปกครองต่างประเทศ	-การปกครองของประเทศต่างๆ
-ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	-การเกี่ยวพันและการเมืองระหว่างประเทศ

ที่มา : แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในแง่ของหลักสูตรการศึกษา ถึงแม้ว่าในช่วงแรกคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ไม่ได้มุ่งจะผลิตบัณฑิตให้กับกระทรวงมหาดไทยโดยตรงเหมือนกับคณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะเดียวกัน แต่มีนโยบายที่จะให้นักศึกษามีความรู้ในวิชารัฐศาสตร์
ทั่วไปอย่างในนานาประเทศ และสามารถรับราชการได้ทั่วไป หรือ ปฏิบัติงานทั่วไปได้ แม้จะไม่
รับราชการ(ศิริภ, ๒๕๐๑) ถึงกระนั้นก็ตามโครงสร้างของหลักสูตรรัฐศาสตร์ของทั้ง
สองมหาวิทยาลัยไม่ได้แตกต่างกันแต่อย่างใด กล่าวคือยังเป็นการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ที่เน้นศึกษา
วิชาทางกฎหมายและความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในระบบราชการเป็นหลัก เช่น กฎหมายแพ่ง
และพาณิชย์ กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง กฎหมายวิธีพิจารณาความ
อาญา กฎหมายระหว่างประเทศ การเทศบาล ระเบียบปฏิบัติราชการ และการเลขานุการ เป็นต้น
วิชาด้านรัฐศาสตร์โดยตรงในหลักสูตรรัฐศาสตร์ของทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์จึงมีอยู่ในจำนวนจำกัด

จะเห็นได้จากตารางที่ ๓.๑ ว่า วิชารัฐศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรของทั้ง
สองมหาวิทยาลัยมีเพียง ๕ วิชา และเกือบทั้งหมดจะเป็นวิชาลักษณะเดียวกัน ข้อแตกต่างเพียงเล็กน้อย
ก็คือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไม่มีวิชาประวัตินิติศาสตร์การเมือง ขณะที่
หลักสูตรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่มีวิชาหลักการบริหารทั่วไป ความคล้ายคลึง
ระหว่างสองหลักสูตรในน่าจะเป็นผลมาจากการเริ่มรับเอาอิทธิพลจากวงวิชาการรัฐศาสตร์จากต่าง
ประเทศในระยะเดียวกันและจากแหล่งเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้มีส่วนสำคัญคนหนึ่งในการร่างหลักสูตร
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคือ ดร.มาลัย หุวะนันท์ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ระดับ

ปริญญาเอกมาจากสหรัฐอเมริกา ส่วนการร่างหลักสูตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้นำเอาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยฮาวาร์ดมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาหลักสูตร นอกจากนั้น อิทธิพลที่มีต่อกันก็ยิ่งปรากฏให้เห็นในหลักสูตรนี้ด้วย ดังที่ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม คณบดีคนแรกของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระบุไว้ว่าในการร่างหลักสูตรรัฐศาสตร์ปี ๒๔๕๒ ได้นำเอาหลักสูตรของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งที่น่ามาศึกษาประกอบด้วย (ดิเรก, ๒๕๐๑)

สาเหตุที่การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ยุคใหม่ ไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การศึกษาด้านนี้มากนักอาจจะมีอยู่หลายประการ แต่เหตุผลหลักน่าจะเป็นเพราะ ประการแรก การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในสองมหาวิทยาลัยอย่างเร่งด่วนด้วยเหตุผลทางการเมือง ทำให้ผู้รับผิดชอบไม่สามารถเตรียมการในด้านต่างๆ ได้ทัน ในกรณีของการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์ เลขธิการมหาวิทยาลัยในขณะนั้นได้รับคำสั่งให้ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์เป็นการด่วนและร่างเสร็จภายในวันเดียว นอกจากนั้นการสอบคัดเลือกนิสิตและการเรียนการสอนก็ยิ่งเริ่มช้ากว่าคณะอื่นๆ ประมาณเดือนเศษ (รอง, ๒๕๒๓ : ๔๒) ดังนั้นสิ่งที่ทำได้ในขณะนั้นก็คือการนำเอาสิ่งที่มีอยู่ในขณะนั้นมาปรับใช้ไปก่อน ด้วยเหตุนี้หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในระยะแรกจึงไม่แตกต่างจากหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตและหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ที่เคยใช้ในระยะก่อนหน้านั้นมากนัก ประการที่สอง ในช่วงนี้ อิทธิพลทางวิชาการจากสหรัฐอเมริกายังไม่ได้หลั่งไหลเข้ามาสู่วงวิชาการรัฐศาสตร์ไทยอย่างมาก ผู้สอนในคณะรัฐศาสตร์ของทั้งสองสถาบันที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ เกือบทั้งหมดจบมาจากประเทศในยุโรป โดยเฉพาะฝรั่งเศส อังกฤษ และเยอรมัน ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่า ในขณะนั้นผู้สอนวิชารัฐศาสตร์ที่ผ่านการศึกษารัฐศาสตร์ในระดับปริญญาเอกจากสหรัฐอเมริกามีเพียงคนเดียว คือ ดร.มาลัย หุวะนันท์ (มาลัย, ๒๕๑๔ : ๕) จนถึงปี ๒๔๕๓ จึงได้มี นายเกษม อุทยานิน ซึ่งเคยศึกษาวิชารัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาเข้ามาเป็นผู้สอนเพิ่มขึ้นอีกท่านหนึ่งในฐานะอาจารย์ประจำ ส่วนในกรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งต้องพึ่งอาจารย์พิเศษเป็นหลัก อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์อเมริกันจะมีได้มากเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับอาจารย์พิเศษที่สำเร็จการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากกรณีของนายชวด เลิศฤทธิ์ ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทด้านการทูตจากมหาวิทยาลัยชิคาโก และเป็นอาจารย์พิเศษของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๕๓ อาจารย์ผู้นี้ไม่เพียงรับผิดชอบในการสอนวิชาความรู้ทั่วไปในทางรัฐศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเสนอให้บรรจุวิชาประวัติศาสตร์ทางการเมืองตามหลักสูตรรัฐศาสตร์อเมริกันไว้ในหลักสูตรของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย (ชวด เลิศฤทธิ์, ๒๕๒๓ : ๓๑๓-๓๑๔) ประการที่สาม การศึกษารัฐศาสตร์ในแนวเดิมยังคงตอบสนองความต้องการของรัฐและระบบราชการได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป้าหมายของการผลิตบัณฑิต

ทางรัฐศาสตร์ในประเทศไทยเป็นการสร้างบุคคลากรให้แก่หน่วยงานของรัฐเป็นสำคัญ ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. มาลัย หุวนันท์ระบุไว้อย่างชัดเจนในกรณีหลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๕๑ ว่าหลักสูตรนี้มุ่งผลิตพนักงานฝ่ายปกครองให้กับกระทรวงมหาดไทย โดยท่านได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงมหาดไทยให้เป็นผู้แทนเข้าร่วมดำเนินการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์ กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายของคณะ รวมทั้งพิจารณาเรื่องหลักสูตรและวิธีการดำเนินการของคณะ (มาลัย, ๒๕๑๔ : ๕) ด้วยเหตุนี้หลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์จึงต้องบรรจุวิชาต่างๆที่จำเป็นต่อการทำงานในระบบราชการหรือหน่วยงานเฉพาะเช่นกระทรวงมหาดไทยไว้เป็นส่วนใหญ่

ถึงแม้ว่าทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยในช่วงนี้ ยังมีอิทธิพลของรัฐศาสตร์แบบยุโรปอยู่ค่อนข้างมาก แต่อิทธิพลดังกล่าวค่อยๆลดลงเมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างกว้างขวางในระยะต่อมา อย่างไรก็ตามทิศทางและหลักสูตรรัฐศาสตร์ของไทยก็ยังพัฒนาอยู่ในกรอบของโครงสร้างอำนาจรัฐและนโยบายที่ถูกครอบงำโดยระบบราชการอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรมและอิทธิพลทางวิชาการของสหรัฐอเมริกา

โดยทั่วไปอาจจะกล่าวได้ว่า ช่องทางหลักซึ่งการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน สามารถเข้ามามีอิทธิพลต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทย คือ การให้ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรมของสหรัฐอเมริกา และการไปศึกษาต่อในประเทศนี้ของบรรดานักเรียนไทย อิทธิพลทางวิชาการที่ส่งผ่านทั้งสองช่องทางดังกล่าวแยกไม่ออกจากอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเข้าครอบงำโลกทุนนิยมและเริ่มมีบทบาทอย่างกว้างขวางในสังคมไทยตั้งแต่ปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒

การขยายบทบาทของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เริ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทยตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ ๑๙๔๐ นับจากช่วงนั้นมา ประเทศไทยได้แสดงตนเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาและโลกเสรีในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อย่างเปิดเผย ถึงแม้ว่าในสมัยรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ ประเทศไทยจะได้เคยให้ความช่วยเหลือแก่ขบวนการลาวอิสระและขบวนการเวียดมินห์ อยู่บ้าง แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็สิ้นสุดลงโดยผลจากการทำรัฐประหารของกลุ่มทหารที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามในปี ๒๔๙๐ และผู้นำของไทยในระยะต่อมาเห็นว่า ประเทศไทยกำลังถูกคุกคามจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงหันมาร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาอย่างจริงจัง ในขณะเดียวกัน สหรัฐอเมริกาเองก็ตระหนักถึงความสำคัญของประเทศไทยมาตั้งแต่ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทั้งนี้จะเห็นได้จากรายงานของกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในปี ๒๔๘๘เกี่ยวกับ

“สถานภาพภายหลังสงครามของประเทศไทย” ได้ระบุถึงท่าทีของสหรัฐอเมริกาต่อไทยไว้อย่างชัดเจนว่า

“ก่อนสงคราม ความสนใจของสหรัฐต่อประเทศไทยมีอยู่เพียงเล็กน้อย หากจะมีข้อกังวลก็เฉพาะในด้านวัฒนธรรมเท่านั้น ในโลกยุคหลังสงคราม สหรัฐจะต้องหันมาสนใจในเรื่องของความก้าวหน้าด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย และในเรื่องของการรักษาเสถียรภาพในดินแดนเหล่านี้” (Randolph, 1986: 11)

การเติบโตอย่างรวดเร็วของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงคราม ทำให้สหรัฐอเมริกาทุ่มเทความสนใจให้กับประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งทหารเข้าร่วมรบกับสหรัฐในสงครามเกาหลี และบริจาคข้าวให้แก่หน่วยบรรเทาทุกข์เกาหลีได้ ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายก็ทวีความแนบแน่นมากขึ้น โดยลำดับ ข้อข้องใจเดิมที่สหรัฐอเมริกามีต่อบทบาทของจอมพล ป. ในการร่วมมือกับญี่ปุ่นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เริ่มลดลง และในช่วงนี้เองสหรัฐอเมริกาก็หันมาให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆแก่ประเทศไทยอย่างจริงจัง

การให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาแก่ประเทศไทยอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นในปี ๒๔๙๓ โดยเริ่มต้นจากการเรียกร้องของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ขอให้สหรัฐอเมริกาพิจารณาให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยตามโครงการข้อที่สี่ (the Point Four Program) ของรัฐบาลอเมริกัน การเรียกร้องครั้งนั้นนำไปสู่การทำข้อตกลงระหว่างสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย ๓ ฉบับ คือ ข้อตกลงว่าด้วยมูลนิธิฟูลไบรท์ ในวันที่ ๑ กรกฎาคม ข้อตกลงด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ ในวันที่ ๑๕ กันยายน และข้อตกลงด้านความร่วมมือทางทหาร ในวันที่ ๑ ตุลาคม ปีเดียวกัน (อุกฤษณ์, ๒๕๒๘:๒๓๖; Caldwell, 1974:4) นับแต่นั้นมาความช่วยเหลือด้านต่างๆของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและความช่วยเหลือจากมูลนิธิฟูลไบรท์ รวมทั้งมูลนิธิและองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรอื่นๆ อาทิ มูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิรอกกีเฟลเลอร์ มูลนิธิเอเชีย และสภาพพัฒนาการเกษตร ก็เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง

อิทธิพลทางวิชาการที่ได้รับมาจากการให้ความช่วยเหลือด้านการฝึกอบรมของสหรัฐอเมริกา ซึ่งส่งผลกระทบต่อตรงต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในสังคมไทยนั้น มีที่มาแหล่งสำคัญอยู่สองทาง กล่าวคือ ทางแรกมาจากการช่วยเหลือในรูปแบบของการให้ทุนแก่คนไทยไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา และทางที่สองมาจากการส่งนักวิชาการอเมริกันเข้ามาช่วยพัฒนาด้านวิชาการในประเทศไทย ในกรณีของการให้ทุนแก่ข้าราชการและนักวิชาการไทยเพื่อศึกษาต่อในต่างประเทศ หน่วยงานหลักของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในด้านนี้ได้แก่ ทบวงการพัฒนาระหว่างประเทศ หรือ เอไอดี (Agency for International Development-AID) ผู้ที่ได้รับทุนเอไอดี ซึ่งเรียกว่า “ผู้เข้าร่วมกิจกรรม” (participants) ส่วนใหญ่จะถูกส่งไปศึกษาต่อหรือดูงานในสหรัฐและส่วนที่เหลือจะส่งไปยังประเทศที่สาม จำนวนผู้ที่ได้รับทุนประเภทนี้เริ่มจาก ๑๔ คนในปี ๒๔๙๔ และ ๖๖ คน

ในปีถัดมา จนถึงปี ๒๕๑๓ ปรากฏว่ามีข้าราชการและนักวิชาการไทยได้รับทุนทั้งหมดเกือบ ๘,๐๐๐ คน ประมาณร้อยละ ๒๕ เป็นผู้ที่ไปฝึกอบรมระยะยาว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับบัณฑิตศึกษา และประมาณร้อยละ ๖๒ เป็นผู้ที่เข้าฝึกอบรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว

สำหรับมูลนิธิและองค์กรอื่น ๆ นั้น ในกรณีของมูลนิธิฟูลไบรท์จะเน้นทั้งการให้ทุนแก่นักวิชาการและคนไทยเพื่อศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาในสหรัฐอเมริกา และการให้ทุนนักวิชาการอเมริกันมาศึกษาและสอนในประเทศไทย ส่วนมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ และมูลนิธิฟอร์ดได้ดำเนินการให้ทุนการศึกษาอย่างจริงจังภายหลังปี ๒๕๐๐ โดยมูลนิธิแรกเน้นให้ความช่วยเหลือแก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหลัก ขณะที่ทุนของมูลนิธิหลัง จำนวน ๑ ใน ๓ ให้แก่ผู้ที่ไปศึกษาต่อในประเทศอื่นที่ไม่ใช่สหรัฐอเมริกา (มัสแคต, ๒๕๓๖: ๖๔-๗๔) ในบรรดาทุนเหล่านี้จำนวนไม่น้อยให้แก่ผู้ไปศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ รวมทั้งรัฐศาสตร์และจำนวนหนึ่งของผู้รับทุนไปศึกษาต่อทางรัฐศาสตร์ก็กลับมาเป็นอาจารย์ประจำหรืออาจารย์พิเศษในมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา อาทิ พลตำรวจเอก วสิษฐ เดชกุญชร ศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล และศาสตราจารย์ ดร.กระมล ทองธรรมชาติ เป็นต้น

การส่งนักวิชาการชาวอเมริกันเข้ามาช่วยพัฒนาด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์โดยตรงได้เริ่มต้นในช่วงเวลาเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือการส่งศาสตราจารย์ รูฟัส บี สมิธ (Rufus B. Smith) อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก มายังคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามโครงการของมูลนิธิฟูลไบรท์ในปี ๒๔๙๔ นักวิชาการผู้นี้ไม่เพียงแต่จะเข้าร่วมสอนวิชาเกี่ยวกับการบริหารแก่นิสิต (ทองต่อ, ๒๕๓๑ : ๘๕) แต่ยังได้ร่วมมือกับศาสตราจารย์เกษม อุทยานิน คณบดีคณะรัฐศาสตร์ในขณะนั้น ศึกษาปัญหาของระบบราชการพลเรือนของไทย และเสนอให้จัดตั้งโครงการบัณฑิตศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นในคณะเพื่อฝึกอบรมและพัฒนาความรู้ความสามารถของข้าราชการ (Caldwell, 1974:102; Kasem and Smith, 1953) นอกจากนั้นยังมีหลักฐานว่านักรัฐศาสตร์ผู้นี้รวมทั้งนักวิชาการอเมริกันอื่นๆที่มูลนิธิฟูลไบรท์ส่งมา เช่น ดร.โจเซฟ คิตาฮิน (Joseph Kitabhin) และ ดร.เคอร์รี่ คิง (Kerry King) ยังได้ร่วมกันให้คำแนะนำแก่ผู้ร่างหลักสูตรรัฐศาสตร์ฉบับปี ๒๔๙๖ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีกด้วย (ลักษณะเลิศ, ๒๕๐๑)

สหรัฐอเมริกาได้ตอบสนองความต้องการของรัฐบาลไทย ที่มุ่งจะปรับปรุงการบริหารของรัฐและระบบราชการให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ด้วยการส่งผู้เชี่ยวชาญคณะหนึ่งจากองค์กร Public Administration Service (PAS) มายังประเทศไทยตามคำขอร้องของรัฐบาลไทย เพื่อศึกษาปัญหาในการบริหารของระบบราชการไทย หลังจากที่ได้ศึกษาวิจัยอยู่เป็นเวลาปีเศษ ผู้เชี่ยวชาญชุดดังกล่าวได้เสนอรายงานชื่อ A Program for Strengthening Public Administration in the Kingdom of Thailand ต่อรัฐบาลไทยโดยผ่านองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา หรือ USOM รายงานฉบับนี้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องและปัญหาด้านต่างๆที่รัฐบาลไทยควรจะ

หาทางปรับปรุง ความช่วยเหลือดังกล่าวได้ติดตามมาด้วยความช่วยเหลือทางวิชาการขนาดใหญ่ในรูปของการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๕๘

การก่อตั้งคณะดังกล่าวเริ่มต้นจากการปรึกษาหารือกันในปี ๒๔๕๗ ระหว่าง ดร. เอ็ดการ์ เคล (Edgar Kale) หัวหน้าของหน่วย Public Administration Division ของ องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) กับศาสตราจารย์ ดร.มาลัย หุวนันท์ คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเวลานั้น โดยทาง USOM เสนอตัวช่วยก่อตั้งสถาบันการศึกษาในลักษณะของ Institute of Public Administration เพื่อส่งเสริมการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย หลังจากนั้นทาง USOM ได้ติดต่อกับหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์ (Department of Government) ของมหาวิทยาลัยอินเดียนา ซึ่งเข้ามาศึกษาทางด้านอื่นอยู่ในประเทศไทย ให้เข้าร่วมในการวางโครงการ (ขัตติยา, ๒๕๐๓ : ๓๓-๓๔) ในปีถัดมาจึงมีการออกพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น โดยมีคณาจารย์จากภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอินเดียนาเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้ง ร่างหลักสูตร และจัดสอนในระยะแรกๆ ขณะเดียวกันทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็จัดสอบแข่งขันคัดเลือกบุคคลเพื่อรับทุนไปศึกษาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาเพื่อกลับมาเป็นอาจารย์ในคณะนี้ (อมร, ๒๕๒๘ : ๑๒-๑๓) ในจำนวนของผู้ที่ได้รับทุนเหล่านี้ หลายคนได้มีบทบาทในด้านการเรียนการสอนทางด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในระยะเวลาต่อมา อาทิ ดร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร์ ดร.อมร รักษาสัตย์ และ ดร.หุบ กาญจนประกร เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓.๒

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่ ๑

ภาคที่ ๑

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
การบริหารงานบุคคล
การบริหารงานคลัง
วิทยาการว่าด้วยระเบียบการวิจัย

ภาคที่ ๒

การจัดองค์การและวิธีปฏิบัติงาน
การปกครองและการบริหารงานท้องถิ่น-
เปรียบเทียบ
การบริหารงานกรมกร
การบริหารงานสวัสดิการสังคม

ปีที่ ๒

ภาคที่ ๑

เลือกเรียน ๒ วิชาจากวิชา
สัมมนาการบริหารเปรียบเทียบ และ-
การบริหารกิจการระหว่างประเทศ
สัมมนาเกี่ยวกับการปกครองและการ-
บริหารท้องถิ่นเปรียบเทียบ
สัมมนาเกี่ยวกับการบริหารงานคลัง
สัมมนาเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล
สัมมนาเกี่ยวกับการบริหารงานกรมกร
สัมมนาเกี่ยวกับการบริหารงานสวัสดิ-
การสังคม

ภาคที่ ๒

สอบไล่ข้อเขียนพิสดาร
สอบไล่ภาษาอังกฤษ
วิทยานิพนธ์

ที่มา: ชัดคิยา, ๒๕๐๔

สิ่งที่เห็นได้ชัดจากหลักสูตรปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์ของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ซึ่งเริ่มใช้ตั้งแต่ปี ๒๔๕๘ ก็คือ การศึกษาการบริหารงานของรัฐในรูปแบบและเนื้อหา
วิชา ที่แตกต่างไปจากการศึกษา “รัฐประศาสนศาสตร์” หรือวิชาเกี่ยวกับการปกครองในอดีตซึ่ง
เน้นการศึกษาในเชิงกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติราชการ และวิชาเลขานุการเป็นหลัก (ดู ระเบียบการ
คณะรัฐประศาสนศาสตร์, ๒๔๗๑) นั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาและแนวการศึกษา
จากรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปมาเป็นรูปแบบอเมริกันอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่า วิชาการ
จัดองค์การและวิธีปฏิบัติงาน ซึ่งเน้นศึกษาวิธีและเทคนิคในการวิเคราะห์องค์การและการปฏิบัติ

งานในองค์การได้เข้ามาแทนที่วิชาเลขานุการ ซึ่งเน้นงานด้านธุรการ อาทิ การเขียน การพิมพ์ และการรับส่งจดหมาย การบริหารงานคลังเข้ามาแทนที่ วิชาการบัญชีและการคลัง และวิชาการปกครองและการบริหารท้องถิ่นเปรียบเทียบกับเข้ามาแทนที่วิชาการปกครองท้องถิ่น เป็นต้น อิทธิพลของแนวการศึกษาแบบอเมริกันที่ปรากฏชัดเจนที่สุดในหลักสูตรนี้ จะเห็นได้จากวิชาวิทยาว่าด้วยระเบียบการวิจัย อันเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการค้นคว้าทางวิชาการและการทำวิจัยในทางรัฐศาสตร์หรือรัฐประศาสนศาสตร์ นี่คือนิยามเด่นของการศึกษาแบบอเมริกัน ซึ่งนำเอาวิธีการศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์ (scientific method) มาใช้ในแทบทุกสาขาวิชา จนมักจะถูกก่อนขอคโดยนักวิชาการยุโรปว่าเป็นการคลั่งไคล้วิทยาศาสตร์เกินเหตุ (scientism) หลักสูตรรัฐศาสตร์หรือรัฐประศาสนศาสตร์ในช่วงก่อนหน้านี้นี้ ไม่เคยมีวิชาเกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัยบรรจุอยู่เลย เพราะฉะนั้นหลักสูตรนี้จึงแสดงถึงอิทธิพลของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์และรัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่เข้ามาสู่สังคมไทยได้อย่างแจ่มชัด

รัฐข้าราชการและอิทธิพลของสหรัฐกับพัฒนาการของหลักสูตรการศึกษา รัฐศาสตร์ในทศวรรษ ๒๔๕๐

จากจุดเริ่มต้นของรัฐศาสตร์ยุคใหม่ในปี ๒๔๕๑ หลักสูตรศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยได้พัฒนาเป็นช่วงๆ โดยมุ่งตอบสนองนโยบายของรัฐอำนาจนิยมที่ครอบงำโดยระบบราชการ แต่ในเวลาเดียวกันก็รับเอาอิทธิพลทางวิชาการของรัฐศาสตร์อเมริกามากขึ้นเรื่อยๆ เพราะฉะนั้น ในสภาพการณ์ที่ทิศทางของการศึกษาด้านนี้ยังมีเป้าหมายที่ผลิตกำลังคนให้กับระบบราชการเป็นหลัก ขณะที่แนวการศึกษาเริ่มรับเอาอิทธิพลของรัฐศาสตร์อเมริกาเข้ามามากขึ้นเช่นนี้ หลักสูตรการศึกษาที่ปรากฏอยู่ในระยะนี้จึงเป็นส่วนผสมอันเกิดจากอิทธิพลของพลังทั้งสองด้าน นั่นคือ ในด้านหนึ่งสาขาวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรมักจะสะท้อนถึงเจตนาในการผลิตบุคคลากรให้แก่ระบบราชการด้านใดด้านหนึ่งชัดเจนยิ่งขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งกลับมีการสอดแทรกวิชารัฐศาสตร์แบบอเมริกันเพิ่มขึ้นไปด้วย

ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อิทธิพลของทั้งสองด้านจะเห็นได้ในหลักสูตรใหม่ที่นำมาใช้ในปีการศึกษา ๒๔๕๕ (ทองต่อ, ๒๕๓๑ : ๘๔) หลักสูตรดังกล่าวได้ขยายแผนกวิชาทางรัฐศาสตร์ในคณะรัฐศาสตร์จากเพียงแผนกวิชาเดียวเป็นสองแผนกวิชา คือ แผนกวิชาการปกครองและแผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปรับหลักสูตรเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของระบบราชการได้มากขึ้น กล่าวคือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ใหม่นี้ไม่ได้ผลิตบัณฑิตทางรัฐศาสตร์เพียงสาขาเดียวเพื่อตอบสนองความต้องการของกระทรวงมหาดไทยโดยเฉพาะดังเช่นหลักสูตรปี ๒๔๕๑ แต่มุ่งผลิตบัณฑิตอย่างน้อยสามด้าน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานในกระทรวงทบวงกรมอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงการต่างประเทศ

อีกด้วย การมุ่งตอบสนองความต้องการของรัฐทำให้วิชาที่เปิดสอนในสองแผนกวิชาทางรัฐศาสตร์ยังคงเน้นนักศึกษาด้านกฎหมายและการปฏิบัติงานในระบบราชการคล้ายหลักสูตรเดิม ขณะเดียวกันก็เพิ่มวิชาด้านการบริหารหรือรัฐประศาสนศาสตร์มากขึ้น เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของหน่วยงานต่างๆของรัฐได้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้แผนกวิชาการปกครองจึงแบ่งการศึกษาในแผนกนี้ออกเป็นสองสาขาวิชาคือ สาขาการบริหารทั่วไป และสาขาการบริหารงานคลัง ในขณะที่สาขาแรกเน้นหนักหลักปฏิบัติและการบริหารอย่างกว้างๆสำหรับการทำงานในระบบราชการทั่วไป สาขาที่สองมุ่งผลิตบุคคลากรให้แก่หน่วยงานด้านเศรษฐกิจของรัฐโดยเฉพาะ

ถึงแม้ว่าหลักสูตรใหม่จะยังคงให้ความสำคัญกับวิชากฎหมายต่างๆ โดยเฉพาะกฎหมายมหาชนค่อนข้างมากเหมือนเดิม แต่ก็เห็นได้ชัดว่าสัดส่วนของวิชาทางรัฐศาสตร์เพิ่มสูงขึ้นไปด้วย วิชาเหล่านี้ได้แก่ หลักสูตรศาสตร์ การปกครองต่างประเทศ ประวัติศาสตร์รัฐศาสตร์และทฤษฎีรัฐศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หลักการบริหาร และการบริหารงานบุคคล เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันสัดส่วนของวิชาที่เกี่ยวข้องกับระบบราชการและการปฏิบัติงานโดยตรงกลับลดลง ความแตกต่างในแง่เนื้อหาของหลักสูตรรัฐศาสตร์ระหว่างหลักสูตรปี ๒๔๕๑ และหลักสูตรปี ๒๔๕๕ ก็คือ ในหลักสูตรใหม่นั้น วิชาเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานด้านต่างๆของรัฐที่เคยปรากฏอยู่อย่างมากมายในหลักสูตรแรก เช่น ความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุข การเกษตร ชลประทาน การผังเมืองและการแผนที่ได้หายไปเกือบหมด และมีเพียงวิชาการเทศบาลและวิชาการสหกรณ์ เท่านั้นที่ยังเหลืออยู่ ถึงกระนั้นวิชาเกี่ยวกับหลักปฏิบัติงานราชการ เช่น วิชา เลขานุการ ยังคงมีอยู่เช่นเดิม (ดูภาคผนวก)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓.๓

สัดส่วนของกลุ่มวิชาหลักในหลักสูตรรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปี ๒๕๕๑ และปี ๒๕๕๕

กลุ่มวิชา	หลักสูตรปี ๒๕๕๑		หลักสูตรปี ๒๕๕๕					
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
-กฎหมาย	๑๔	๒๘.๖	๑๑	๒๕.๗	๕	๒๒.๕	๘	๒๑.๐
-ความรู้และหลักการ								
ปฏิบัติงานราชการ	๑๑	๒๒.๔	๔	๑๐.๘	๓	๗.๕	๓	๗.๕
-รัฐศาสตร์และรัฐ-								
ประศาสนศาสตร์	๕	๑๐.๒	๗	๑๘.๕	๖	๑๕.๐	๕	๑๓.๗
-เศรษฐศาสตร์	๔	๘.๒	๓	๗.๑	๕	๒๒.๕	๕	๑๓.๒
-สังคมศาสตร์อื่นๆ	๘	๑๖.๓	๗	๑๘.๕	๘	๒๐.๐	๖	๑๕.๘
-วิชาอื่นๆ	๗	๑๔.๓	๕	๑๓.๕	๕	๑๒.๕	๗	๑๘.๔
รวม	๔๕	๑๐๐.๐	๓๗	๕๕.๕	๔๐	๑๐๐.๐	๓๘	๑๐๐.๐

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจากแผนกทะเบียนนิติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓.๓ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้ค่อนข้างชัดเจน จำนวนและสัดส่วนของวิชาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ที่เพิ่มขึ้นสะท้อนถึงอิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่แทรกเข้ามาในขณะนี้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักสูตรด้านการต่างประเทศและการทูต อย่างไรก็ตาม เห็นได้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวหลักสูตรหาได้เป็นไปในลักษณะการก้าวกระโดด แต่เป็นการผสมผสานแนวการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ให้เข้ากับความต้องการของระบบราชการที่รับเอาแนวคิดในการบริหารแบบใหม่เข้ามามากขึ้น ถึงกระนั้นก็ดีทิศทางของหลักสูตรยังคงมุ่งตอบสนองความต้องการของระบบราชการอย่างคงเส้นคงวา

สำหรับการศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถึงแม้ในภาพรวม หลักสูตรใหม่ที่น่าสนใจในปี ๒๕๕๖ ดูเหมือนว่าจะพัฒนาเนื้อหาวิชาไปในลักษณะที่คล้ายคลึงกับการศึกษาด้านเดียวกันในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นั่นคือ มุ่งตอบสนองความต้องการของระบบราชการ และขณะเดียวกันก็รับเอาอิทธิพลของรัฐศาสตร์อเมริกันเข้ามามากขึ้นเหมือนกัน อย่างไรก็ตามทิศทางของการผลิตบัณฑิตของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงนี้ ผิดแผกไป

จากกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในระยะเดียวกัน แต่กลับไปเหมือนกับการผลิตบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยดังกล่าวในยุคแรก นั่นคือ เป็นทิศทางการผลิตบัณฑิตที่เน้นการตอบสนองความต้องการของกระทรวงมหาดไทยเพียงกระทรวงเดียว ดังนั้นแทนที่หลักสูตรรัฐศาสตร์ฉบับปี ๒๕๕๖ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะขยายตัวออกไปในรูปของการเปิดสาขาใหม่ดังเช่นหลักสูตรรัฐศาสตร์ปี ๒๕๕๕ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลับยังคงมีเพียงสาขาเดียวซึ่งมุ่งผลิตนักปกครองและตำรวจให้แก่กระทรวงมหาดไทย โดยการสอบคัดเลือกนักศึกษาเข้าเรียนในระบบกินนอนเพียงปีละ ๖๐ คน นอกจากนั้นถึงแม้จะมีการดำริให้มีสาขาวิชาอาชีวศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปลายทศวรรษ ๒๕๕๐ (ชาญวิทย์ และคณะ, ๒๕๓๕ : ๒๖๔) ก็ยังเป็นสาขาวิชาที่ตอบสนองความต้องการของกรมตำรวจในกระทรวงเดิม

ตารางที่ ๓.๔

สัดส่วนของกลุ่มวิชาหลักในหลักสูตรรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปี ๒๕๕๒ และ ๒๕๕๖

กลุ่มวิชา	หลักสูตร ปี ๒๕๕๒		หลักสูตร ปี ๒๕๕๖	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
-กฎหมาย	๑๑	๓๐.๖	๑๑	๒๘.๕
-ความรู้และหลักการปฏิบัติงาน- ราชการ	๕	๑๓.๕	๗	๑๘.๔
-รัฐศาสตร์	๕	๑๓.๕	๖	๑๕.๘
-เศรษฐศาสตร์	๒	๕.๖	๒	๕.๓
-สังคมศาสตร์อื่นๆ	๕	๑๕.๐	๘	๒๑.๑
-วิชาอื่นๆ	๔	๑๑.๐	๔	๑๐.๕
รวม	๓๖	๑๐๐.๐	๓๘	๑๐๐.๐

ที่มา: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จำนวนและสัดส่วนของวิชารัฐศาสตร์ในหลักสูตรรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปี ๒๕๕๖ เห็นได้ชัดว่าเพิ่มขึ้นจากหลักสูตรปี ๒๕๕๒ เล็กน้อย ในขณะที่วิชาเกี่ยวกับความรู้และหลักการปฏิบัติงานราชการด้านต่างๆกลับเพิ่มขึ้นในจำนวนและสัดส่วนที่สูงกว่า โดยที่วิชากฎหมายยังคงมีจำนวนเท่าเดิม ส่วนวิชาสังคมศาสตร์อื่นๆรวมทั้งวิชาอื่นนอกเหนือจากนั้นแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงในแง่จำนวนวิชา ถึงแม้สัดส่วนจะลดลงไปบ้าง การเพิ่มขึ้นของวิชาที่เกี่ยวข้อง

กับการปฏิบัติราชการนั้นสะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายของการผลิตบัณฑิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากการมุ่งให้ความรู้ทางรัฐศาสตร์ตามแนวคิดยุคหนึ่งอย่างกว้างๆและไม่ได้มุ่งให้รับราชการในหน่วยงานใดโดยตรง แต่สามารถทำงานราชการหรือปฏิบัติงานทั่วไปได้ กลับกลายมาเป็นการผลิตข้าราชการให้เพียงกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียว การเปลี่ยนแปลงทิศทางของหลักสูตรรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดังกล่าวเป็นผลกระทบโดยตรงจากการเข้ามาควบคุมอย่างใกล้ชิดของรัฐบาลยุคหนึ่งที่มีต่อมหาวิทยาลัยนี้ และในบรรดาคณะต่างๆดูเหมือนว่ารัฐบาลจะยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องกับคณะรัฐศาสตร์มากที่สุด

หลังจากที่รัฐบาลของกลุ่มรัฐประหาร ๒๔๙๐ ขึ้นครองอำนาจอย่างเต็มที่ในปี ๒๔๙๔ รัฐบาลก็ได้เข้ามาควบคุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากขึ้น โดยเริ่มต้นจากการเสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปีถัดมา เป็นผลให้ชื่อของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ต้องเปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อจากนั้น รัฐบาลก็ได้ผลักดันให้นายจักร ศรียานนท์ น้องชายของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ผู้นำคนสำคัญของฝ่ายรัฐบาล ขึ้นเป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัย และติดตามด้วยการเข้ามาดำรงตำแหน่งอธิการบดีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม รวมทั้งการบีบให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งซึ่งสงสัยว่ามีส่วนร่วมในกบฏวังหลวง ออกจากตำแหน่งและแต่งตั้งคนที่รัฐบาลไว้ใจขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ขณะเดียวกันก็ส่งคนของรัฐบาลมาอยู่ในตำแหน่งต่างๆเพิ่มขึ้น ดังเช่นการแต่งตั้งพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นรองอธิการบดี ทั้งที่ไม่มีตำแหน่งนี้อยู่ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสาเหตุดังกล่าวจะเห็นได้จากการพ้นจากตำแหน่งคณบดีของนายดิเรก ชัยนาม และการแต่งตั้งนายมาลัย หุวะนันท์เป็นคณบดีแทนในปี ๒๔๙๕ ด้วยเหตุนี้นับตั้งแต่ปี ๒๔๙๖ เป็นต้นมา บรรดาผู้บริหารของมหาวิทยาลัยแห่งนี้จึงเป็นบุคคลฝ่ายคณะรัฐประหารและคณะรัฐบาลแทบทั้งหมด (ชาญวิทย์ และคณะ, ๒๕๓๕ : ๑๕๕-๑๖๒)

โดยผลจากสภาพการณ์ที่รัฐบาลสามารถแสดงบทบาทในการชี้ทิศทางของหลักสูตรและการผลิตบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้โดยตรง หลักสูตรรัฐศาสตร์ปี ๒๔๙๖ จึงสะท้อนถึงความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ที่มุ่งสร้างนักปกครองซึ่ง “..มีคุณวุฒิและคุณธรรมสูง...มีความสามัคคีธรรม และมีวินัยเป็นอย่างดี ทั้งต้องมีกำลังกายแข็งแรงทนทานต่อหน้าที่” (ลักษณะเลิศ, ๒๕๐๑ : ๕) และสามารถเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยโดยตรงโดยไม่ต้องสอบคัดเลือกอีกครั้งหนึ่ง แต่ในเวลาเดียวกันก็พยายามที่จะนำเอาหลักสูตรรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา เช่น มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย มิชิแกน จอร์จทาวน์ และเพลซเซอร์ สกูล มาประกอบการพิจารณาในการร่างหลักสูตรฉบับนี้อีกด้วย

เมื่อเทียบกับหลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ใช้อยู่ในเวลาเดียวกันก็จะเห็นได้ว่า หลักสูตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้นมีความหลากหลายน้อยกว่ามาก ในขณะที่การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประกอบด้วย ๓ สาขาวิชา คือ การบริหารทั่วไป และการบริหารงานคลัง ในแผนกวิชาการปกครอง กับสาขาวิชาการต่างประเทศ และการทูต ในแผนกชื่อเดียวกัน การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลับมีเพียงสาขาเดียวหากไม่นับสาขาการทูตในระดับปริญญาโท ระดับความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยในแง่การจัดการด้านการเรียนการสอน ที่มีมากน้อยต่างกันระหว่างสองมหาวิทยาลัยน่าจะเป็นสิ่งที่อธิบายสาเหตุของการพัฒนาหลักสูตรไปในทิศทางที่ค่อนข้างผิดแผกกัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไม่ได้อยู่ในสภาพที่ถูกแทรกแซงและควบคุมอย่างมากเหมือนกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยจึงสามารถกำหนดทิศทางของการศึกษาได้ดีกว่า

ความแตกต่างที่สังเกตเห็นได้ชัดอีกประการหนึ่งคือ หลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะให้ความสำคัญค่อนข้างสูงกับวิชาด้านการบริหารหรือรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งไม่เพียงแต่จะสะท้อนให้เห็นในชื่อของสองสาขาในแผนกวิชาการปกครองเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ในรูปของวิชารัฐประศาสนศาสตร์แบบอเมริกันอย่างน้อยสองวิชา กล่าวคือ วิชาหลักการบริหาร และวิชาการบริหารงานบุคคล แต่หลักสูตรรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลับไม่บรรจุวิชาเหล่านี้ไว้แม้แต่วิชาเดียว ข้อแตกต่างดังกล่าวซึ่งถึงอิทธิพลของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์แบบอเมริกัน ที่เข้ามาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนี้โดยผ่านผู้บริหารคณะคือ ศาสตราจารย์เกษม อุทยานิน อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในแง่การกระจายตัวของวิชารัฐศาสตร์นอกเหนือจากนั้น ก็จะไม่พบความแตกต่างในสาระสำคัญระหว่างสองหลักสูตร นั่นคือมีวิชาทางรัฐศาสตร์โดยตรงเหมือนกัน อาทิ หลักสูตร ประวัติศาสตร์ ประวัติทฤษฎีทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองการปกครองของประเทศต่างๆ เป็นต้น ถึงกระนั้นก็ตาม สาขาต่างประเทศและการทูตของหลักสูตรรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะมีวิชาด้านรัฐศาสตร์มากกว่าสาขาอื่นในขณะเดียวกันและมากกว่าหลักสูตรรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื่องจากมีวิชาด้านการปกครองต่างประเทศถึงสามวิชา ทั้งนี้ยังไม่นับวิชาการทูตซึ่งเป็นวิชาหลักของสาขานี้

ถึงแม้การศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในสังคมไทยในทศวรรษ ๒๔๕๐ จะเริ่มพัฒนาไปในทิศทางที่ให้ความสำคัญกับวิชารัฐศาสตร์แท้ๆมากขึ้น ดังที่เห็นได้จากการปรับเปลี่ยนหลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๕๕ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๕๖ ตามลำดับ แต่การพัฒนาดังกล่าวดำเนินไปอย่างเชื่องช้า จำนวนและสัดส่วนของวิชารัฐศาสตร์ในหลักสูตรของสองมหาวิทยาลัยยังอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติราชการยังคงมีบทบาทค่อนข้างมากในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยในช่วงนี้ ในกรณีของหลักสูตรรัฐศาสตร์ปี ๒๔๕๕ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การลดลงอย่างเห็นได้ชัดของวิชา

เหล่านี้เมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรปี ๒๔๕๑ ก็ถูกชดเชยด้วยการเพิ่มขึ้นของวิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงสถานะที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของวิชารัฐศาสตร์ในสังคมไทย ในแง่ของสาขาวิชาที่รัฐก่อตั้งขึ้นมาเพื่อรับใช้รัฐ หลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไปภายในบริบทเช่นนี้จึงประกอบด้วยวิชาซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของภาครัฐบาล มากกว่าที่จะเป็นวิชาซึ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมของรัฐและปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างมีระเบียบแบบแผนหรือวิชาเกี่ยวกับทฤษฎีและปรัชญาทางการเมือง วิชาประเภทนี้ในหลักสูตรรัฐศาสตร์จึงมีฐานะเป็นเพียงส่วนประกอบมากกว่าวิชาหลัก

ในขณะที่หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยดูเหมือนว่าจะได้รับอิทธิพลจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันมากขึ้น รายวิชาทางรัฐศาสตร์ที่มีอยู่ในหลักสูตรรัฐศาสตร์ของทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระยะนี้ยังไม่ได้สะท้อนให้เห็นผลกระทบจากแนวการศึกษาแบบอเมริกันอย่างชัดเจน เป็นที่ทราบกันดีว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สองแนวการศึกษาเชิงพฤติกรรม (behavioral approach) ได้เข้ามาครอบงำรัฐศาสตร์อเมริกันอย่างมาก (ดู Somit Tanenhaus, 1976 : Chap.12) ด้วยเหตุที่การศึกษารัฐศาสตร์เชิงพฤติกรรมเน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ วิชาด้านระเบียบวิธีวิจัยและวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญในการศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม วิชาในลักษณะนี้ไม่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของทั้งสองมหาวิทยาลัยในเมืองไทยในยุคนั้น ทั้งนี้เพราะแนวการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยยังเป็นการศึกษาเชิงกฎหมายและสถาบันอยู่ค่อนข้างมาก วิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงพฤติกรรมกลับพบในหลักสูตรปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์ปี ๒๔๕๖ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นผลผลิตของนักรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยอินเดียมาโดยตรง สภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการรับอิทธิพลทางวิชาการจากภายนอกน่าจะเป็นไปค่อนข้างล่าช้าหรือมีลักษณะของการเลือกรับเฉพาะสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการภายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลประโยชน์ของรัฐ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๔

รัฐอำนาจนิยม การพัฒนา และการเติบโตของรัฐศาสตร์สมัยใหม่

การยึดอำนาจครั้งที่สองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในปี ๒๕๐๑ ไม่เพียงแต่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงรัฐไทยจากรัฐกึ่งประชาธิปไตยมาเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองโดยข้าราชการเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการพัฒนาประเทศอย่างชัดเจน โดยภูมิหลังที่เป็นทหารซึ่งไม่เคยได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ผู้นำคนใหม่ต้องการสร้างระบอบการปกครองแบบไทยๆ ที่เรียกได้ว่า “ระบบพ่อขุน” ขึ้นมาแทนที่ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก จอมพลสฤษดิ์เห็นว่า ระบอบการปกครองแบบตะวันตกไม่เหมาะสมกับสังคมไทย เพราะเป็นระบอบการปกครองที่ก่อให้เกิดปัญหานานัปการ อาทิ ความแตกแยก การขาดเสถียรภาพทางการเมือง และความยุ่งเหยิงวุ่นวาย สังคมไทยควรปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ซึ่งผู้นำปกครองประเทศให้เกิดความสงบสุขเหมือนกับพ่อปกครองดูแลครอบครัวอย่างเอื้ออาทร ในระบอบการปกครองแบบนี้ นายกรัฐมนตรีต้องมีอำนาจเด็ดขาดและฝ่ายบริหารต้องมีอำนาจเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ และระบบราชการจะต้องรับใช้และปฏิบัติตามความต้องการและเป้าหมายของผู้นำทางการเมือง (Thak, 1979: 156-167; ลิขิต, ๒๕๓๐: ๓๑๐-๓๑๖) ผลที่ตามมาจากระบบความเชื่อทางการเมือง (political ideology) แบบนี้ในด้านหนึ่งคือ การยกเลิกรัฐธรรมนูญ การห้ามมีพรรคการเมืองและสภาพแรงงาน การควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวด การปราบปรามผู้มีแนวคิดเชิงสังคมนิยม และการใช้อำนาจเผด็จการของนายกรัฐมนตรีโดยอาศัยมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับชั่วคราว (Girling, 1981 : 111) แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้แก่ การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง (Keyes, 1989 : 76) นั่นคือการสร้างรัฐอำนาจนิยมที่เน้นหนักนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ด้วยเหตุที่การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ และการวางแผนในการพัฒนาได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ ตลอดจนจนการค้าเงินการทางการเมืองและการกำหนดนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจของของรัฐบาลทหารในระยะต่อมาก็สอดคล้องกับนโยบายต่างประเทศและนโยบายเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างดี (ดู อุกฤษณ์, ๒๕๒๘) ประเทศไทยจึงกลายเป็นประเทศที่ได้รับความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงจากสหรัฐเป็นจำนวนมาก และในขณะเดียวกันก็รับเอาอิทธิพลด้านต่างๆ จากสหรัฐมากขึ้นไปด้วย

ความต้องการของรัฐบาลทหารที่จะใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนเองและระบอบอำนาจนิยมนำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจในการกำหนดนโยบายอย่างเห็นได้ชัด ในต้นปี ๒๕๐๒ จอมพลสฤษดิ์ออกประกาศศกษะปฏิวัติ ฉบับที่ ๕๗ จัด

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีเสียใหม่ โดยให้อำนาจนายกรัฐมนตรีในการควบคุมดูแลหน่วยงานเกี่ยวกับการวางแผนด้านนโยบายโดยตรง ฐานะของนายกรัฐมนตรีจึงเปลี่ยนแปลงจากผู้นำในคณะรัฐมนตรีมาเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารที่มีอำนาจเด็ดขาด (Thak, 1979 : 276) ในกรณีของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยด้านอุดมศึกษา รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ “..ได้โอนมหาวิทยาลัยทั้งหลายมารวมอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี แทนที่จะปล่อยให้แยกย้ายสังกัดกระทรวงต่าง..เพื่อให้นักศึกษาชั้นอุดมสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ..” (คณะรัฐมนตรี, ๒๕๐๗ : ๕๗) ดังนั้นตามนโยบายของรัฐบาล การศึกษาระดับนี้มีฐานะเป็นเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาที่จำเป็นจะต้องควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด ในสถานการณ์เช่นนี้การศึกษารัฐศาสตร์ก็ถูกตีกรอบให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกับระบอบการปกครองและนโยบายในการพัฒนาของรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หลักสูตรรัฐศาสตร์ในช่วงนี้จึงเน้นหนักการผลิตบัณฑิตออกมาตอบสนองของระบบราชการเช่นเดิม แต่เน้นการจำแนกสาขาเพื่อสร้างบุคลากรเฉพาะด้านเพื่อตอบสนองนโยบายการพัฒนาได้ตรงตามเป้าหมายมากขึ้น

นโยบายการพัฒนากับการขยายตัวของสาขารัฐประศาสนศาสตร์

หลังจากการสูญเสียอำนาจของรัฐบาลเดิมจากการทำรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ในปลายปี ๒๕๐๐ การเปลี่ยนแปลงในการศึกษารัฐศาสตร์ของไทยก็ปรากฏขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การศึกษารัฐศาสตร์ในระบบกินนอน อันเกิดจากการผลักดันของพลตำรวจเอกเผ่า ถุกยกเลิกในปี ๒๕๐๑ และในปีถัดมาได้มีการจัดตั้งแผนกการทูตเพิ่มขึ้นในหลักสูตรรัฐศาสตร์อีกสาขาหนึ่ง (Sombat and Chulacheeb, 1984 : 72) การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรครั้งนี้เป็นเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมหลักสูตรเดิมโดยเพิ่มสาขาวิชาใหม่เข้าไปเท่านั้น วัตถุประสงค์ในการผลิตบัณฑิตในสาขานี้ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่ได้แตกต่างไปจากกรณีของสาขาการต่างประเทศและการทูตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นก่อน นั่นคือมุ่งสร้างบุคลากรให้กับกระทรวงการต่างประเทศและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก

ด้วยเหตุที่เป็นหลักสูตรที่แก้ไขเพิ่มเติมจากหลักสูตรปี ๒๔๙๖ เพื่อเพิ่มสาขาวิชาใหม่ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงก็เป็นเพียงการเพิ่มวิชาที่เกี่ยวข้องกับการระหว่างประเทศเข้าไปอีกจำนวนหนึ่ง อาทิ ประวัติศาสตร์สากล วัฒนธรรมการในภูมิภาคต่างๆ เศรษฐกิจระหว่างประเทศ และนโยบายด้านการค้าและการเงินระหว่างประเทศ รวมทั้งวิชาที่เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติทางการทูตและการปฏิบัติงานในกระทรวงการต่างประเทศ นอกเหนือจากวิชาภูมิรัฐศาสตร์และวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเองแล้ว วิชาด้านรัฐศาสตร์ในสาขานี้ที่เพิ่มเติมเข้ามาได้แก่วิชาการเมืองระหว่างประเทศ และวิชาองค์การระหว่างประเทศ เท่านั้น ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งแปลกใหม่เกิดขึ้นในทิศทางและเนื้อหาของหลักสูตรแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การนำเอาระบบวิชาพื้นฐานมาใช้ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมกับการจัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ขึ้นเพื่อรับผิดชอบในการสอนวิชาดังกล่าวในปลายปี ๒๕๐๔ ได้นำไปสู่การปรับหลักสูตรของคณะต่างๆรวมทั้งคณะรัฐศาสตร์ในเวลาต่อมา หลักสูตรใหม่ของคณะรัฐศาสตร์ที่ใช้ยู่จนถึงทศวรรษ ๒๕๐๐ นี้ ดูเหมือนว่าจะรับเอาอิทธิพลจากนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลเข้ามาอย่างค่อนข้างชัดเจน ทั้งนี้จะเห็นได้จากหลักสูตรของแผนกรัฐศาสตร์ที่มีวิชาหลักการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและวิชาหลักบริหารงานสาธารณะบรรจุไว้เป็นครั้งแรกในหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะเดียวกันหลักสูตรนี้ก็ได้รับอิทธิพลจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันเพิ่มขึ้นกว่าเดิม ซึ่งจะสังเกตได้จากการบรรจุวิชาระเบียบวิธีการวิจัยไว้ในหลักสูตร ขณะเดียวกันก็เพิ่มวิชาด้านทฤษฎีการเมืองและการปกครองเปรียบเทียบจากเพียงหนึ่งวิชาในหลักสูตรเดิมเป็นสองวิชา (ดู ภาคผนวก ๕.)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในด้านทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในระยะนี้คือ การหันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านการบริหารงานของรัฐหรือรัฐประศาสนศาสตร์มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของรัฐในการวางแผนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งต้องอาศัยระบบราชการที่มีประสิทธิภาพในการนำนโยบายไปปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นด้วยการแยกตัวของคณะรัฐประศาสนศาสตร์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปก่อตั้งเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยคณะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านต่างๆ โดยตรงรวมทั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ในปี ๒๕๐๕ ในขณะที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็จัดตั้งภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ขึ้นในปีเดียวกัน และอีกสองปีต่อมาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เปิดสอนวิชาในสาขาเดียวกันแต่ใช้ชื่อว่าสาขาวิชาบริหารรัฐกิจ

การเติบโตของสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจดังกล่าวเกิดขึ้นท่ามกลางกรอบจำกัดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ซึ่งวางกรอบการจัดแนวการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศในด้านกำลังคน และกำหนดบทบาทให้มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งผลิตกำลังคนในระดับสูงเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ในระยะที่สอง (๒๕๐๗-๒๕๑๕) แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้เน้นหนักการผลิตกำลังคนด้านวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาชีพด้านต่างๆ นอกเหนือไปจากการปรับปรุงมหาวิทยาลัยในสาขาทางวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ และการจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขึ้นที่เชียงใหม่และขอนแก่นแล้ว โครงการสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและขยายงานของมหาวิทยาลัยในระยะนี้อีกโครงการหนึ่งได้แก่โครงการสถาบันพัฒนาการบริหารแห่งชาติ โครงการนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาอบรม และวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ โดยมีรัฐประศาสนศาสตร์เป็นหนึ่งใน ๔ สาขาที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, ๒๕๐๗ : ๑๗๘, ๑๗๙-๑๘๑ และ ๑๘๕-๑๘๗) นโยบายและโครงการดังกล่าวของรัฐไม่เพียงแต่จะส่งผลโดยตรงต่อการจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งมีคณะรัฐประศาสนศาสตร์เป็นคณะหลักในการ

ผลิตนักบริหารการพัฒนาให้แก่ภาครัฐบาล ขึ้นในปลายแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกเท่านั้น หากยังวางกรอบสำหรับการขยายสาขาทางรัฐศาสตร์ให้แก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่คณะรัฐศาสตร์ของทั้งสองมหาวิทยาลัยเปิดสอนวิชารัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจเป็นวิชาเอกในเวลาไล่เลี่ยกัน

ตารางที่ ๔.๑

การขยายตัวของวิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์
ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๐๑-๒๕๐๘

๒๕๐๑	๒๕๐๘
หลักการบริหาร	หลักการบริหาร ๑
หลักการบริหาร (องค์บุคคล)	หลักการบริหาร ๒
	หลักการบริหารว่าด้วยองค์บุคคล
	การบริหารแรงงานและแรงงานสัมพันธ์
	หลักการบริหารของไทย
	การบริหารการคลัง
	การบริหารงานบริการสังคม
	เทคนิคและวิธีการปรับปรุงการบริหาร
	การบริหารสำนักงานและการเลขานุการ
	การบริหารองค์การระหว่างประเทศ
	พฤติกรรมของมนุษย์ในการบริหาร
	การบริหารการเงิน
	การบริหารงานตำรวจ
	การบริหารการศึกษา
	การบริหารงานสาธารณสุข
	สถิติวิเคราะห์ในการบริหาร
	มนุษยสัมพันธ์ในการบริหาร
	การบริหารผังเมือง

ที่มา : แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระหว่างต้นและปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ วิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ได้ ขยายตัวจนกลายเป็นสาขาวิชาเฉพาะและมีจำนวนวิชาในด้านนี้เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย จำนวนวิชา ทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่เปิดสอนในระดับปริญญาตรีของคณะรัฐศาสตร์ได้ขยายตัวจากเพียง ๒ วิชามาเป็นเกือบ ๒๐ วิชา การเปลี่ยนแปลงทำนองเดียวกันนี้ก็พบในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นับตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๑๐ เป็นต้นมาเช่นเดียวกัน

การเติบโตของการศึกษาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบ :

การปรับตัวของรัฐศาสตร์ท่ามกลางการเติบโตของอิทธิพลของ
รัฐศาสตร์อเมริกันและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ถึงแม้ว่าการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์จะมีบทบาทมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ใน ระยะต่อมาการศึกษารัฐศาสตร์ในด้านอื่น โดยเฉพาะการศึกษาด้านทฤษฎีการเมืองทั้งในเชิง ปรัชญาและเชิงประจักษ์รวมทั้งด้านการเมืองเปรียบเทียบก็หาได้ถูกจำกัดบทบาทแต่อย่างใด มิหนำ ซ้ำกลับขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงปลายของรัฐบาลทหาร ทั้งที่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติในช่วงนั้นและช่วงต่อมาให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมการผลิตกำลังคนในสาขา วิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ด้านต่างๆโดยไม่เปลี่ยนแปลง (ดู สำนักงานสภาพัฒนาการ เศรษฐกิจแห่งชาติ, ๒๕๑๕: บทที่ ๑๖) ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชา เกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองในหลักสูตรของภาควิชาการปกครองได้เพิ่มขึ้นค่อนข้างชัดเจนในระยะนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๔.๒๒

การเปลี่ยนแปลงของวิชาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบ
ในภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ระหว่างต้นและปลายทศวรรษ ๒๕๐๐

ต้นทศวรรษ (๒๕๐๒)	ปลายทศวรรษ (๒๕๐๕)
ทฤษฎีรัฐศาสตร์	ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๑
การปกครองต่างประเทศ ๑	ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๒
การปกครองต่างประเทศ ๒	ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๓
การปกครองต่างประเทศ ๓	การปกครองและการเมือง ๑
การปกครองต่างประเทศ ๔	การปกครองและการเมือง ๒
ภูมิรัฐศาสตร์	การปกครองและการเมือง ๓
สังคมวิทยาการเมือง	การปกครองและการเมือง ๔
	การปกครองและการเมือง ๕
	การปกครองและการเมือง ๖
	ภูมิรัฐศาสตร์
	รัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ
	พัฒนาการทางการเมือง
	ประชามติ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง
	สัมมนาการปกครองเปรียบเทียบ
	การเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมทางการเมือง

ที่มา : แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางที่ ๔.๒๒ จะเห็นได้ชัดว่าในปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ วิชาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบในหลักสูตรของแผนกวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรในสาขาวิชาเดียวกันที่ใช้ในตอนต้นทศวรรษ วิชาทฤษฎีรัฐศาสตร์เพิ่มจากวิชาเดียวเป็น ๓ วิชา ในขณะที่วิชาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองของประเทศต่างๆ ได้ขยายตัวจาก ๔ วิชาเป็น ๖ วิชา (ทั้งสองกลุ่มวิชานี้เป็นวิชาในหลักสูตรของแผนกวิชาการต่างประเทศและการทูตอีกด้วย) และยังมีวิชารัฐธรรมนูญเปรียบเทียบและสัมมนาการเมืองเปรียบเทียบเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย นอกจากนี้วิชาที่เกี่ยวข้อง

ข้องกับทฤษฎีการเมืองเชิงประจักษ์และการเมืองเปรียบเทียบอื่นๆก็เติบโตมากขึ้นเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากวิชาการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมทางการเมือง วิชาสังคมวิทยาการเมืองและวิชาพัฒนาการทางการเมือง

ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การเติบโตของการศึกษาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบในช่วงนี้ปรากฏชัดทั้งในแง่ของการแบ่งสาขาวิชาและวิชาที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตร ในปี ๒๕๑๑ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แบ่งสาขาวิชาออกเป็น ๔ สาขา ได้แก่ สาขาวิชาการปกครอง สาขาวิชาการต่างประเทศ สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ และสาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษา วิชาด้านทฤษฎีการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบกลายเป็นวิชาหลักในหลักสูตรของสาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษา ซึ่งเป็นสาขาใหม่ที่มุ่งผลิตนักวิชาการและนักวิจัยทางรัฐศาสตร์โดยตรงและไม่เน้นการตอบสนองความต้องการด้านกำลังคนของรัฐ นอกจากนั้นหลักสูตรรัฐศาสตร์ในสาขานี้ยังเน้นการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองไทย (รวมทั้งประเด็นด้านอื่นเกี่ยวกับสังคมไทย) มากขึ้น สำหรับสาขาวิชาการปกครองซึ่งยังคงให้ความสำคัญกับการผลิตบัณฑิตเพื่อทำงานในกระทรวงมหาดไทยเป็นหลัก วิชาทั้งสองด้านก็ปรากฏอยู่ในหลักสูตรมากขึ้นเมื่อเทียบกับหลักสูตรที่ผ่านมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๔.๓

วิชาด้านทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบ และการเมืองไทย
ในหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษาและสาขาวิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๑๑

รัฐศาสตร์ศึกษา	การปกครอง
การเมืองสหรัฐอเมริกา	การปกครองเปรียบเทียบ ๑
การเมืองสหภาพโซเวียต	การปกครองเปรียบเทียบ ๒
สังคมวิทยาการเมือง	การเมืองการปกครองไทย
การเมืองของประเทศกำลังพัฒนา	ประวัติความคิดทางการเมือง ๑
ประวัติความคิดทางการเมือง ๑	ประวัติความคิดทางการเมือง ๒
ประวัติความคิดทางการเมือง ๒	พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง
การวิเคราะห์การเมืองปัจจุบัน	รัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ
การเมืองประเทศยุโรปตะวันตก	
ความคิดทางการเมืองสมัยใหม่	
ทฤษฎีประชาธิปไตย	
อุดมการณ์และสังคม	
สถาบันทางการเมืองเปรียบเทียบ	
ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย	
พัฒนาการความคิดทางการเมืองของไทย	
การเมืองและระบบราชการไทย	

ฯลฯ

ที่มา : Sombat and Chulacheeb, 1984 : 75-76

ตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นชัดเจนถึงการขยายตัวของการศึกษารัฐศาสตร์สมัยใหม่ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษา การมีวิชาด้านทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบ และวิชาที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นทั้งในส่วนของวิชาเลือกและวิชาบังคับ สะท้อนถึงอิทธิพลการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่มีต่อการศึกษารัฐศาสตร์ไทยมากขึ้น ขณะเดียวกันการขยายตัวของวิชาด้านการเมืองการปกครองไทยก็ชี้ให้เห็นถึงความสนใจในปัญหาการเมืองการปกครองในสังคมไทยที่มีสูงขึ้นเช่นเดียวกัน การเติบโตของวิชารัฐศาสตร์ในด้านดังกล่าวจะเห็นชัดมากขึ้นในหลักสูตรรัฐศาสตร์ที่นำมาใช้ในปีการศึกษา ๒๕๑๔

นอกเหนือจากสาขาทฤษฎีและปรัชญาทางการเมือง (สาขาวิชารัฐศาสตร์ศึกษาเดิม) ซึ่งเน้นหนัก ทฤษฎีการเมืองโดยตรงแล้ว สาขาวิชาการเมืองการปกครอง (สาขาการปกครองเดิม) ก็ให้ความสำคัญอย่างสูงกับการศึกษาในด้านการเมืองเปรียบเทียบและวิชาที่เกี่ยวข้อง และในเวลาเดียวกันก็ ลดบทบาทวิชาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลงไปอย่างมาก

ตารางที่ ๔.๕

วิชาเน้นเฉพาะสาขาและวิชาเลือกในสาขาวิชาการเมืองการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๑๔

- พรรคการเมืองและการเลือกตั้ง	- ระบบรัฐสภาและระบบประธานาธิบดี
- กลไกการดำเนินงานของรัฐ	- ระบบเอกรัฐและระบบสหพันธรัฐ
- การปกครองท้องถิ่น	- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ
- ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ	- หน้าที่และกระบวนการทางนิติบัญญัติ
- การเมืองการปกครองของญี่ปุ่น	- การเมืองการปกครองของจีน
- การเมืองการปกครองของกลุ่มประเทศยุโรปเหนือ	- การเมืองการปกครองของกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก
- การเมืองการปกครองของกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตก	- การเมืองการปกครองของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- การเมืองการปกครองของออสเตรเลียและนิวซีแลนด์	- การเมืองการปกครองของกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง
- การเมืองการปกครองของสหรัฐอเมริกา	- การเมืองการปกครองของสหภาพโซเวียต
- กฎหมายรัฐธรรมนูญ	- กฎหมายปกครอง
- สัมมนาปัญหาการเมืองการปกครอง	- สัมมนาเพื่อศึกษาสำรวจคำরাทางการเมือง
- การศึกษาค้นคว้าคำราเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง	- การวิจัยแต่ละบุคคลภายใต้การแนะนำเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

คำถามสำคัญสำหรับพัฒนาการของหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงนี้ก็คืออะไรเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนหรือเปิดโอกาสให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางนี้ ในด้านหนึ่งการเติบโตของวิชารัฐประศาสนศาสตร์จนกลายเป็นสาขาวิชาเฉพาะสาขาหนึ่งในคณะรัฐศาสตร์ของทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล ทำให้หน้าที่หลักของแผนกวิชาหรือสาขาวิชาการปกครองแต่เดิมต้องเปลี่ยนแปลงไปหน้าที่ในการผลิตข้าราชการเพื่อทำหน้าที่บริหารโดยทั่วไป นอกเหนือไปจากการผลิตนักปกครองให้แก่กระทรวงมหาดไทย ได้โยกย้ายไปสู่แผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์หรือสาขาวิชาบริหารรัฐกิจ ซึ่งเน้นหนักการผลิตบุคลากรด้านการบริหารภาครัฐบาลโดยตรง วิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์แต่เดิมซึ่งเคยอยู่ในหลักสูตรของแผนกวิชาการปกครอง ก็แยกออกมาเป็นหลักสูตรเฉพาะและเน้นความเชี่ยวชาญในการบริหารด้านต่างๆมากขึ้น วิชาด้านการปกครองจริงๆ โดยไม่นับวิชาด้านกฎหมายที่ส่วนหนึ่งก็เป็นวิชาในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ด้วย จึงเหลือเพียงวิชาด้านทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบและสถาบันทางการเมืองเพียงไม่กี่วิชา การศึกษาด้านการปกครองจึงต้องพัฒนาเอกลักษณ์ขึ้นมาใหม่ด้วยการขยายวิชาในด้านดังกล่าวออกไป ด้วยเหตุนี้หลักสูตรรัฐศาสตร์ทางการปกครองในช่วงนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆกับการเติบโตของการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนมากขนาดนี้ไม่ปรากฏอย่างชัดเจนนักในกรณีของการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากวิชาที่เปิดสอนโดยแผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีการศึกษา ๒๕๑๑ ยังคงเน้นหนักการศึกษาระวัติศาสตร์การทูตและกฎหมายระหว่างประเทศอยู่ค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าจะมีวิชาด้านเอเชียศึกษา (Asian studies) เพิ่มเติมเข้ามาบ้างก็ตาม (ดู Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, 1968 : 36-40) สภาพการณ์คล้ายๆกันก็ปรากฏในกรณีของสาขาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในด้านที่สอง การเปลี่ยนแปลงทิศทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในระยะนี้ส่วนหนึ่งกล่าวได้ว่า เป็นผลโดยตรงมาจากอิทธิพลด้านวิชาการรัฐศาสตร์ยุคใหม่ที่มีมากขึ้นตามจำนวนของอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๑๑ จำนวนอาจารย์ผู้สอนวิชาทางรัฐศาสตร์โดยตรงซึ่งจบการศึกษาขั้นสูงสุดจากสหรัฐอเมริกาได้เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา ๒๕๐๑ ประมาณ ๓ เท่า สำหรับคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๑๐ เป็นต้นมา ซึ่งมีการพัฒนาระบบอาจารย์ประจำมาแทนที่การอาศัยอาจารย์พิเศษเป็นหลัก และอาจารย์ใหม่ส่วนใหญ่จบการศึกษาขั้นสูงสุดจากสหรัฐอเมริกา (ดู ชัยอนันต์, ๒๕๔๐ : ๒๕๗-๒๕๘, ๓๒๖, ๓๕๒) ยุคนี้จึงเป็นช่วงที่กิจกรรมด้านวิชาการทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยของนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์สาขา

อื่น ๆ เริ่มเติบโตไปตามจำนวนอาจารย์ประจำที่เพิ่มสูงขึ้น และทิศทางการศึกษารัฐศาสตร์ก็ได้รับอิทธิพลจากสหรัฐอเมริกามากขึ้นตามมา

ในด้านที่สาม ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ทางการเมืองภายในและระหว่างประเทศในปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ และต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ ผลักดันให้ปัญญาชนไทยในมหาวิทยาลัยเริ่มตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาการเมืองภายในและการเมืองระดับโลกมากขึ้น การขึ้นสู่อำนาจของจอมพล ถนอม กิตติขจร ในฐานะนายกรัฐมนตรี ในปี ๒๕๐๖ หลังจากจอมพล สฤษดิ์ ถึงแก่อสัญกรรม ทำให้โครงสร้างอำนาจของระบอบเผด็จการเริ่มสั่นคลอน ผู้นำคนใหม่ของกลุ่มผู้นำไม่ได้มีอำนาจเด็ดขาดและได้รับการยอมรับเท่ากับจอมพล สฤษดิ์อำนาจทางการเมืองจึงไม่ได้อยู่รวมศูนย์อยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป แต่กลับกระจายไปอยู่ในสมาชิกของชนชั้นนำ โดยเฉพาะสองกลุ่มใหญ่ คือกลุ่มของพลเอก ประภาส จารุเสถียร และกลุ่มของพลตำรวจเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ซึ่งคุมเชิงกันอยู่และมีความขัดแย้งลึกๆ ระหว่างกัน รวมทั้งผู้นำในกองทัพ รุ่นต่อมา (ดู ลิขิต, ๒๕๓๐ : ๓๕๔-๓๕๕; ชัยอนันต์, ๒๕๔๐ : ๓๒๖, ๓๗๒, ๓๙๒) ในสภาพเช่นนี้การรวมตัวของปัญญาชนเพื่อทำกิจกรรมทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้โดยไม่เสี่ยงต่อการปราบปรามเหมือนยุคจอมพล สฤษดิ์ ปรากฏว่าที่ยังไม่แสดงท่าทีทำทนายอำนาจของรัฐบาลทหารอย่างชัดเจน นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเริ่มหันมาสนใจปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างจริงจัง นับตั้งแต่มีการตีพิมพ์วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในปี ๒๕๐๖ ปัญหาด้านต่างๆ ที่บทความในวารสารนี้ส่วนใหญ่มุ่งชี้ให้เห็นและวิพากษ์วิจารณ์ มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้บรรดาปัญญาชนในมหาวิทยาลัยหันมาสนใจปัญหาของบ้านเมือง และนำไปสู่การรวมตัวกันในหมู่นิสิตนักศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นประจำในประเด็นปัญหาต่างๆ ทั้งภายในและระหว่างมหาวิทยาลัย

ในปี ๒๕๐๘ นิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ร่วมมือกันจัดทำวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิตินักศึกษาลับแรก ซึ่งมีเนื้อหาที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทหารค่อนข้างรุนแรง นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ นิสิตนักศึกษาเริ่มมีบทบาทในการประท้วงเพื่อเรียกร้องรัฐบาลให้แก้ปัญหาดังกล่าว อาทิ การขอให้ระงับการขึ้นค่าโดยสารรถเมล์ การเสนอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญในส่วนที่เกี่ยวกับการแต่งตั้งวุฒิสมาชิก การเรียกร้องให้หยุดส่งทหารรับจ้างไปรบที่เวียดนาม ในปี ๒๕๑๑ นอกจากนั้นในปลายปีเดียวกัน นิสิตนักศึกษาจาก ๑๕ สถาบันยังได้รวมตัวกันก่อตั้งกลุ่มอาสาสังเกตการเลือกตั้ง ซึ่งจะจัดให้มีขึ้นในต้นปี ๒๕๑๒ (Morell and Chai-anan, 1981 : 141) ในที่สุดขบวนการของนิสิตนักศึกษาก็พัฒนามาถึงขั้นรวมตัวกันเป็นศูนย์กลางนิตินักศึกษาแห่งประเทศไทยในปี ๒๕๑๒

ในสภาพการณ์เช่นนี้การรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษาเพื่อศึกษาปัญหาของบ้านเมืองได้เกิดขึ้นในหลายสถาบัน กลุ่มที่โดดเด่นได้แก่ กลุ่มสภาพหน้าโคม และเศรษฐกิจกรรมของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มโซดัส และกลุ่มศึกษาการเมืองของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มสภากาแฟของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกลุ่มวลัญชทัศน์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของการรวมกลุ่มในลักษณะนี้คือ การก่อตั้งกลุ่มสภาน้ำโคมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๕๑๑ โดยกิจกรรมหลักของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มนี้ได้แก่ การจัดให้มีการสนทนาปัญหาทางการเมืองกับผู้มีความรู้สัปดาห์ละครั้ง (เสกสรรค์, ๒๕๒๗) : ๔๗๐) เป็นที่น่าสังเกตว่าในบรรดากลุ่มเหล่านี้ มีอยู่ถึง ๓ กลุ่มที่นิสิตนักศึกษาด้านรัฐศาสตร์มีบทบาทนำหรือเป็นผู้ก่อตั้ง นั่นคือ กลุ่มสภาน้ำโคม กลุ่มโซดัส และกลุ่มศึกษาการเมือง (Morell and Chai-anan, 1981 : 142-143)

ในช่วงนี้เองประเทศไทยเริ่มเผชิญปัญหาทางการเมืองมากขึ้น ทางด้านภายในประเทศ ปัญหาด้านความมั่นคงอันเกิดจากการเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนับตั้งแต่ปี ๒๕๐๘ เป็นต้นมา และปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาลทหาร ซึ่งขึ้นสู่อำนาจโดยวิธีการรัฐประหารและสืบทอดอำนาจอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยขบวนการปกครองและรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือ ใ้กลายเป็นประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางภายในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการยึดอำนาจตัวเองของรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร ในปี ๒๕๑๔ ส่วนในด้านการเมืองระดับโลก ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสงครามเวียดนามและปัญหาฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย รวมทั้งปัญหาทางสังคมที่ตามมา เริ่มถูกจับตามองโดยปัญญาชนมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้ปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาลทหารซึ่งสนับสนุนบทบาทของสหรัฐอย่างเต็มที่และอนุญาตให้สหรัฐตั้งฐานทัพในประเทศไทย อยู่ในสภาพตกต่ำอย่างยิ่ง ภายในบริบทดังกล่าวนี้เองวิชาด้านการเมืองเปรียบเทียบ ทฤษฎีการเมือง และการเมืองระหว่างประเทศ ได้เข้ามาสอดแทรกอยู่ในหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มากขึ้น ทั้งนี้โดยผลจากโครงสร้างอำนาจของรัฐบาลที่เริ่มสั่นคลอน สถานการณ์ทางการเมืองภายในและระหว่างประเทศ และความสนใจของปัญญาชนเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาหลักสูตรไปในทิศทางนี้

ท่ามกลางนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของรัฐ ปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาลทหาร และผลกระทบด้านต่างๆที่ติดตามมา รวมทั้งผลกระทบจากสงครามเวียดนาม ทิศทางของหลักสูตรรัฐศาสตร์ไทยหันมาเน้นการศึกษาเชิงทฤษฎีและการวิเคราะห์เชิงประจักษ์เกี่ยวกับรัฐและสังคมไทยในสังคมโลกสูงขึ้น ในเวลาเดียวกันการผลิตบัณฑิตเพื่อป้อนระบบราชการเริ่มลดความสำคัญลงแต่มีการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารและเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะมากขึ้นไปด้วย การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ไปในทิศทางดังกล่าวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องแม้กระทั่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเดือนตุลาคม ปี ๒๕๑๖

บทที่ ๕

การศึกษารัฐศาสตร์ท่ามกลางความผันผวนด้านเศรษฐกิจและการเมือง

นับตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ เป็นต้นมา สังคมไทยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง และต่อเนื่องโดยผลจากความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองทั้งในระดับโลก และในสังคมไทย ความผันผวนดังกล่าวอาจจะแบ่งออกได้เป็นสามช่วง กล่าวคือ ช่วงปี ๒๕๑๗-๒๕๒๒ อันเป็นช่วงที่สังคมไทยประสบกับภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเมือง ช่วงปี ๒๕๒๓-๒๕๓๐ ซึ่งเป็นระยะที่สังคมไทยเริ่มฟื้นตัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง และช่วงหลังปี ๒๕๓๐ ซึ่งสังคมไทยถูกเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับสังคมโลกตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในแต่ละช่วงไม่เพียงส่งผลกระทบต่อการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มากนัก้อยแตกต่างกันเท่านั้น แต่ยังทำให้เกิดการปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านนี้ในระยะต่อมาอีกด้วย

การพัฒนาตามแนวรัฐศาสตร์อเมริกันและการขยายตัวของสถาบัน

การศึกษาทางรัฐศาสตร์

ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำและการเสื่อมอำนาจในฐานะผู้นำโลกของสหรัฐอเมริกาที่ปรากฏให้เห็นนับตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ เป็นต้นมา สังคมไทยก็ประสบปัญหาขั้นวิกฤตในทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งไม่เพียงเกิดจากผลกระทบจากภายนอกเท่านั้น แต่ยังมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในสังคมไทยอีกด้วย ในด้านเศรษฐกิจ ช่วงระหว่างปี ๒๕๑๗-๒๕๒๒ สังคมไทยเผชิญกับปัญหารุนแรงนานัปการ โดยเฉพาะปัญหาการขาดดุลทางเศรษฐกิจ การขาดดุลการชำระเงิน ภาวะเงินเฟ้อ การว่างงาน ปัญหานี้ต่างประเทศ และปัญหาการลงทุนจากต่างประเทศ (ดู พิธิฐ, ๒๕๓๗ : ๖-๑๔; เกริกเกียรติ, ๒๕๓๑; รังสรรค์, ๒๕๒๓) สำหรับในด้านการเมือง รัฐไทยในระยะเดียวกันก็ประสบกับวิกฤตการณ์ด้านเสถียรภาพและความชอบธรรมทางการเมือง การโค่นล้มรัฐบาลทหารโดยพลังของนิสิตนักศึกษาและประชาชนในปี ๒๕๑๖ ถึงแม้จะนำระบอบประชาธิปไตยกลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่งก็ตาม แต่ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านอุดมการณ์และความแตกแยกอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มคนขึ้นในเวลาเดียวกัน (Prudhisan, 1987 : 141) การยึดอำนาจของทหารบางกลุ่มและการใช้ความรุนแรงเข้าปราบปรามนิสิตนักศึกษาในปี ๒๕๑๘ ให้ความชอบธรรมของรัฐบาลและเสถียรภาพของรัฐถูกท้าทายอย่างหนักจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและปัญญาชนทั้งที่หนีเข้าป่า ไปร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์และที่ยัง

อยู่ในเมือง การพยายามยึดอำนาจเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมืองดังกล่าวจึงเกิดขึ้นถึงสองครั้งในเดือนมีนาคมและตุลาคมปี ๒๕๒๐ (ดู อนุสรณ์, ๒๕๑๕: บทที่ ๓) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การยึดอำนาจในปลายปี ๒๕๒๐ จะประสบความสำเร็จและรัฐบาลใหม่พยายามสร้างความชอบธรรมด้วยการคืนสิทธิเสรีภาพทางการเมืองให้แก่ประชาชนและให้อภัยโทษแก่บรรดาปัญญาชนที่ร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์ ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลก็ยังคงมีอยู่

ในช่วงนี้การเปลี่ยนแปลงในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มีลักษณะของการขยายตัวมากกว่าการเปลี่ยนทิศทางของหลักสูตรการศึกษา การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยรามคำแหงในปี ๒๕๑๑ หลังจากมีฐานะเป็นภาควิชาหนึ่งในคณะนิติศาสตร์มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๔ การเกิดคณะสังคมศาสตร์ซึ่งมีภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เป็นภาควิชาหนึ่งในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปีเดียวกันและเปิดสอนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) ในปี ๒๕๑๘ รวมทั้งการเปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ในปี ๒๕๑๕ แสดงให้เห็นการพัฒนาในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี ในแง่หนึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า การเติบโตของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ดังกล่าวได้ผลกระทบบางส่วนมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี ๒๕๑๖ บรรยากาศทางการเมืองที่คนจำนวนมากมีความตื่นตัวและสนใจในเหตุการณ์บ้านเมืองเปิดโอกาสให้การขอเปิดสอนวิชารัฐศาสตร์เป็นวิชาเอกในช่วงนั้นทำได้ง่าย ถึงแม้ว่าการศึกษาด้านนี้ไม่ใช่สาขาที่ตลาดต้องการ ผลที่ตามมาจากการขยายตัวของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ก็คือ การเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดของผู้เรียนและบัณฑิตในสาขาวิชานี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของมหาวิทยาลัยรามคำแหง อันเป็นมหาวิทยาลัยเปิด คณะรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้เป็นหนึ่งในสามคณะที่มีผู้สมัครเข้าศึกษาและผู้สำเร็จการศึกษามากที่สุด

ในแง่หลักสูตรการศึกษา อิทธิพลอย่างกว้างขวางของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่เริ่มปรากฏชัดตั้งแต่ปลายสมัยของรัฐบาลทหารยังคงเติบโตต่อไปเรื่อยๆ ถึงแม้จะมีกระแสของการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับอิทธิพลดังกล่าวอยู่อย่างต่อเนื่อง (ดู สมเกียรติ, ๒๕๒๔) รวมทั้งการเฟื่องฟูของรัฐบาลเผด็จการที่มีต่อการศึกษายุ่งเกี่ยวกับการเมืองในช่วงระหว่างปลายปี ๒๕๑๕ และปี ๒๕๒๐ ก็ตาม ทั้งนี้อิทธิพลดังกล่าวน่าจะมาจากสาเหตุเดิม นั่นคือ อาจารย์ส่วนใหญ่จบการศึกษามาจากสหรัฐอเมริกาหรือได้รับอิทธิพลจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน และบทบาทของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในการผลิตนักบริหารทั่วไปให้รัฐโดยเฉพาะได้ลดความสำคัญลง อย่างไรก็ตาม การคงอยู่ของหลักสูตรการศึกษาที่เน้นวิชาด้านทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาทางการเมืองค่อนข้างมากในระยะนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลจากความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งทำให้รัฐบาลไม่มีเวลาสนใจนโยบายการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมากนัก และจะหันมาเฟื่องฟูกิจกรรมของนักศึกษาและการเรียนการสอนที่กระทบต่อความมั่นคงมากกว่าตัวหลักสูตรโดยตรงก็ว่าได้

เมื่อพิจารณาจากแนวนโยบายด้านการศึกษาของรัฐ เราอาจจะมองเห็นถึงความไม่ชัดเจนในทิศทางของนโยบายรัฐได้จากแผนการศึกษาแห่งชาติที่ออกมาในปี ๒๕๒๐ การศึกษาของ กรรท (๒๕๓๘: บทที่ ๓) ซึ่งให้เห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เป็นผลมาจากการประนีประนอมระหว่างความต้องการปฏิรูปการศึกษาให้เกิดความเสมอภาคด้านการศึกษาและเสรีภาพทางวิชาการซึ่งเกิดขึ้นในช่วงประชาธิปไตยระหว่างปลายปี ๒๕๑๖จนถึงปลายปี ๒๕๑๙ กับอุดมการณ์ความมั่นคงทางการเมืองของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในยุครัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียรในเวลาต่อมา ดังนั้นนโยบายนี้จึงมีแนวทางในการพัฒนาด้านการศึกษาที่ค่อนข้างจะขาดเอกภาพ สภาพของนโยบายที่ไม่ชัดเจนและความไร้เสถียรภาพทางการเมืองในระยะนี้ทำให้รัฐลดบทบาทในการวางกรอบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยลงและหันมาให้ความสำคัญต่อปัญหาความมั่นคงของประเทศและความอยู่รอดของรัฐบาลเองเป็นหลัก ในภาวะเช่นนี้สถาบันการศึกษาดูเหมือนจะมีอิสระในการกำหนดทิศทางของสาขาวิชาต่างๆมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะเป็นความมีอิสระในเชิงเปรียบเทียบภายในกรอบจำกัดด้านความมั่นคงของรัฐก็ตาม

ตารางที่ ๕.๑

อาจารย์ด้านรัฐศาสตร์และประเทศที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุด
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๑๕
(จำนวนและร้อยละ)

	สหรัฐ	อังกฤษ	ฝรั่งเศส	ออสเตรเลีย	ไทย	อื่นๆ	รวม
จุฬาลงกรณ์	๒๒	๖	๔	๓	๖	๒	๔๓
	(๕๑.๒)	(๑๓.๕)	(๙.๓)	(๗.๐)	(๑๓.๕)	(๔.๗)	(๑๐๐.๐)
ธรรมศาสตร์	๒๘	๑	๒	๑	๒	๒	๓๖
	(๗๗.๗)	(๒.๘)	(๕.๖)	(๒.๘)	(๕.๖)	(๕.๖)	(๑๐๐.๐)

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจาก หลักสูตรคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๑๕- ๒๕๒๐ และคู่มือการศึกษา ๒๕๑๕-๒๕๒๐ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในภาพรวมจะเห็นได้ชัดว่า ทิศทางของการศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันอย่างมาก หากพิจารณาจากอัตราส่วนของผู้สอนด้านรัฐศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดจากสหรัฐอเมริกา ถึงแม้ว่าอัตราส่วนของผู้สอนที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาภายในประเทศ

ในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนวิชารัฐศาสตร์ในระยะต่อมาเช่นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยรามคำแหงจะอาจจะสูงก็ตาม แต่ผู้สอนเหล่านั้นส่วนใหญ่ก็ผ่านการศึกษาในหลักสูตรที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน โดยเฉพาะในระดับบัณฑิตศึกษามาแทบทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามในแต่ละมหาวิทยาลัยอิทธิพลของการศึกษาแบบนี่ที่มีต่อการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยอาจจะมีมากน้อยแตกต่างกัน ในกรณีของการศึกษารัฐศาสตร์ในสองมหาวิทยาลัยเก่าแก่ในประเทศไทย เมื่อนำอัตราส่วนของผู้สอนที่สำเร็จการศึกษาสูงสุดจากสหรัฐอเมริกามาพิจารณาเปรียบเทียบกัน ก็พอจะคาดการณ์ได้ว่า การศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันน่าจะมีอิทธิพลต่อการศึกษารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากกว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพราะคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีจำนวนและอัตราส่วนของผู้สอนที่สำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดในขณะที่นั้นจากสหรัฐอเมริกาสูงกว่าคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเวลาเดียวกัน ในปีการศึกษา ๒๕๑๘ อาจารย์ประจำในคณะรัฐศาสตร์ที่จบการศึกษาสูงสุดจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา มีอัตราส่วนถึงร้อยละ ๘๘ ของอาจารย์ทั้งคณะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในขณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีอยู่ร้อยละ ๕๑ ถึงแม้ว่าในแง่จำนวนอาจจะไม่แตกต่างกันมากนักก็ตาม

ดูเหมือนว่าอัตราส่วนของผู้สอนที่สำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุดจากสหรัฐจะเป็นตัวชี้ถึงอิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่มีต่อหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ได้ค่อนข้างดี เมื่อเปรียบเทียบหลักสูตรการศึกษาในสาขาวิชาหรือแผนกวิชาทางด้านรัฐศาสตร์ของทั้งสองมหาวิทยาลัยในขณะที่นั้นก็พบข้อแตกต่างอย่างชัดเจนในบางสาขาวิชา ในขณะที่หลักสูตรของสาขาวิชาทฤษฎีและปรัชญาการเมือง สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ และสาขาวิชาการระหว่างประเทศของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประกอบด้วยวิชาที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลอย่างสูงของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน อิทธิพลในลักษณะเดียวกันที่มีต่อหลักสูตรรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกันจะเห็นได้ชัดเจนเฉพาะในหลักสูตรของแผนกวิชาการปกครอง แต่จะมีน้อยลงไป ในกรณีของแผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และแผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาด้าน Public Administration ที่เรียกว่า บริหารรัฐกิจในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น รับเอารูปแบบการศึกษารัฐศาสตร์ในด้านนี้จากสหรัฐอเมริกาในขณะที่นั้นมาอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากวิชาที่เปิดสอนเช่น หลักสูตรบริหารรัฐกิจ การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ การเมืองการบริหาร การบริหารการพัฒนา การบริหารงานบุคคล และทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การ เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม หลักสูตรด้านเดียวกันที่เรียกว่ารัฐประศาสนศาสตร์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกลับมีลักษณะของการศึกษาในแง่วิทยาการจัดการ (Management Science) และการเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมากกว่าที่จะเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ในด้านนี้ให้เห็นได้ชัด การแยกสาขาวิชาในหลักสูตรออกเป็นสายบริหารศาสตร์ สายบริหารงานคลัง และสาย

บริหารงานบุคคล รวมทั้งการให้ความสำคัญกับวิชาด้านการบริหารทั่วไป บัญชี และเศรษฐศาสตร์ มากกว่าวิชาด้านการบริหารในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง สะท้อนถึงอิทธิพลของการศึกษาในเชิงบริหารธุรกิจมากกว่าการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกัน

สำหรับหลักสูตรของแผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงนี้ สิ่งที่น่าสนใจได้ชัดคือ การเน้นหนักการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ค่อนข้างมาก นอกจากวิชาเชิงประวัติศาสตร์จำนวนสองวิชาในวิชาบังคับคณะแล้ว หลักสูตรของแผนกวิชานี้ยังมีวิชาประวัติศาสตร์ยุโรปสองวิชา วิชาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ต่างประเทศของไทย ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุโรปสองวิชา และวิชาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเอเชียซึ่งสอนในเชิงประวัติศาสตร์อีกสองวิชา ในทำนองตรงกันข้ามหลักสูตรสาขาวิชาการระหว่างประเทศของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่จะประกอบด้วยวิชาด้านนโยบายต่างประเทศของกลุ่มประเทศต่างๆอันเป็นวิชาที่พบเห็นโดยทั่วไปในการศึกษารัฐศาสตร์ด้านนี้ของมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา (ดู หลักสูตรของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕ และคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕)

ความแตกต่างระหว่างสองมหาวิทยาลัยในบางด้านของหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ สะท้อนถึงพัฒนาการที่ผิดแผกกันของสถาบันการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งสอง นับตั้งแต่ปี ๒๔๘๒ เป็นต้นมา คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีฐานะที่เป็นคณะที่เน้นการสอนวิชารัฐศาสตร์เป็นหลักมาโดยตลอด และเมื่อเริ่มมีการสร้างอาจารย์ประจำอย่างจริงจังในปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ อาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศส่วนใหญ่ก็จบจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา อิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันจึงปรากฏในหลักสูตรการศึกษาช่วงนี้สูงมาก ในขณะที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเติบโตขึ้นในฐานะของคณะทางสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยและเปิดสอนวิชาสังคมศาสตร์ด้านอื่น อาทิ เศรษฐศาสตร์การคลัง นิติศาสตร์ และสังคมวิทยา ควบคู่ไปกับการสอนวิชาด้านรัฐศาสตร์ ถึงแม้สาขาวิชาสังคมศาสตร์ดังกล่าวจะแยกตัวออกไปเป็นคณะต่างหากเกือบทั้งหมดก็ตาม แต่อิทธิพลของการศึกษาด้านนั้นยังหลงเหลืออยู่ ดังจะเห็นได้จากอิทธิพลของสาขาการคลังที่ยังมีอยู่ในแผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ นอกจากนี้ ประเพณีการศึกษาสังคมศาสตร์แบบเดิมก็ยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก ซึ่งจะเห็นได้ในการศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแนวประวัติศาสตร์ของแผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ถึงแม้ว่าอิทธิพลของการศึกษาแบบอเมริกันจะเข้ามามากขึ้นก็ตาม

อิทธิพลของแนวการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่มีต่อการศึกษาด้านเดียวกันในสังคมไทยไม่ได้ครอบงำเฉพาะสถาบันการศึกษาเก่าแก่เท่านั้น ในกรณีของสถาบันที่ก่อตั้งใหม่เช่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อิทธิพลดังกล่าวที่มีต่อหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ก็ปรากฏชัดเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) ที่ใช้ระหว่างปี ๒๕๑๗ ถึงปี ๒๕๒๑ นอกจากวิชาบังคับของคณะซึ่งประกอบด้วยวิชาเกี่ยวกับการเมืองการ

ปกครองไทยในระดับชาติและระดับท้องถิ่นจำนวนสองวิชา และวิชาอื่นๆที่เลียนแบบหลักสูตรรัฐศาสตร์อเมริกันและหลักสูตรรัฐศาสตร์ไทยที่ได้รับอิทธิพลจากรัฐศาสตร์อเมริกัน เช่น วิชารัฐศาสตร์ทั่วไป ทฤษฎีและจริยธรรมทางการเมือง ๑ และ ๒ รวมทั้งวิชาความรู้เบื้องต้นด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และด้านบริหารรัฐกิจอีกสองวิชา วิชาที่เปิดสอนในสามแผนหรือสาขาย่อยของรัฐศาสตร์ คือ การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการบริหารรัฐกิจ ต่างก็เป็นวิชาที่สะท้อนถึงอิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันแทบทั้งสิ้น อาทิ วิชาด้านการเมืองการปกครองของประเทศมหาอำนาจหรือภูมิภาคต่างๆ วิชาพฤกษศาสตร์ทางการเมือง และวิชามติมหาชนและประชาธิปไตย ในแผนด้านการปกครอง วิชานโยบายต่างประเทศของประเทศมหาอำนาจ และวิชาองค์การระหว่างประเทศ ในแผนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวิชาด้านการบริหารการพัฒนา บริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ และนโยบายสาธารณะและกระบวนการวางแผน ในแผนด้านบริหารรัฐกิจ เป็นต้น ถึงแม้จะมีการปรับปรุงหลักสูตรและนำมาใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๒๒ เป็นต้นมาก็ตาม แต่รูปแบบของหลักสูตรยังคงเหมือนเดิม สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปบ้างได้แก่การนำวิชาอื่นเข้ามาเป็นวิชาบังคับของแต่ละแผนแทนวิชาเดิมบ้าง เช่น วิชาการวิเคราะห์ระบบการเมือง และวิชาพัฒนาการทางการเมือง ในแผนด้านการปกครอง วิชาการเมืองระหว่างประเทศ ในแผนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวิชาการบริหารงานบุคคล ในแผนด้านบริหารรัฐกิจ เป็นต้น (ดู ภาคผนวก ท.) แต่ทั้งหมดก็ยังมีอิทธิพลของแนวการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันที่มีอยู่อย่างคงเส้นคงวานั่นเอง

การปรับกลยุทธ์ของรัฐและผลกระทบต่อการศึกษาารัฐศาสตร์

สังคมไทยในทศวรรษ ๒๕๒๐ พบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๒ ด้าน ด้านแรกคือ การพัฒนาประชาธิปไตย ที่เริ่มจากการยึดอำนาจของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในปลายปี ๒๕๒๐ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี ๒๕๒๑ และการเลือกตั้งทั่วไปในปี ๒๕๒๒ ในด้านที่สองคือ การเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ ในช่วงนี้เองพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ขึ้นครองอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีตั้งแต่ปี ๒๕๒๓ เป็นต้นมา ท่ามกลางการยอมรับของคนส่วนใหญ่และปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ต้องการการแก้ไขและปรับปรุงอย่างเร่งด่วน สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ได้เอื้ออำนวยให้รัฐบาลสามารถปรับเปลี่ยนนโยบายด้านต่างๆ ได้อย่างเต็มที่และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายหลายด้านได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งทางตรงและทางอ้อม กลไกหลัก ๓ ประการที่รัฐบาลพลเอกเปรมนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจตั้งแต่ปีแรกที่ขึ้นสู่อำนาจ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่บริหารนโยบายเศรษฐกิจและเร่งรัดการทำงานของหน่วยงานต่างๆของรัฐ การจัดตั้งคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กสช.) และ

กรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) และการก่อตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลและเอกชน (กรอ.) ได้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายและกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายด้าน กลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การลดบทบาทรัฐและเพิ่มบทบาทเอกชนในด้านต่างๆอย่างกว้างขวาง (ดูอนุสรณ์, ๒๕๓๕ : บทที่ ๔) กลไกในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและกลยุทธ์ในการพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดมาตรการเชิงนโยบายหลายประการซึ่งส่งผลกระทบต่อทิศทางการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในระยะต่อมา

มาตรการหนึ่งที่น่ามาใช้แก้ปัญหาการขาดดุลด้านงบประมาณของรัฐและส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนได้แก่ การลดขนาดของระบบราชการลง คณะรัฐมนตรีในยุคนั้นได้มีมติรับหลักการที่จะลดอัตราการเพิ่มของข้าราชการในสาขาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรงโดยมีแนวทางถือปฏิบัติอยู่ ๒ ประการ กล่าวคือ ประการแรก ให้ปรับวิธีการบริหารงานบุคคลของหน่วยราชการเสียใหม่ โดยไม่ให้เพิ่มจำนวนขึ้นยกเว้นในกรณีพิเศษ แต่เน้นการยกระดับและปรับปรุงคุณภาพข้าราชการและสำนักงานเป็นหลัก ประการที่สอง ให้เพิ่มจำนวนข้าราชการและพนักงานสำหรับหน่วยงานบริหารที่ไม่เกี่ยวกับการบริหารการพัฒนาได้อย่างมากไม่เกินร้อยละ ๒ ต่อปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๒๕ : ๓๕๕) นโยบายการลดการเพิ่มข้าราชการดังกล่าวทำให้ให้การจ้างงานในระบบราชการในระยะนี้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด

ตารางที่ ๕.๒

จำนวน อัตราส่วน และอัตราการเติบโตของข้าราชการพลเรือนระดับ ๓
ระหว่างปี ๒๕๒๖ ถึงปี ๒๕๓๐
(จำนวนและร้อยละ)

ปี (พ.ศ.)	จำนวน (คน)	อัตราส่วน (ร้อยละ)	อัตราการเติบโต (ร้อยละ)
๒๕๒๖	๒๑๗,๗๒๕	๒๕.๕	๑.๐
๒๕๒๗	๒๓๓,๗๕๓	๓๐.๗	๗.๔
๒๕๒๘	๒๓๓,๗๕๖	๓๐.๒	-๐.๐
๒๕๒๙	๒๓๘,๕๐๓	๓๐.๒	๒.๒
๒๕๓๐	๒๓๘,๕๓๖	๒๕.๘	-๐.๑

หมายเหตุ : รวมข้าราชการครู

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ

จะเห็นได้จากตารางที่ ๕.๒ ว่า นโยบายชลอการรับข้าราชการทำให้อัตราการขยายตัวของข้าราชการพลเรือนระดับ ๓ อันเป็นระดับสำหรับบรรจุผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีโดยทั่วไป ลดลง ระหว่างปี ๒๕๒๖ และปี ๒๕๓๐ การเพิ่มจำนวนข้าราชการในอัตราที่สูงเกินกว่าร้อยละ ๒ มีอยู่เฉพาะปี ๒๕๒๗ เพียงปีเดียว นอกจากนั้นบางปียังมีอัตราการเพิ่มในลักษณะติดลบอีกด้วย สำหรับบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ส่วนใหญ่ มาตรการดังกล่าวของรัฐบาลน่าจะส่งผลกระทบต่ออย่างมากต่อการมีงานทำ เพราะภาครัฐบาลมีฐานะเป็นตลาดแรงงานที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาในด้านนี้ อย่างไรก็ตาม ผลกระทบของนโยบายนี้ต่อบรรดาผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์กลับแตกต่างกันไปในแต่ละสาขาวิชา บัณฑิตสาขารัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบน้อยกว่าผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาการปกครองและสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากบัณฑิตในสาขานี้ยังเป็นที่ต้องการของระบบราชการและมีตำแหน่งรองรับมากกว่าอีกสองสาขา (ดู สำราญ และบุญรอด, ๒๕๒๘) ในขณะที่เดียวกันในภาคเอกชนซึ่งมีบทบาทในการจ้างงานมากขึ้น ก็มีความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ โดยเฉพาะผู้ที่ผ่านหลักสูตรที่เน้นไปในด้านวิทยาการจัดการ อยู่ไม่น้อย (สุชาญ, ๒๕๒๘) ความต้องการผู้สำเร็จการศึกษาทางด้านบริหารธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคเอกชนจนสถาบันการศึกษาผลิตบัณฑิตด้านนี้ออกมาป้อนได้ไม่ทัน ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจ ซึ่งศึกษาด้านการบริหารคล้ายๆกัน สามารถแทรกตัวเข้าไปในตลาดแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากผลกระทบจากมาตรการการชลอการเพิ่มข้าราชการแล้ว การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้ยังเผชิญกับกรอบจำกัดจากนโยบายอุดมศึกษาของรัฐอีกด้วย ในด้านการผลิตบัณฑิต รัฐวางแผนนโยบายที่เน้นการขยายการผลิตบัณฑิตเฉพาะในสาขาที่ขาดแคลน และลดการผลิตในสาขาที่เกินความต้องการของตลาดแรงงาน อาทิ ด้านนิติศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๒๕ : ๒๔๖, ๒๕๐) การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นสังคมศาสตร์สาขาหนึ่งที่ผลิตบัณฑิตออกมาเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเปิด จึงถูกตีกรอบไม่ให้ขยายตัวออกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ ถึงกระนั้นก็ดีในช่วงแรกที่นโยบายดังกล่าวเพิ่งเริ่มต้นนำมาปฏิบัติ ภาควิชารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานียังสามารถเกิดขึ้นได้ในปี ๒๕๒๕ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะภาควิชารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยนี้มีเป้าหมายบางด้านที่สอดคล้องกับนโยบายด้านความมั่นคงของรัฐ นั่นคือ การผลิตบัณฑิตและบุคลากรเพื่อทำงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะ (ปรีชา, ๒๕๓๐ : ๕๔) นั่นเอง

หากพิจารณาในเชิงอุปสงค์ของสังคมที่มีต่อการศึกษารัฐศาสตร์ นโยบายและมาตรการของรัฐทั้งสองด้าน ไม่เพียงแต่จะทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์โดยภาพรวมลดลงเท่านั้น แต่ยังทำให้การศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์กลายเป็นสาขาที่มีผู้ต้องการศึกษามากที่

สุดในบรรดาสภาทางรัฐศาสตร์อีกด้วย ด้วยเหตุนี้บัณฑิตด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้จึงกระจุกตัวอยู่ สาขานี้อย่างเห็นได้ชัด ดังตัวอย่างในกรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา ๒๕๒๕ มีผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาบริหารรัฐกิจถึง ๑๗๒ คนจากจำนวนบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ทั้ง ๒๔๐ คน (ชัยวัฒน์, ๒๕๒๗ : ๗๒๐) สถานการณ์ที่ไม่แตกต่างกันก็ปรากฏให้เห็นในจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๒๗ มีผู้สำเร็จการศึกษารัฐศาสตรบัณฑิตจากภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ถึง ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๕ ของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์ทั้งหมด (ไม่รวมบัณฑิตในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) ในขณะที่รัฐศาสตรบัณฑิตจากภาควิชาการปกครองและภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีเพียง ๔๑ คน (ร้อยละ ๒๐.๕) และ ๖๐ คน (ร้อยละ ๓๐.๖) ตามลำดับ (ดู คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘: ๕๘) สภาพในการทำงานเดียวกันก็พบในมหาวิทยาลัยอื่นๆที่เปิดสอนรัฐศาสตร์ในหลายสาขาวิชาโดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ในบรรดาสภาต่างๆของรัฐศาสตร์ไทย สาขาการปกครองดูเหมือนว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบายชลอการเพิ่มข้าราชการมากที่สุด ในทุกมหาวิทยาลัยความนิยมในสาขาการปกครองจะลดลงมากที่สุด ทั้งที่เคยเป็นสาขาที่เก่าแก่ที่สุดและในอดีตมีผู้นิยมศึกษามากที่สุดสาขาหนึ่ง สาเหตุสำคัญก็คือการศึกษาวิชาสาขานี้ผูกติดอยู่กับระบบราชการมากกว่าสาขาอื่น ตลาดแรงงานหลักของบัณฑิตสาขาการปกครองคือกระทรวงมหาดไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานในตำแหน่งปลัดอำเภอ ตำรวจ และพัฒนากร รวมทั้งงานลักษณะเดียวกันของกรุงเทพมหานคร โอกาสในการทำงานที่น้อยลงจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์เลือกเรียนในสาขาหรือภาควิชาที่น้อยลง ในกรณีของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รายงานประจำปีของภาควิชาการปกครอง(คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘: ๔๑) ได้สะท้อนสภาพดังกล่าวไว้ว่า “ในช่วงปี ๒๕๒๕ นิสิตและบัณฑิตของภาควิชาการปกครองจะมีจำนวนที่ต่ำลงมาก ทั้งนี้เพราะนิสิตหันไปเลือกภาควิชาอื่นที่นิสิตเห็นว่าน่าจะมีโอกาสในการหางานทำได้ง่ายกว่าเป็นสำคัญ ตลาดอาชีพจึงเป็นตัวการสำคัญในการกำหนดจำนวนนิสิตของภาควิชา...” สำหรับอีกสาขาหนึ่งของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยคือสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความนิยมในการศึกษาสาขานี้ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ทั้งนี้เพราะบัณฑิตในสาขานี้มีทางเลือกในการทำงานมากกว่าสาขาการปกครอง หากไม่รับราชการในกระทรวงต่างประเทศ หรือหน่วยงานอื่นๆของรัฐ ก็ยังสามารถทำงานในหน่วยงานอื่นที่ต้องอาศัยความรู้ด้านการติดต่อระหว่างประเทศได้

การเติบโตของภาคเอกชน การลดบทบาทรัฐ
และการปรับตัวของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์

นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ เป็นต้นมา สังคมไทยได้เข้าไปผูกติดกับสังคมโลกอย่างใกล้ชิดโดยผลของการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจการส่งออกและการพัฒนาอุตสาหกรรม กระแสการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในสังคมโลกจึงเชื่อมโยงมาสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง และหนึ่งในบรรดาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็คือ การลดบทบาทรัฐและการขยายตัวของภาคเอกชน อันเป็นผลมาจากการเติบโตของระบบทุนนิยมโลกและกระแสความคิดเสรีนิยมยุคใหม่

ตารางที่ ๕.๓

อัตราส่วนและการเติบโตของหัตถอุตสาหกรรมและการบริหารงานภาครัฐ
ในระบบเศรษฐกิจไทย ปี ๒๕๓๒ - ๒๕๓๖
(ร้อยละของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ)

	ปี ๒๕๓๒	๒๕๓๓	๒๕๓๔	๒๕๓๕	๒๕๓๖
หัตถอุตสาหกรรม					
-อัตราส่วน	๒๖.๗	๒๗.๘	๒๘.๖	๒๙.๕	๓๐.๒
-การเติบโต	๓.๔	๔.๐	๓.๐	๒.๙	๒.๖
การบริหารงานภาครัฐและ การป้องกันประเทศ					
-อัตราส่วน	๓.๓	๓.๒	๓.๑	๒.๙	๒.๘
-การเติบโต	-๙.๗	-๓.๗	-๑.๙	-๖.๑	-๕.๒

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ ๕.๒ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการหดตัวของภาครัฐบาลและการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องในระบบเศรษฐกิจของไทยระหว่างปี ๒๕๓๒ และ ๒๕๓๖ ขณะที่การบริหารงานภาครัฐมีอัตราส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่ลดลงเรื่อยๆ และการเติบโตที่ติดลบ ในเวลาเดียวกันภาคอุตสาหกรรมของเอกชนกลับมีอัตราส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศสูงขึ้นและการเติบโตภายในระบบเศรษฐกิจที่เป็นบวกโดยตลอด

ในแง่ของตลาดแรงงาน การชะงักงันของภาครัฐบาลในช่วงนี้ทำให้การจ้างงานในภาครัฐลดลงไปอีก อัตราการเพิ่มของจำนวนข้าราชการระดับ ๓ ที่ลดลงอย่างมากในช่วงนี้เมื่อเทียบกับช่วงก่อน สะท้อนให้เห็นถึงการหดตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องของภาครัฐบาลในสังคมไทย

ด้วยเหตุที่รัฐเห็นว่าการลดกำลังคนในภาครัฐบาลและการเพิ่มบทบาทของภาคเอกชนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะที่ผ่านมายังไม่น่าพอใจ นโยบายของรัฐตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) จึงมุ่งให้ลดปริมาณข้าราชการลงในอัตราที่สูงขึ้นโดยอาศัยการเกี่ยกำลังคนที่มีอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็สนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีบทบาทแทนรัฐมากขึ้นเท่าที่จะทำได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๐ : ๑๓๕-๑๓๗, ๑๔๕) บทบาทของระบบราชการในฐานะแหล่งจ้างงานของผู้สำเร็จการศึกษาทางรัฐศาสตร์จึงลดความสำคัญลง

ตารางที่ ๕.๔

จำนวน อัตราส่วน และอัตราการเพิ่มของข้าราชการพลเรือนระดับ ๓
ระหว่างปี ๒๕๓๑ ถึง ๒๕๓๖

ปี (พ.ศ.)	จำนวน (คน)	อัตราส่วน (ร้อยละ)	อัตราการเพิ่ม (ร้อยละ)
๒๕๓๑	๒๓๕,๒๖๐	๒๘.๑	-๑.๔
๒๕๓๒	๒๑๕,๖๑๘	๒๖.๕	-๖.๖
๒๕๓๓	๒๐๖,๐๓๕	๒๔.๐	-๖.๒
๒๕๓๔	๑๘๖,๘๐๐	๒๑.๑	-๕.๓
๒๕๓๕	๑๓๒,๒๕๖	๑๔.๕	-๒๕.๒
๒๕๓๖	๑๑๗,๔๕๓	๑๓.๐	-๑๑.๒

หมายเหตุ : รวมข้าราชการครู

ที่มา : ข้อมูลเบื้องต้นจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ

กลยุทธ์ในการพัฒนาของรัฐในระยะนี้ซึ่งเน้นหนักการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ นำไปสู่การให้ความสำคัญกับนโยบายการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีผลอย่างสูงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นโยบายด้านการศึกษาถูกลดความสำคัญลงให้มีฐานะเป็นส่วนประกอบของนโยบายดังกล่าว โดยให้การศึกษาทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิตกำลังคนสนองนโยบายด้านนี้ และแน่นอนที่เดียวในระดับอุดมศึกษา นโยบายของรัฐก็เน้นหนักการเร่งผลิตบัณฑิตเพิ่มขึ้นในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและลดการผลิตบัณฑิตในด้านสังคมศาสตร์ลง (ดู สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม, ๒๕๓๐ : แผนงานที่ ๔) ภายในบริบทของการเปลี่ยนแปลงและนโยบายของรัฐเช่นนี้ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ก็

เผชิญกับความตกต่ำมากขึ้น การศึกษาด้านนี้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการมีงานทำได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป หลังจากแนวโน้มด้านนี้เริ่มแสดงให้เห็นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๐๐ นอกจากนั้นการที่ผู้สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ต้องอาศัยตลาดงานของระบบราชการเป็นหลักในขณะที่งานดังกล่าวมีอัตราเงินเดือนต่ำมาก เมื่อเทียบกับงานในภาคเอกชน ค่าจ้างแรงงานในภาคเอกชน บางครั้งอาจสูงกว่าเงินเดือนข้าราชการในระดับเดียวกันโดยเฉลี่ยถึง ๖-๗ เท่า (พิสิฐ, ๒๕๓๗ : ๑๔๑) หนึ่งความรู้สึกต่อต้านระบบราชการที่มีมากขึ้นพร้อมๆกับการเติบโตของธุรกิจเอกชน ก็มีแนวโน้มที่จะทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในหมู่ของผู้สอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยลดลงไป และหากจะเรียนรัฐศาสตร์ก็จะเน้นศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจ ซึ่งยังเป็นที่ต้องการของตลาดในภาคเอกชนอยู่บ้าง

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่กระทบต่อสถานะของการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ปฏิกิริยาและทิศทางในการปรับตัวของสถาบันการศึกษาด้านนี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละมหาวิทยาลัย ในช่วงประมาณหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสถาบันการศึกษาและสาขาวิชาทางรัฐศาสตร์มีทั้งการปรับหลักสูตรหรือการขยายสาขาวิชาเพื่อให้ผู้ศึกษามีทางเลือกในการทำงานมากขึ้น การปรับหลักสูตรบางส่วนให้เข้ากับสภาพของชุมชน และการรักษาเอกลักษณ์ของการศึกษาด้านนี้เอาไว้อย่างเหนียวแน่น

กรณีการปรับทิศทางของหลักสูตรให้เข้ากับความต้องการของตลาดมากขึ้นจะเห็นได้จากหลักสูตรปี ๒๕๓๒ของภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากวิชาบังคับของภาควิชาแล้ว หลักสูตรรัฐศาสตร์บัณฑิตของภาควิชาฯนี้ยังแบ่งแผนการเรียนซึ่งให้นิสิตเลือกเรียนเป็น ๓ แผน คือ แผน ก. เน้นวิชาการ แผน ข. เน้นด้านการปกครอง และแผน ข. เน้นด้านการบริหาร ในขณะที่แผนแรกนั้นมุ่งที่จะผลิตบัณฑิตทางรัฐศาสตร์โดยตรง หลักสูตรแผนที่สองเน้นการผลิตบุคคลากรให้กระทรวงมหาดไทยตามประเพณีการศึกษารัฐศาสตร์ไทยแบบเดิม ส่วนแผนที่สามต้องการให้ผู้สำเร็จการศึกษาในภาควิชาการปกครองมีความรู้ด้านการบริหารพอที่จะสามารถทำงานได้ทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน ดังนั้นวิชาเฉพาะของสองแผนหลังที่เรียกว่าแผน ข. การปกครอง และแผน ข. บริหาร จึงแตกต่างไปจากวิชาในแผน ก. อย่างชัดเจน โดยวิชาแกนและวิชาสาขาของแผน ก. เป็นวิชาด้านรัฐศาสตร์ทั้งสิ้น ส่วนในแผน ข. วิชาบังคับของทั้งแผน ข. การปกครอง และแผน ข. บริหาร ครั้งหนึ่งเป็นวิชาด้านกฎหมาย ขณะที่วิชาในสาขาของแผน ข. ทั้งสองจะแตกต่างกันไป แผน ข. การปกครองมีวิชาที่จำเป็นสำหรับผู้ที่จะเป็นปลัดอำเภอ และตำรวจ เช่น การปกครองท้องถิ่นไทย นิติเวชศาสตร์ การสืบสวนสอบสวนคดีอาญา กฎหมายที่ดิน เป็นหลัก ในทางตรงกันข้าม วิชาในแผน ข. บริหาร เป็นวิชาที่เกี่ยวกับการบริหารทั้งหมด อาทิ การบริหารงานบุคคล เทคนิคและวิธีการปรับปรุงการบริหาร และการจัดทำและประเมินโครงการ เป็นต้น

ลักษณะที่คล้ายคลึงกันจะเห็นได้จากกรณีของหลักสูตรของภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งนอกจากจะมีสาขาการปกครอง บริหารรัฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แล้ว ยังมีสาขาบริหารงานยุติธรรมและความปลอดภัยเพิ่มมาอีกสาขาหนึ่ง ซึ่งเข้าใจว่ามุ่งจะผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมตำรวจ และกรมราชทัณฑ์ เป็นสำคัญ วิชาในสาขานี้โดยเฉพาะส่วนใหญ่เป็นวิชาด้านอาชญาวิทยา และวิทยาการตำรวจ อาทิ ทูรกรรมเยาวชน ทฤษฎีอาชญาวิทยา การพิสูจน์หลักฐาน และกิจการตำรวจไทย (ดู งานบริการการศึกษา, ๒๕๓๕ : ๔๘-๖๖) กรณีเช่นนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นการนำเอาวิชาการด้านอื่นมาผสมผสานเข้ากับการศึกษาด้านรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์เพื่อให้ผู้ศึกษามีทางเลือกในการทำงานในระบบราชการมากขึ้น

สำหรับการปรับหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนที่สถาบันการศึกษาตั้งอยู่ จะเห็นได้จากกรณีของภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หลักสูตรรัฐศาสตร์แบ่งออกเป็น ๒ แผนคือ แผน ก. รัฐศาสตร์ทั่วไป และแผน ข. รัฐศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งสองแผนการศึกษามีวิชาเอกบังคับเหมือนกัน ซึ่งประกอบด้วยวิชาพื้นฐานทางรัฐศาสตร์ กฎหมาย รวมทั้งวิชาสัมมนาเกี่ยวกับการเมืองไทยและการเมืองท้องถิ่น อาทิ วิชารัฐศาสตร์เบื้องต้น กฎหมายเบื้องต้น หลักการบริหารรัฐกิจ ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กฎหมายปกครอง สัมมนาการเมืองการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น ในส่วนของกลุ่มวิชาเลือก ผู้ที่เรียนแผน ก. จะเลือกเรียนจากกลุ่มวิชาทางรัฐศาสตร์เช่น ทฤษฎีการเมือง การเมืองของประเทศกำลังพัฒนา จิตวิทยาการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครองของสหรัฐอเมริกา และนโยบายต่างประเทศ ในขณะที่ผู้ซึ่งเรียนแผน ข. จะเลือกเรียนจากรายวิชาที่เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นและศาสนาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นส่วนใหญ่ อาทิ วิชาอิสลามศึกษาเบื้องต้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ บทบาทของผู้นำศาสนาอิสลามในการเมืองการปกครองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ และอิสลามและมนุษยสัมพันธ์ (ดู มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๓๕ : ๕๓-๕๔) การจัดหลักสูตรลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะให้ผู้ศึกษามีความรู้ทั้งด้านรัฐศาสตร์และรู้จักสภาพของชุมชน แต่ไม่ได้เน้นการขยายขอบเขตการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสในการมีงานทำโดยตรง

อย่างไรก็ดี การศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของการศึกษารัฐศาสตร์ซึ่งได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มาจากการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันไว้อย่างค่อนข้างเหนียวแน่น หากจะมีการปรับปรุงหลักสูตรก็เป็นเพียงการแก้ไขเพิ่มเติมวิชาต่างๆให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สอนและทันสมัยมากขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ก็คือหลักสูตรในช่วงต่างๆของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในหลายกรณีก็แทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ในสาระสำคัญมาเป็นเวลานาน ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรรัฐศาสตร์ที่ใช้อยู่

ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รามคำแหง และสุโขทัยธรรมาราช ซึ่งรักษาทิศทางของการศึกษาของ
 ตนในลักษณะนี้มาเป็นเวลานาน

ท่ามกลางกระแสความผันผวนด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี
 ๒๕๑๖ เป็นต้นมา การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของไทย ได้ดูเหมือนว่าจะไม่
 ทันทับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การปรับเปลี่ยนนโยบายรัฐในปลายทศวรรษ
 ๒๕๒๐ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และบทบาทรัฐในการจ้างงานที่ลดลง ในขณะที่ภาคเอกชนขยาย
 ตัวอย่างรวดเร็วในทศวรรษ ๒๕๓๐ ส่งผลกระทบในทางลบต่อทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้าน
 รัฐศาสตร์อย่างรุนแรง ถึงแม้จะมีความพยายามในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป
 ประเพณีการศึกษารัฐศาสตร์ไทยที่มุ่งตอบสนองความต้องการของรัฐเป็นหลักมาโดยตลอด ทำให้
 การศึกษาด้านนี้มีข้อจำกัดในการปรับตัวค่อนข้างมาก ในสภาพเช่นนี้ดูเหมือนว่ารัฐศาสตร์ไทย
 กำลังอยู่ในภาวะสับสนและไม่สามารถหาทางออกให้กับตัวเองได้มากนัก

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๖

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มุ่งพิจารณาพัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์ไทยในแง่การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาในบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและระดับโลก โดยเน้นสำรวจความสัมพันธ์ในระดับมหภาคระหว่างเงื่อนไขด้านอิทธิพลทางวิชาการจากต่างประเทศ เงื่อนไขเกี่ยวกับรัฐในรูปของโครงสร้างอำนาจ ระบอบการปกครอง และนโยบายของรัฐ และเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ กับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลา และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยระดับมหภาคดังกล่าวที่มีต่อการปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาของสังคมศาสตร์สาขานี้ นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ เป็นต้นมา จากฐานความคิดด้านสังคมวิทยาแห่งศาสตร์และการศึกษาเปรียบเทียบเชิงประจักษ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (History of Political Science) ของประเทศต่างๆ การศึกษานี้เชื่อว่า พัฒนาการของ รัฐศาสตร์ในด้านทิศทางและหลักสูตรการศึกษานั้น น่าจะเกิดจากการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปของวงการการศึกษาและสถาบันการศึกษาในด้านนี้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขด้านอิทธิพลทางวิชาการจากต่างประเทศ เงื่อนไขทั้งหลายที่เกี่ยวกับรัฐ และเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะวางกรอบหรือบางครั้งอาจจะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางและหลักสูตรการศึกษา ทั้งนี้ในแต่ละช่วงเวลาหลังของแต่ละเงื่อนไขที่มีต่อพัฒนาการศึกษาด้านรัฐศาสตร์จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย

การศึกษานี้พบว่า ในช่วงทศวรรษ ๒๔๕๐ ซึ่งการศึกษารัฐศาสตร์ยุคใหม่ได้เกิดขึ้นในสังคมไทย พัฒนาการของการศึกษาด้านนี้ในแง่การจัดตั้งสถาบัน ทิศทางและหลักสูตรการศึกษาได้รับผลกระทบค่อนข้างมากและโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจ นโยบายของรัฐ และอิทธิพลด้านวิชาการจากต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนมาเป็นคณะรัฐประหาร ปี ๒๔๕๐ ซึ่งต้องการกำจัดอิทธิพลด้านต่างๆ ของนายปรีดี พนมยงค์ และนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งผลิตนักปกครองเพื่อตอบสนองความต้องการของกระทรวงมหาดไทย เปิดโอกาสให้มีการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี ๒๔๕๑ ขณะที่การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปีถัดมา เป็นผลโดยตรงจากความพยายามของคณะรัฐประหารที่จะทำลายฐานอำนาจของนายปรีดี หลังจากเกิดกบฏวังหลวง ด้วยเหตุที่คณะรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในช่วงแรก และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๔๕๐ มีเป้าหมายที่มุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อป้อนให้กับกระทรวงมหาดไทยโดยตรง ประกอบกับอิทธิพลของการจัดหลักสูตรรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แบบเดิมที่ยังคงมีอยู่ ทิศทางและเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในระยะนี้

จึงไม่ค่อยแตกต่างกันไปจากหลักสูตรประกาศนียบัตรรัฐประศาสนศาสตร์ ธรรมศาสตรบัณฑิต และปริญญาโททางรัฐศาสตร์ในช่วงก่อนหน้านั้นมากนัก อย่างไรก็ตามอิทธิพลด้านวิชาการของสหรัฐอเมริกาที่เริ่มปรากฏขึ้นในระยะนี้โดยผลจากความช่วยเหลือด้านวิชาการของสหรัฐอเมริกาผ่านโครงการและมูลนิธิต่างๆ นอกเหนือจากบทบาทของผู้ที่สำเร็จการศึกษาด้านรัฐศาสตร์จากสหรัฐอเมริกาในการร่างหลักสูตรและสอนวิชาต่างๆ โดยที่อิทธิพลด้านวิชาการสหรัฐอเมริกาแสดงออกมาอย่างชัดเจนในการก่อตั้งและวางหลักสูตรคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๔๘

การยึดอำนาจครั้งที่สองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในปี ๒๕๐๑ และการให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกของรัฐบาลทหารต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ มีส่วนในการวางกรอบทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในทศวรรษ ๒๕๐๐ อยู่ไม่น้อย การศึกษารัฐศาสตร์ในช่วงนี้แม้จะผลิตบัณฑิตมาป้อนระบบราชการเหมือนเดิม แต่หันมาสนใจการศึกษาด้านรัฐประศาสนศาสตร์หรือบริหารรัฐกิจ ซึ่งตอบสนองต่อนโยบายของรัฐได้ดีกว่า มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นในระยะนี้จึงมีการจัดตั้งภาควิชาทางด้านนี้ขึ้นในคณะรัฐศาสตร์ ทั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกเหนือจากการก่อตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งมีคณะรัฐประศาสนศาสตร์เป็นคณะสำคัญ อย่างไรก็ตามในปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ และต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ ซึ่งสถานการณ์ทางการเมืองภายในและระหว่างประเทศเริ่มตึงเครียด โครงสร้างอำนาจของรัฐบาลที่เริ่มสั่นคลอน ปัญหาด้านความมั่นคงภายในและด้านความชอบธรรมของรัฐบาลทหาร ตลอดจนปัญหาสงครามเวียดนาม ทำให้ปัญญาชนหันมาสนใจปัญหาการเมืองมากขึ้น สภาพเช่นนี้เอื้ออำนวยให้เกิดการขยายตัวของวิชาด้านทฤษฎีการเมือง การเมืองเปรียบเทียบ และพฤติกรรมทางการเมืองในสาขาการปกครองหรือรัฐศาสตร์ศึกษา แต่ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในช่วงนี้ก็คือ อิทธิพลด้านวิชาการจากสหรัฐอเมริกาที่ส่งผ่านอาจารย์ที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศนี้มากขึ้นเรื่อยๆ

ในช่วงระหว่างปี ๒๕๑๗ ถึงปี ๒๕๓๐ ประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองและเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง การเติบโตของระบอบประชาธิปไตยช่วงสั้นๆระหว่างปี ๒๕๑๗และ๒๕๑๙ เปิดโอกาสให้การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ขยายตัวออกไปในเชิงสถาบัน เกิดการก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยรามคำแหง และภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขณะเดียวกันอิทธิพลของการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันก็เติบโตอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตามวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการปรับกลยุทธ์ของรัฐเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวในทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้นำไปสู่นโยบายลดขนาดระบบราชการ สนับสนุนบทบาทของภาคเอกชนและส่งเสริมการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นโยบายเหล่านี้มีส่วนทำให้ความนิยมในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ลดลง และในระหว่างสาขาย่อยของรัฐศาสตร์ด้วยกันวิชาด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งตอบสนองความต้องการของตลาดได้ดีกว่า ได้รับความนิยม

มากกว่าสาขาอื่น สภาพเช่นนี้ยังเห็นได้ชัดขึ้นในช่วงหลังปี ๒๕๓๐ ซึ่งภาคเอกชนมีบทบาทสูงขึ้นเรื่อยๆ ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านการจ้างงาน ในเวลาเดียวกันบทบาทรัฐในด้านดังกล่าวยังคงลดลงต่อไป การศึกษาด้านรัฐศาสตร์จึงเริ่มเผชิญกับทางตันและจำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ในการปรับทิศทางและหลักสูตร รัฐศาสตร์ในบางสาขาปรับตัวโดยพยายามปรับปรุงหลักสูตรให้มีทางเลือกที่เอื้อต่อการทำงานในภาคเอกชนได้มากขึ้น ดังเช่นกรณีหลักสูตรของภาควิชาการปกครองของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เริ่มใช้ในปีการศึกษา ๒๕๓๒ ขณะที่หลักสูตรของภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รวมการศึกษาด้านการบริหารงานยุติธรรมและความปลอดภัย เข้าเป็นอีกสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ ส่วนหลักสูตรการศึกษาวิชาด้านรัฐศาสตร์ในบางมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พยายามสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชน ตลอดจนตอบสนองนโยบายเกี่ยวกับจังหวัดภาคใต้ของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม การศึกษารัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ยังรักษาทิศทางและหลักสูตรแบบเดิมไว้อย่างค่อนข้างเหนียวแน่น

จะเห็นได้ว่า อิทธิพลโดยตรงของรัฐที่มีต่อการศึกษาด้านรัฐศาสตร์มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ในขณะที่การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านนี้ก็กลับตกอยู่ใต้กรอบจำกัดของเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจและนโยบายด้านต่างๆของรัฐมากขึ้น โดยที่อิทธิพลของแนวการศึกษารัฐศาสตร์แบบอเมริกันยังมีอยู่เหมือนเดิม แต่การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสาขานี้ในสหรัฐอเมริกากลับไม่ได้เป็นอย่างรวดเร็วเท่าที่ควร ปัญหาที่ทำให้ทางการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ไทยในขณะนี้ก็คือ ภายในบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก การศึกษาด้านนี้ควรจะไปทางไหน และอย่างไร

ทิศทางและหลักสูตรรัฐศาสตร์ไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง :

ข้อสังเกตและเสนอแนะ

ด้วยเหตุที่พัฒนาการของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในสังคมไทย ไม่ว่าจะการก่อตัวหรือการขยายตัว ผูกติดอยู่กับรัฐอย่างค่อนข้างชัดเจน หากการศึกษาด้านนี้จะพัฒนาไปในทิศทางเดิม กล่าวคือ มุ่งผลิตบุคลากรเพื่อตอบสนองความต้องการของหน่วยงานรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงต่างประเทศ เป็นหลัก รัฐไทยจะต้องมีบทบาทกว้างขวางในสังคมไทยและมีระบบราชการที่ใหญ่โต ดังที่เคยเป็นมาในอดีต แต่ในบริบทของสังคมไทยยุคปัจจุบัน ซึ่งอำนาจและบทบาทของรัฐลดน้อยถอยลง ขณะที่ภาคเอกชนและกลุ่มคนในสังคมมีอำนาจต่อรองสูงขึ้นเรื่อยๆ ดูเหมือนว่ากระบวนการเรียนการสอนรัฐศาสตร์แบบเดิมไม่อาจจะใช้ได้หรือมีความเหมาะสมกับสภาพการณ์อีกต่อไป ถึงแม้ว่าอาจจะเป็นไปได้บ้างในบางช่วงเวลา ที่

รัฐอาจจะมีโอกาสแสดงบทบาทด้านต่างๆในสังคมมากขึ้น แต่ลักษณะและวิธีการในการแสดงบทบาทดังกล่าวของรัฐก็เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะสภาพรัฐเผด็จการและรวมศูนย์อำนาจซึ่งสังคมไทยเคยเผชิญกันมา ไม่น่าจะหวนกลับมาดำรงอยู่อย่างยาวนานได้อีกต่อไป การพัฒนาประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่องและการเติบโตอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยมในสังคมไทย ทำให้การกำหนดนโยบายด้านต่างๆของรัฐไทยถูกรอบคอบโดยพลังของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มผลักดันมากขึ้น นอกจากนั้น อิทธิพลของสังคมโลกต่อสังคมไทยที่นับวันจะมีมากขึ้นตามวันเวลาโดยผลของกระบวนการโลกาภิวัตน์ ก็ยิ่งทำให้รัฐไม่มีอิสระในการกำหนดและบังคับใช้นโยบายตามใจชอบ นั่นคือ การกำหนดและบังคับใช้นโยบายของรัฐเป็นไปตามแรงผลักดันภายในสังคมและสังคมโลกมากขึ้น แน่นนอนในสภาพเช่นนี้ การศึกษาด้านรัฐศาสตร์จำเป็นจะต้องปรับทิศทางและหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันของสังคมไทยและแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

ในบริบทของสังคมเช่นนี้ การปรับทิศทางและหลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยน่าจะคำนึงถึงประเด็นดังต่อไปนี้

ประการแรก การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ไม่ควรจะเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับรัฐเป็นหลัก (state-centerism) อย่างในอดีต แต่น่าจะต้องหันมาศึกษาการเมืองในสังคมระดับต่างๆอย่างกว้างขวาง นั่นหมายถึงการนำเอากรอบความคิด ทฤษฎี และวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ที่มีอยู่มาปรับใช้กับการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองในสังคม เพื่อชี้ให้เห็นนัยทางการเมืองของกิจกรรมด้านต่างๆในสังคม ขณะเดียวกันก็พัฒนากรอบความคิดใหม่ๆขึ้นใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวไปพร้อมๆกัน หลักสูตรการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยควรจะครอบคลุมวิชาประเภท การเมืองกับสิ่งแวดล้อม บทบาททางการเมืองขององค์กรเอกชน บริษัทและการเมืองและเทคโนโลยีการเมือง มากขึ้นดังที่การศึกษารัฐศาสตร์ในสังคมอเมริกันและสังคมตะวันตกบางแห่งได้เริ่มไปแล้ว แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าการศึกษาบทบาทของรัฐในสังคมจะต้องลดความสำคัญลงโดยสิ้นเชิง รัฐยังคงมีฐานะเป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ต่อไป แม้มุมหลักในการศึกษารัฐที่ยังคงมีผลกระทบต่อสังคม คือการศึกษานโยบายของรัฐ น่าจะได้รับความสนใจมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ประการที่สอง การศึกษารัฐศาสตร์แบบแยกส่วนที่ดำรงอยู่ในการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทย กล่าวคือ แยกออกเป็นการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และรัฐประศาสนศาสตร์ หรือบริหารรัฐกิจ ควรจะถูกยกเลิกไปโดยสิ้นเชิง เหตุผลหลักก็คือ การศึกษาแบบแยกส่วนดังกล่าวไม่ได้ช่วยให้ผู้สอนและผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์สามารถเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในแง่มุมและระดับต่างๆได้อย่างรอบด้านได้ เพราะเหตุการณ์ต่างๆในสังคมมีตัวแปรทางการเมืองและการบริหาร ทั้งในระดับองค์กร ระดับรัฐ และระดับโลก เชื่อมโยงกันอยู่อย่างซับซ้อน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของปรากฏการณ์ลักษณะนี้เห็นจะได้แก่ บทบาททางการเมือง

เมืองของบรรษัทข้ามชาติในยุคปัจจุบัน การเน้นหนักความรู้เพียงด้านเดียวในระดับปริญญาตรีอย่างปรากฏอยู่ในบางมหาวิทยาลัย ดูเหมือนว่าจะปิดกั้นความรู้ความเข้าใจในการศึกษาด้านนี้มากกว่าจะสร้างความชำนาญเฉพาะดังที่มักจะกล่าวอ้างกัน เนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากจนมหาวิทยาลัยไม่อาจจะไล่ตามสอนเทคนิคและวิธีการใหม่ๆที่เกิดขึ้นได้ทัน แต่สิ่งมหาวิทยาลัยสามารถทำได้ก็คือ การสอนให้เข้าใจถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีหลายมิติเชื่อมต่อกัน อันจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในสังคมเองได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้เทคนิคหรือวิธีการเหล่านั้นอย่างลึกซึ้งในมหาวิทยาลัย การกิจเช่นนี้เป็นสิ่งที่หลักสูตรรัฐศาสตร์ยุคปัจจุบันน่าจะทำได้

ประการที่สาม หลักสูตรรัฐศาสตร์ควรจะบรรจุวิชาข้ามสาขาไว้มากขึ้น อาทิ เศรษฐกิจการเมือง นิเวศวิทยาการเมือง และธุรกิจกับการเมือง ทั้งนี้การศึกษาในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจปัญหาด้านต่างๆ ได้ดีขึ้นเท่านั้น หากยังสอดคล้องกับภาวะการณ์อันซับซ้อนของสังคมปัจจุบันอีกด้วย

แต่การศึกษาด้านรัฐศาสตร์จะพัฒนาไปในทิศทางที่กล่าวมาแล้วได้ก็ต่อเมื่อเราพิจารณาวิชารัฐศาสตร์ในฐานะเป็นวิชาสังคมศาสตร์สาขาหนึ่ง ไม่ใช่วิชาชีพที่มีเทคนิคและวิธีการอันตายตัว ถึงกระนั้นก็ได้หมายความว่า การศึกษาด้านรัฐศาสตร์ไม่ควรให้ความรู้แก่ผู้ศึกษาในเรื่องเทคนิคต่างๆที่เกี่ยวข้อง เทคนิคหรือวิธีการต่างๆน่าจะเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เราเข้าไปศึกษาเพื่อเข้าใจถึงสภาพ ที่มา และผลกระทบของมันมากกว่าที่จะให้ตัวของมันเป็นเป้าหมายหลักในการศึกษาทั้งหมด นอกจากนี้หากการศึกษาด้านรัฐศาสตร์จะมีประโยชน์ต่อสังคมและสามารถตอบคำถามสังคมในด้านที่เกี่ยวข้องได้ การศึกษาด้านนี้จะต้องพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆของสังคม โดยที่ยังรักษามุมมองทางการเมืองของตนเอาไว้ นั่นคือความเป็นรัฐศาสตร์ควรจะอยู่ที่จุดเน้นหนัก (focus) และมุมมองในการศึกษาปรากฏการณ์มากกว่าเป็นตัวปรากฏการณ์ที่ศึกษา หากมองในแง่นี้รัฐศาสตร์ก็จะสามารถศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมได้ทุกด้านหากเห็นว่ามีแง่มุมที่น่าสนใจและมีคุณค่าควรแก่การศึกษา ทิศนะที่มีต่อบทบาทของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ในแง่นี้ไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่แต่อย่างใด หากแต่เป็นทิศทางของการศึกษารัฐศาสตร์ที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ ๑๙๗๐ ในนามของรัฐศาสตร์ยุคหลังการศึกษาเชิงพฤติกรรม (Post-behavioral Political Science) นั่นเอง

หนังสืออ้างอิง

ภาษาไทย

กรกช ศิริโชค

๒๕๓๘ การกำหนดนโยบายสาธารณะในระบบการเมืองไทย : ศึกษากรณีการ

กำหนด-

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๓๕ วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหา-
บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระทรวงธรรมการ

๒๔๗๑ ระเบียบการคณะรัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๗๑ พระนคร : โรงพิมพ์
กรุงเทพเดลิเมต์

กรมมหาดไทย

๒๕๐๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และงานทาง
ปกครองของพระองค์ พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น

เกษม อุทยานิน

๒๕๐๑ “ประวัติย่อคณะรัฐศาสตร์ยุค ๒๔๕๑-๒๕๐๑” หน้า ๑-๘ รัฐศาสตร์อนุ-
สรณ์ พระนคร: คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม

๒๕๓๑ “ผลกระทบจากความผันผวนของภาวะเศรษฐกิจโลกที่มีต่อประเทศไทย”
หน้า ๔๒-๖๕ ใน ปัญหาน้ำมันและก๊าซของไทย นิยม รัฐอมฤต
(บรรณาธิการ) กทม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ขัตติยา อมรทัต

๒๕๐๓ “ความเป็นมาของคณะรัฐประศาสนศาสตร์” วารสารรัฐประศาสนศาสตร์
๑ : ๒๗-๓๕๒๕๐๔ “การเตรียมตัวเข้าศึกษาในคณะรัฐประศาสนศาสตร์”
วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ๔ : ๗๓-๘๒

คณะรัฐมนตรี

๒๕๐๗ ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปี ๒๕๐๒-๒๕๐๔
พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

๒๕๑๘ หลักสูตรคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๑๘-๒๕๒๐ และระเบียบว่าด้วยการศึกษาแบบหน่วยกิต กทม : โรงพิมพ์-สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๕๒๘ รายงานประจำปี ๒๕๒๗-๒๕๒๘ กทม : เจ้าพระยาการพิมพ์
งานบริการการศึกษา คณะสังคมศาสตร์

๒๕๓๘ คู่มือนิติศาสตร์ปริญาตรีคณะสังคมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๓๘ กทม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ

๒๕๒๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระราชยาตำราภานุภาพ กับกระทรวงมหาดไทย กทม : โอเดียนสโตร์

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

๒๕๓๘ ประวัติการเมืองไทย กทม: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ

๒๕๓๕ สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง กทม.: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

๒๕๒๗ “ภาพสะท้อนเชิงอัตวิสัยของการศึกษารัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรม-ศาสตร์ : ทศนะที่เปลี่ยนไปในหนึ่งทศวรรษ” หน้า ๗๑๓-๗๒๓ ใน ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ) กทม : สำนัก-พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชัยอนันต์ สมุทวณิช

๒๕๓๘ ๑๐๐ ปีแห่งการปฏิรูปการปกครองและวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง กทม : พี เพรสส์

๒๕๔๐ ชีวิตที่เลือกได้ กทม : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ

ดิเรก ชัยนาม

๒๕๐๑ “การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” หน้า ๓-๖
ชุมนุมรัฐศาสตร์บัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คำรณราชนูปภาพ, กรมพระยา

๒๕๓๑ “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” หน้า ๒๓-๒๕ ใน ๔ ทศวรรษรัฐศาสตร์-จุฬาฯ ภักดี รัตนผล (บรรณาธิการ), กทม : ด้านสุทธาการพิมพ์

เดช บุญนาค

๒๕๓๒ การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๓๕- ๒๔๕๘ :
กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แปลโดย ภรณี กาญจนันท์จิติ, กทม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา

๒๕๓๑ “พระคุณของแหล่งเรียนมา” หน้า ๘๒-๘๗ ใน ๔ทศวรรษรัฐศาสตร์-
จุฬา ภักดี รัตนผล (บรรณาธิการ), กทม : ด่านสุทธาการพิมพ์

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

๒๕๓๕ การปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ กทม : มูลนิธิโครงการตำรามนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์

นรกิจบริหาร, หลวง

๒๔๕๓ “เรื่องเก่าเล่าใหม่” หน้า ๒๕-๓๓ รัฐนิสิต ๒๔๕๓ ใช้น้องใหม่
พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บุญเย็น วอทอง

๒๕๑๒ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง : กำเนิดและความเกี่ยวข้องกับ
ระบอบประชาธิปไตย พระนคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์

ปิยะธิดา ลาภเกษร

๒๕๓๓ การเลือกสรรข้าราชการกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๕๑

๒๕๒๕ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปฐม มณีโรจน์ และคณะ

๒๕๒๗ “สถานภาพของการศึกษารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย” หน้า ๒๔๒-๒๘๔ ใน ทิศทางของรัฐศาสตร์ไทย พรรคกิจ ผ่อง-
แผ้ว (บรรณาธิการ) กทม.: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประทีป สายเสน

๒๕๓๒ กบฏวังหลวงกับสถานะของปรีดี พนมยงค์ กทม : สำนักพิมพ์อักษร-
ศาสตร์

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ

๒๕๓๐ วิวัฒนาการรัฐศาสตร์ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ รายงานการวิจัย
ลำดับที่ ๗๗ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ป๊วย อึ้งภากร “ธรรมศาสตร์กับการเมือง” หน้า ๒๖๖-๒๘๓ ใน ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ) กทม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์
- พิสิฐ ลีอาธรรม
๒๕๓๗ จากยุ่งกลายเป็นรุ่ง : บทเรียนเศรษฐกิจไทย กทม : หนังสือพิมพ์วิญญูกร-
รายวัน
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
๒๕๓๕ คู่มือการศึกษา
มัสเกต, โรเบิร์ต เจ.
๒๕๓๖ สหรัฐอเมริกากับการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงในประเทศไทย
กุสุมาลย์ รชตนันท์ และคณะ แปล, กทม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์
- มาลัย หุวะนันท์
๒๕๕๕ “การใช้และความสามารถที่จะใช้รัฐศาสตร์ในประเทศไทย” หน้า ๑๓๓-
๑๓๘ ใน สังคมศาสตร์กับประเทศไทย จี วิลเลียม สกินเนอร์ (บรรณา-
ธิการ) พระนคร: สำนักค้นคว้ามหาวิทยาลัยคอร์เนลล์
- ๒๕๑๔ “สิ่งที่ข้าพเจ้าภูมิใจ” หน้า ๑-๑๘ ใน ที่ระลึกวัยวุฒิบริบูรณ์ ๖๐ ปี
ศาสตราจารย์ ดร.มาลัย หุวะนันท์ และ ศาสตราจารย์ คุณหญิง อุบล
หุวะนันท์ พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- ยวด เลิศฤทธิ์
๒๕๒๗ “เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” หน้า ๒๕๕-๓๑๕
ใน ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ) กทม :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์
๒๕๒๓ “ระบบเศรษฐกิจไทย : วิฤตการณ์แห่งโครงสร้างและวิฤตการณ์แห่ง
เส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ” วารสารธรรมศาสตร์ ๓ : ๒-๑๐
- ราชเสนา, พระยา
๒๕๑๑ “ต้นกำเนิดของคณะรัฐประศาสนศาสตร์” หน้า ๑-๘ รัฐศาสตร์ประกาศ-
พงศ์, ที่ระลึกรัฐศาสตร์ยุคหลังครบรอบยี่สิบปี พระนคร : โรงพิมพ์ส่วน-
ท้องถิ่น
- รอง ศยามานนท์

๒๕๒๓ “การศึกษาวิชารัฐศาสตร์” หน้า ๔๒-๔๖ ใน รัฐศาสตร์รำลึก กทม : สมาคมนิสิตเก่ารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะเลิศ ชยางกูร, ม.จ.

๒๕๐๑ “ความเป็นมาของคณะรัฐศาสตร์ในระยะหลัง” หน้า ๗-๑๐ ชุมนุมรัฐศาสตร์บัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลิขิต ธีรเวคิน

๒๕๒๑ “ระดับการพัฒนาทางวิชาการของรัฐศาสตร์ในประเทศไทย” รัฐศาสตร์: สถานภาพและพัฒนาการ สมบัติ จันทรวงศ์ (บรรณาธิการ) กทม.: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๕๓๐ วัฒนาการการเมืองการปกครองไทย กทม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรภักดิ์พิบูลย์, พระ

๒๔๕๓ “เรื่องของรัฐศาสตร์” หน้า ๑๔-๑๘ รัฐนิสิต ๒๔๕๓ รัชนีงใหม่ พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนิทเทียม ฌ สงขลา

๒๕๐๑ “จุดกำเนิดรัฐศาสตร์” หน้า ๑-๓ ชุมนุมรัฐศาสตร์บัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สภาผู้แทน

๒๔๕๑ รายงานการประชุมสภาผู้แทน ชุดที่ ๑ สามัญ

สุนทรพิพิธ, พระยา

๒๔๕๒ “สี่ประวัติรัฐศาสตร์” หน้า ๒๑-๓๕ มหาวิทยาลัยฉบับจุฬานิยม พระนคร : โรงพิมพ์ไชยวัฒน์

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

๒๕๒๗ “แลไปข้างหลัง ตำนานชีวิตจากช่วงแสงหา” หน้า ๔๕๗-๔๘๗ ใน ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี ชาลววิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ) กทม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สุชาญ โกลสิน

๒๕๒๘ “นักรัฐประศาสนศาสตร์กับตลาดแรงงาน” บทความทางวิชาการเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์กับนักบริหารในทศวรรษหน้า ๗ ห้องประชุมสำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัย

สงขลานครินทร์ วันที่ ๑๒-๑๔ กรกฎาคม

สมเกียรติ วันทะนะ

๒๕๒๔ “มองรัฐศาสตร์ไทย (๒๕๒๓)” สังคมศาสตร์ ม.ช. ๒: ๑๓-๔๑

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

๒๕๐๗ แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖-๒๕๐๘ ระยะที่สอง
พระนคร: สำนักนายกรัฐมนตรี
แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สาม พ.ศ. ๒๕๑๕-
๒๕๑๘ นครหลวงกรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๒๕๒๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ห้า พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๘
กทม : สำนักนายกรัฐมนตรี

สำนักทะเบียนและประมวลผล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๑๕ คู่มือการศึกษา ๒๕๑๕-๒๕๑๖ นครหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี : โรงพิมพ์มหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๑๘ คู่มือการศึกษา ๒๕๑๘-๒๕๒๐ กทม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๒๒ คู่มือการศึกษา ๒๕๒๒ กทม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๒๗ คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาตรี ปีการศึกษา ๒๕๒๗ กทม : สำนักพิมพ์-
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๕๓๗ คู่มือการศึกษาชั้นปริญญาตรี กทม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำราญ ถาวรายุสม์ และบุญรอด สิงห์วัฒนาศิริ

๒๕๒๘ “แนวคิดความต้องการผู้สำเร็จรัฐประศาสนศาสตร์ในข้าราชการพลเรือน”
บทความทางวิชาการเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง หลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตร์กับนักบริหารในทศวรรษหน้า ณ ห้องประชุมสำนัก
งานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ ๑๒-๑๔ กรกฎาคม

ศุภชัย ขาวะประภาส

๒๕๒๘ “หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย, อดีต ปัจจุบันและอนาคต”
บทความทางวิชาการเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง หลักสูตร
รัฐประศาสนศาสตร์กับนักบริหารในทศวรรษหน้า ณ ห้องประชุมสำนัก-
งานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วันที่ ๑๒-๑๔ กรกฎาคม

อังคณาบุรุษย์, หลวง

๒๕๑๑ “การก่อตั้งคณะรัฐศาสตร์ยุคล่าสุด” หน้า ๕-๑๑ รัฐศาสตร์ประกาศพงศ์

ทีระดิกรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปี พระนคร: โรงพิมพ์ส่วน
ท้องถิ่น

อัคราพร กมฺพิสัย

๒๕๓๐ รายงานการวิจัยเรื่องปัญหาในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ ๒๔๗๕ : ภาพ-
สะท้อนจากเอกสารและงานเขียนทางหนังสือพิมพ์ กทม : สถาบันไทย

คดี-

ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อนุสรณ์ ลีมนณี

๒๕๓๕ ที่มำด้ำนโครงสร้างของนโยบายการร่วมมือระหว่างรัฐกับทุน : การวิเคราะห์
ด้ำนเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับการปรับกลยุทธของรัฐในประเทศไทย
กทม.: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก

อุกฤษ มงคลนาวิน

๒๕๑๕ “ผลงานของศาสตราจารย์ เกษม อุทยานิน ที่มีต่อคณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” หน้า ๕-๘ ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิง
ศพ ศาสตราจารย์ เกษม อุทยานิน กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคม-
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

อุกฤษณ์ ปัทมานันท์

๒๕๒๘ “อิทธิพลขององค์การระหว่างประเทศ และรัฐบาลต่างประเทศที่มีต่ออัน โย-
บายเศรษฐกิจไทย : กรณีศึกษาว่าด้วยอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา” หน้า
๒๒๕-๓๑๓ ใน ทฤษฎีการพึ่งพากับสังคมเศรษฐกิจไทย รังสรรค์
ธนะพรพันธ์ และ สมบูรณ์ ศิริประชัย (บรรณาธิการ), กทม : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ภาษาอังกฤษ

Agh, Attila

1995 “The Emergence of the “Science of Democracy” and Its Impact on the
Democratic Transition in Hungary” pp.197-215 in Regime and
Discipline : Democracy and the Development of Political Science
edited by David Easton, et.al, Ann Arbor : The University of Michigan
Press.

- Amara Raksasataya
- 1966 "The Study of Political Science in Thailand" **Rathasartnites**
1 : 30-46
- Anckar, Dag
- 1991 "Political Science in the Nordic Countries" pp. 187-200 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton ,et.al, London : Routledge.
- Barber, Bernard
- 1968 "Science : The Sociology of Science" pp. 92-100 in **International Encyclopedia of the Social Sciences** edited by Edward L. Sills, New York : The Free Press.
- Bernal, J.D.
- 1986 **Science in History** Vol. 4, Cambridge : The M.I.T. Press.
- Blume, Stuart S.
- 1974 **Toward A Political Sociology of Science** New York : The Free Press.
- 1977 "Introduction: Sociology of Sciences and Sociologies of Science" pp. 1-20 in **Perspectives in the Sociology of Science** edited by Stuart S. Blume, Chichester : John Wiley & Sons.
- Budiardjo, Miriam and Maswadi Rauf
- 1984 "Indonesia" pp. 105-143 in **Political Science in Asia and the Pacific : Status Reports on Teaching and Research in Ten Countries** edited by Takeo Uchida, Bangkok : UNESCO.
- Caldwell, Alexander J.
- 1974 **American Economic Aid to Thailand** Lexington : Lexington Books.
- Chiang Mai University
- 1996 **Chiang Mai University Bulletin 1996 (Undergraduate Programs)** Education Service Division, Office of the President
- Easton, David ,et.al

- 1995 "Introduction : Democracy as a Regime Type and the development of Political Science" pp. 1-23 in **Regime and Discipline ; Democracy and the Development of Political Science** edited by David Easton, et.al, Ann Arbor : The University of Michigan Press.

Education Service Division, Office of the President

- 1996 **Chiang Mai University Bulletin 1996 (Undergraduate Programs)**
Chiang Mai : Chiang Mai University.

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

- 1968 **Announcements, 1968-1969** Bangkok : Sivaphorn
1978 **Bulletin of Faculty of Political Science** Bangkok : Chulalongkorn University Press.

Favre, Pierre

- 1982 "Political Science in Individual Countries : France" pp. 154-168 in **International Handbook of Political Science** edited by William G. Andrews, Westport : Greenwood Press.

Fournier, Marcel and Louis Maheu

- 1977 "Nationalism and Nationalization of Scientific Field in Quebec" pp. 131-154 in **Perspectives in the Sociology of Science** edited by Stuart S. Blume, Chichester : John Wiley & Sons.

Fu, Zhengyuan

- 1991 "Sociology of Political Science in the People's Republic of China" pp. 223-251 in **The Development of Political Science : A**

Comparative

Survey edited by David Easton ,et.al, London : Routledge.

Girling, John L.S.

- 1981 **Thailand : Society and Politics** Ithaca : Cornell University Press.

Graziano, Luigi

- 1991 "The Development and Institutionalization of Political Science in Italy" pp. 127-146 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton, et.al, London : Routledge.

Hayward, Jack

- 1991 "Cultural and Contextual Constraints upon the Development of Political Science in Great Britain" pp.93-107 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton, et.al, London : Routledge.
- Hill, Stephen C.
1977 "Contrary Meaning of Science- Interaction between Cultural and Personal Meanings of Research in a Developing Country Scientific Research Institution" pp. 195-230 in **Perspectives in the Sociology of Science** edited by Stuart S. Blume, Chichester : John Wiley & Sons.
- Inoguchi, Takashi
1995 "Democracy and the Development of Political Science in Japan" pp. 269-293 in **Regime and Discipline : Democracy and the Development of Political Science** edited by David Easton, et.al, Ann Arbor : The University of Michigan Press.
- Jinadu, L. Adele
1991 "Political Science in 'Anglophone' Africa : Its Context and Developmental Logic in Historical Perspective" pp. 252-274 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton, et.al, London : Routledge.
- Kasem Udyanin and Rufus D. Smith
1953 **The Public Service in Thailand : Organization, Recruitment and Training** New York : Public Administration Clearing House.
- Kasem Udyanin and Jaroon Sooparb
1968 "Political Science in Thailand" **Journal of Social Science** 1: 1-17
- Kastendiek, Hans
1991 "Political Development and Political Science in West Germany" pp. 108-126 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton, et.al, London: Routledge.
- Keyes, Charles F.
1989 **Thailand : Buddhist Kingdom as Modern Nation State** Bangkok :

Duang Kamol

Leca, Jean

- 1991 "French political Science and Its 'Subfields' : Some Reflections on the Intellectual Organization of the Discipline in Relation to Its Historical Social Situation" pp. 147-186 in *The Development of Political Science : A Comparative Survey* edited by David Easton, et.al, London : Routledge.

Likhit Dhriravegin

- 1975 *Siam and Colonialism (1855-1909) : An Analysis of Diplomatic Relations* Bangkok : Thai Wattana Panich.

Manicas, Peter T.

- 1987 *A History and Philosophy of the Social Science* Oxford : Basil Blackwell.

Merton, Robert K.

- 1966 *Social Theory and Social Structure* New York : The Free Press.

Morell, David and Chai-anan Samudavanija

- 1981 *Political Conflict in Thailand* Cambridge : Oelgeschlager, Gunn & Hain.

Prudhisana Jumbala

- 1987 "Interest and Pressure Groups" pp.110-167 in *Government and Politics of Thailand* edited by Somsakdi Xuto, Oxford : Oxford University Press.

Randolph, R. Sean

- 1986 *The United States and Thailand : Alliance Dynamics, 1950-1985* Berkley : Institute of East Asian Studies, University of California.

Rose, Hilary and Steven Rose

- 1975 *Science and Society* Middlesex : Pelican Books.

Sigal, Silvia

- 1995 "Some Institutional and Political Determinant of Political Science in Argentina" pp. 229-247 in *Regime and Discipline : Democracy*

the Development of Political Science edited by David Easton, et.al,
Ann Arbor : The University of Michigan Press.

Snyder, Robert G.

1973 "Knowledge, Power and the University : Notes on the Impotence of
the Intellectual" pp. 339-359 in **Toward the Sociology of**

Knowledge

edited by Gunther W. Remmling, London : Routledge & Kegan Paul.

Sombat Chantornvong, and Chulacheeb Chinnawanno

1984 "Thailand" pp.69-103 in **Political Science in Asia and Pacific :**
Status Reports on Teaching and Research in Ten Countries
edited by Takeo Uchida, Bangkok : UNESCO.

Somit, Albert, and Joseph Tanenhaus

1967 **The Development of American Political Science : From Burgess**

to

Behavioralism Boston : Allyn and Bacon.

Stein, Michael B.

1995 "Major Factors in the Emergence of Political Science as a Discipline
in Western Democracies : A Comparative Analysis of the United
States, Britain, France, and Germany" pp. 169-195 in **Regime and
Discipline : Democracy and the Development of Political Science**
edited by David Easton et.al, Ann Arbor : The University of Michigan
Press.

Trent, John E.

1982 "International Political Science : Institutional Development" pp.34-46
in **International Handbook of Political Science** edited by William
G. Andrews, Westport: Greenwood Press.

Trent, John E. and Michael Stein

1991 "The Interaction of the State and Political Science in Canada : A
Preliminary Mapping" pp. 252-274 in **The Development of Political
Science : A Comparative Survey** edited by David Easton, et.al,
London: Routledge.

Valles, Josep M.

1991 “Political Science in Contemporary Spain : An Overview” pp. 201-222 in **The Development of Political Science : A Comparative Survey** edited by David Easton et.al, London : Routledge.

Vout, Malcolm

1995 “Studying Developments of a Discipline : A Philosophy of Method for the History of Social Sciences” pp. 99-128 in **Regime and Discipline : Democracy and the Development of Political Science** edited by David Easton, et.al, Ann Arbor : The University of Michigan Press.

Wiatr, Jerzy J.

1995 “The Impact of Democratization on Political Science in Poland” pp. 217-228 in **Regime and Discipline : Democracy and the Development of Political Science** edited by David Easton, et.al, Ann Arbor : The University of Michigan Press.

Wuthnow, Robert

1980 “The World-Economy and the Institutionalization of Science in Seventeenth-Century Europe” pp. 25-55 in **Studies of the Modern World-System** edited by Albert Bergesen, New York : Academic Press.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๑

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้นปีที่ ๑	ช.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปีที่ ๒	ช.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. ภาษาไทย	๕	๑. ภาษาอังกฤษ	๕
๒. ภาษาอังกฤษ	๒	๒. กฎหมายปกครอง	๒
๓. การเลขานุการ	๒	๓. กฎหมายอาญา	๒
๔. ประวัติศาสตร์	๒	๔. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์	๒
๕. ภูมิศาสตร์	๒	๕. กฎหมายรัฐธรรมนูญ	๒
๖. หลักการรัฐศาสตร์	๒	๖. กฎหมายเลือกตั้ง	๒
๗. เศรษฐศาสตร์	๒	๗. กฎหมายระหว่างประเทศคดีเมือง	๒
๘. สังคมวิทยา	๒	๘. การเทศบาล	๒
๙. กฎหมายทั่วไป	๒	๙. ประวัติศาสตร์การปกครอง	๒
		๑๐. เศรษฐศาสตร์	๒
		๑๑. พลศึกษา	๒
ชั้นปีที่ ๓	ช.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปีที่ ๔	ช.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. ภาษาอังกฤษ	๕	๑. ภาษาอังกฤษ	๕
๒. กฎหมายปกครอง	๒	๒. หลักการบริหารทั่วไป	๒
๓. กฎหมายอาญา	๒	๓. การปกครองต่างประเทศ	๒
๔. กฎหมายแพ่งพาณิชย์	๒	๔. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒
๕. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	๒	๕. อักษรวิद्याและพันธุวิทยา	๒
๖. กฎหมายระหว่างประเทศ, คดีอาญาบุคคล	๒	๖. การสหกรณ์	๒
๗. การเทศบาล	๒	๗. การภาษีอากร, แรพการ	๒
๘. การคลัง	๒	๘. การสาธารณสุขและการสุขภาพ	๒
๙. การบัญชี	๒	๙. การศึกษาและการศาสนา	๒
๑๐. การทะเบียน	๒	๑๐. การเกษตร ชลประทาน การประมง	๒
๑๑. ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ	๒	๑๑. การผังเมืองและการแผนที่	๒
๑๒. สถิติพยากรณ์	๒	๑๒. วิธีการสืบสวนและสอบสวน	๒
๑๓. สังคมสงเคราะห์	๒	๑๓. กฎหมายที่ดิน, เหมืองแร่ ป่าไม้	๒
๑๔. จิตวิทยา	๒	๑๔. การทหาร (เกี่ยวกับกฎหมาย)	๒
		๑๕. ขนบธรรมเนียมประเพณี	๒

ผนวก ข.

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๕

แผนกวิชาการปกครอง สาขาการบริหารทั่วไป
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้นปีที่ ๑	ร.ม.ตอ ดัปลำห์	ชั้นปีที่ ๒	ร.ม.ตอ ดัปลำห์
๑. หลักรัฐศาสตร์	2	๑. การเทศนา	2
๒. จิตวิทยา	2	๒. กฎหมายปกครอง ๑	2
๓. สังคมวิทยา	2	๓. การเลขานุการและระเบียบปฏิบัติ ราชการ	2
๔. ประวัติศาสตร์	2	๔. กฎหมายอาญา ๑	2
๕. กฎหมายรัฐธรรมนูญ	2	๕. เศรษฐศาสตร์ ๑	2
๖. กฎหมายเด็กกึ่ง	2	๖. ภาษาอังกฤษ ๒	5
๗. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ - กฎหมายทั่วไป	2	๗. การคลัง	2
๘. ภาษาอังกฤษ	5	๘. ประวัติศาสตร์	2
๙. ภาษาไทย	2		
ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.ตอ ดัปลำห์	ชั้นปีที่ ๔	ร.ม.ตอ ดัปลำห์
๑. หลักการบริหาร	2	๑. ภาษาอังกฤษ ๔	5
๒. ภาษาอังกฤษ ๓	5	๒. การปกครองต่างประเทศ ๓	2
๓. เศรษฐศาสตร์ ๒	2	๓. กฎหมายระหว่างประเทศ	2
๔. กฎหมายปกครอง ๒	2	๔. กฎหมายเบ็ดเตล็ด	2
๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (บุคคล)	2	๕. กฎหมายอาญา ๒	2
๖. การทะเบียนในหน้าที่มหาดไทย	1	๖. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	2
๗. ภูมิรัฐศาสตร์	2	๗. การสอบสวนและสืบสวนคดีอาญา	2
๘. การบัญชี	2	๘. การสหกรณ์	2
๙. ระบบการปกครองของไทย	2	๙. การบัญชี ๒	2
		๑๐. หลักการบริหาร (เกี่ยวกับองค์บุคคล)	2
		๑๑. สังคมวิทยาประยุกต์	2

ที่มา แผนกทะเบียนนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ค.

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๔
 แผนกวิชาการปกครอง สาขาการคลัง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้นปี ๑	ช.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปี ๒	ช.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. หลักรัฐศาสตร์	๒	๑. การเทศบาล	๒
๒. สังคมวิทยา	๒	๒. การเลขานุการ	๒
๓. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒	๓. กฎหมายอาญา	๒
๔. ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์	๒	๔. เศรษฐศาสตร์	๒
๕. สุขวิทยา	๒	๕. การคลัง	๒
๖. พลศึกษา	๒	๖. ภาษาอังกฤษ ๒	๕
๗. เศรษฐศาสตร์	๒	๗. การสถิติ ๑	๒
๘. ภาษาไทย	๒	๘. การปกครองท้องถิ่นไทย	๒
๙. ภาษาอังกฤษ ๑	๕		
๑๐. การเลขานุการ	๒	ชั้นปี ๔	ช.ม.ต่อ สัปดาห์
		๑. ภาษาอังกฤษ ๔	๕
		๒. กฎหมายระหว่างประเทศ(คดีเมือง)	๒
		๓. กฎหมายระหว่างประเทศ(บุคคล)	๒
		๔. กฎหมายอาญา ๒	๒
		๕. กฎหมายเบ็ดเตล็ด	๒
		๖. การสหกรณ์	๒
		๗. เศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศ	๒
		๘. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒
		๙. บัญชีการเงิน	๒
		๑๐. ระบบการธนาคาร	๒
		๑๑. ภาษีและวิธีการงบประมาณ	๒
		๑๒. การบัญชี ๒	๒
		๑๓. ภาษีเงินตรา	๒
		๑๔. สังคมวิทยาประยุกต์	๒
ชั้นปี ๓	ช.ม.ต่อ สัปดาห์		
๑. หลักการบริหาร	๒		
๒. ภาษาอังกฤษ ๓	๕		
๓. กฎหมายปกครอง	๒		
๔. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์(เกี่ยวกับการคลัง)	๒		
๕. การทูต	๒		
๖. ทฤษฎีรัฐศาสตร์	๒		
๗. การบัญชี ๑	๒		
๘. การสถิติ ๒	๒		
๙. การภาษีอากร	๒		
๑๐. เงินตราและธนาคาร	๒		

ที่มา แผนกทะเบียนนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ง.
วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๕
แผนกวิชาการทวงประเทศและการทูต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้นปี ชั้นปีที่ ๑	ร.ม.คอ ด้ปลาห์	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๒	ร.ม.คอ ด้ปลาห์
๑. กฎหมายรัฐธรรมนูญ	๒	๑. การเทศบาล	๒
๒. กฎหมายเลือกตั้ง	๒	๒. กฎหมายปกครอง	๒
๓. กฎหมายทั่วไป	๒	๓. เชนาการ	๒
๔. จีวิทยา	๒	๔. กฎหมายอาญา	๕
๕. สังคมวิทยา	๒	๕. ภาษาอังกฤษ	๕
๖. ภาษาไทย	๒	๖. ภูมิศาสตร์	๒
๗. ประวัติศาสตร์ไทยเอเชีย	๒	๗. ประวัติศาสตร์ ๒	๒
๘. รัฐศาสตร์	๒	๘. ภาษาฝรั่งเศส	๕
๙. ภาษาอังกฤษ	๕	๙. เศรษฐศาสตร์ ๑	๒
ชั้นปี ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.คอ ด้ปลาห์	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๔	ร.ม.คอ ด้ปลาห์
๑. หลักการบริหาร	๒	๑. ภาษาอังกฤษ	๕
๒. ภาษาอังกฤษ	๕	๒. การปกครองต่างประเทศ ๓	๒
๓. กฎหมายปกครอง ๒	๒	๓. กฎหมายระหว่างประเทศ	๒
๔. การปกครองต่างประเทศ ๑	๒	๔. ประวัติและทฤษฎีรัฐศาสตร์	๒
๕. การปกครองต่างประเทศ ๒	๒	๕. กฎหมายเบ็ดเตล็ด	๒
๖. ประวัติศาสตร์ ๓	๒	๖. วิธีการทูต	๒
๗. การทูต ๑	๒	๗. การเงินระหว่างประเทศ	๒
๘. ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจและการเมือง	๒	๘. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒
๙. ภาษาฝรั่งเศส ๒	๕	๙. บัญชีการเงิน	๒
		๑๐. ระบบการธนาคาร	๒
		๑๑. สังคมวิทยาประยุกต์	๒

ที่มา แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมวด จ.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต
แผนกวิชาการปกครอง สาขาการบริหาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี ๒๕๐๐

ชั้นปีที่ ๑	ว.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปีที่ ๒	ว.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. หลักรัฐศาสตร์	2	๑. การเทศบถ	2
๒. จิตวิทยา	2	๒. กฎหมายปกครอง ๑	2
๓. สังคมวิทยา	2	๓. การเลขานการและระเบียบปฏิบัติราชการ	2
๔. ประวัติศาสตร์ ๑ (ไทย, ประเทศในเอเชีย)	2	๔. กฎหมายอาญา ๑	2
๕. กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง	2	๕. เศรษฐศาสตร์ ๑	2
๖. ทฤษฎีการดำเนินงานบริหารงานเทศาภิบาล	2	๖. เกษตรกรรม ๒	5
๗. ภาษาอังกฤษ ๑	5	๗. ภูมิศาสตร์	-
๘. ภาษาไทย	2	๘. การสถิติ ๑	2
		๙. การปกครองต่างประเทศ ๑ (จักรภพบริติชและสหรัฐอเมริกา)	2
		๑๐. ประวัติศาสตร์ ๒ (ยุโรป)	-
		๑๑. อาชญวิทยา	2
ชั้นปีที่ ๓	ว.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปีที่ ๔	ว.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. เกษตรกรรมวิเศษ	2	๑. ภาษาอังกฤษ ๔	5
๒. ภาษาอังกฤษ ๓	5	๒. การปกครองต่างประเทศ ๓ (ยุโรป)	2
๓. เศรษฐศาสตร์ ๒	-	๓. การปกครองต่างประเทศ ๔ (เอเชีย)	2
๔. กฎหมายปกครอง ๒	2	๔. กฎหมายระหว่างประเทศ (คดีเบื้องต้น)	-
๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (บุคคล ฯลฯ)	-	๕. กฎหมายระหว่างประเทศ (คดีบุคคล)	-
๖. การปกครองต่างประเทศ ๒ (เดนมาร์ก, สวีเดน)	2	๖. ประวัติศาสตร์และทฤษฎีรัฐศาสตร์	2
๗. การระเบียบงานในหน้าที่มหาดไทย	1	๗. กฎหมายเบ็ดเตล็ด	2
๘. ภูมิรัฐศาสตร์	2	๘. กฎหมายอาญา ๒	2
๙. การบัญชี ๑	2	๙. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	2
๑๐. การสถิติ ๒	2	๑๐. การสอบสวนและสืบสวนคดีอาญา	2
๑๑. ระบบการทางการเมือง	-	๑๑. การสำเริง	2
๑๒. กฎหมายตรา ๔ (ราชการปกครอง)	2	๑๒. เศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศ	2
๑๓. สังคมวิทยาชุมชน	-	๑๓. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	2
๑๔. สังคมวิทยาชนบท	-	๑๔. ปัญหาการเงินและเศรษฐกิจปัจจุบัน	-
๑๕. ประวัติศาสตร์มนุษยวิทยา	-	๑๕. การคลัง	-
		๑๖. การบัญชี ๒	-
		๑๗. เศรษฐศาสตร์ ๓	-
		๑๘. หลักการบริหาร (องค์บุคคล)	2
		๑๙. สังคมวิทยาประยุกต์	-
		๒๐. สังคมวิทยาการเมือง	-

ที่มา แผนกทะเบียนนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนก อ.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

แผนกวิชาการต่างประเทศและจรยุทธ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๐๐

ชั้นปี ชั้นปีที่ ๑	ว.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๒	ว.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. หลักรัฐศาสตร์	2	๑. การเททบาท	2
๒. จิตวิทยา	2	๒. กฎหมายการปกครอง ๑	2
๓. สังคมวิทยา	2	๓. การเลขานการและระเบียบปฏิบัติราชการ	2
๔. ประวัติศาสตร์ ๑ (ไทย, ประเทศในเอเชีย)	2	๔. กฎหมายอาญา ๑	2
๕. กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง	2	๕. เศรษฐศาสตร์ ๑	2
๖. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	2	๖. ภาษาอังกฤษ ๒	5
๗. ภาษาอังกฤษ ๑	5	๗. กุณิศาสตร์	2
๘. ภาษาไทย	2	๘. การปกครองต่างประเทศ ๑ (จักรภพบริติช และ สหรัฐอเมริกา)	2
		๙. ประวัติศาสตร์ ๒ (ยุโรป)	-
		๑๐. ภาษาฝรั่งเศส ๑	5
ชั้นปี ชั้นปีที่ ๓	ว.ม.ต่อ สัปดาห์	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๔	ว.ม.ต่อ สัปดาห์
๑. หลักการบริหาร	2	๑. ภาษาอังกฤษ ๔	5
๒. ภาษาอังกฤษ ๓	5	๒. การปกครองต่างประเทศ ๓ (ยุโรป)	2
๓. เศรษฐศาสตร์ ๒	2	๓. การปกครองต่างประเทศ ๔ (เอเชีย)	2
๔. กฎหมายการปกครอง ๒	2	๔. กฎหมายระหว่างประเทศ (คดีเมือง)	2
๕. การปกครองต่างประเทศ ๒ (เอเชียกลาง, อินเดีย)	2	๕. กฎหมายระหว่างประเทศ (คดีบุคคล)	2
๖. ประวัติศาสตร์ ๓	2	๖. ประวัติศาสตร์และทฤษฎีรัฐศาสตร์	2
๗. การทูต ๑	2	๗. ภาษาฝรั่งเศส	5
๘. ทฤษฎีรัฐศาสตร์	2	๘. พิธีการทูต	1
๙. ภาษาฝรั่งเศส ๒	5	๙. เศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศ	2
๑๐. ระบบการปกครอง	-	๑๐. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	2
๑๑. สังคมวิทยาชนบท	-	๑๑. บัญชีการเงินและเศรษฐกิจปัจจุบัน	-
๑๒. สังคมวิทยาการเมือง	-	๑๒. การคลัง	-
๑๓. ประวัติศาสตร์นานาชาติ	-	๑๓. เศรษฐศาสตร์ ๓	-
		๑๔. หลักการบริหาร (องค์บุคคล)	2
		๑๕. สังคมวิทยาประยุกต์	-
		๑๖. สังคมวิทยาการเมือง	-

ที่มา แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ซ.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

แผนกวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี ๒๕๐๔

ชั้นปี รดับที่ ๑	ร.ม.ตอ ด้ปค้ำห้	ชั้นปี รดับที่ ๒	ร.ม.ตอ ด้ปค้ำห้
๑. หลักรัฐศาสตร์	๓	๑. กฎหมายปกครอง ๑	๒
๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา	๓	๒. การปกครองท้องถิ่นไทย	๒
๓. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒	๓. การปกครองท้องถิ่นต่างประเทศ	๒
๔. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์	๓	๔. ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๑	๒
๕. ประวัติศาสตร์ ๑	๓	๕. การปกครองและการเมือง ๑	๒
๖. จิตวิทยา	๒	๖. การปกครองและการเมือง ๒	๒
๗. รัฐบาลไทย	๒	๗. ภาษาอังกฤษ ๒	๔
๘. ภาษาไทย(รวมวิธีค้นคว้าหาวิจัยงานและศรกรวิทยา)	๔	๘. กฎหมายอาญา ๑	๒
๙. ภาษาอังกฤษ ๑	๕	๙. หลักการบริหาร ๑	๒
		๑๐. ภูมิศาสตร์	๒
		๑๑. สังคมวิทยารวมต้นและนคร	๒
ชั้นปี รดับที่ ๓	ร.ม.ตอ ด้ปค้ำห้	ชั้นปี รดับที่ ๔	ร.ม.ตอ ด้ปค้ำห้
๑. การปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาค	๒	๑. ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๓	๒
๒. ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๒	๒	๒. การปกครองและการเมือง ๕	๒
๓. การปกครองและการเมือง ๓	๒	๓. การปกครองและการเมือง ๖	๒
๔. การปกครองและการเมือง ๔	๒	๔. ประชาสัมพันธ์กับกรมวิทย์พดและพรรคการเมือง	๒
๕. กฎหมายรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ	๒	๕. สังคมวิทยาการเมือง	๒
๖. การพัฒนาการทางการเมือง	๒	๖. ภาษาอังกฤษ ๔	๓
๗. ภูมิรัฐศาสตร์	๒	๗. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒
๘. การทะเบียนในหน้าที่มหาดไทย	๑	๘. กฎหมายระหว่างประเทศ	๒
๙. หลักการบริหารวาควของบุคคล	๒	๙. สัมมนาการปกครองเปรียบเทียบ	๒
๑๐. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์(ครอบครัว)	๒	๑๐. การบริหารเมือง	๒
๑๑. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน	๒	๑๑. เศรษฐกิจระหว่างประเทศ	๒
๑๒. ภาษาอังกฤษ ๓	๓	๑๒. การเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมทางการเมือง	๒

ที่มา แผนกทะเบียนนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ข.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

แผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต

ในปี ๒๕๐๘

ชั้นปี ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.ตอ ลำดับค่า	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๒	ร.ม.ตอ ลำดับค่า
๑. หลักรัฐศาสตร์	๓	๑. การปกครองและการเมือง ๑	๒
๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา	๓	๒. ประวัติศาสตร์ ๒	๒
๓. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒	๓. ภูมิศาสตร์	๒
๔. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐกิจศาสตร์	๓	๔. หลักการบริหาร ๑	๒
๕. ประวัติศาสตร์ ๑	๓	๕. เศรษฐศาสตร์ ๒	๒
๖. จีวิทยา	๒	๖. ภาษาฝรั่งเศส ๑	๔
๗. รัฐบาลไทย	๒	๗. ภาษาอังกฤษ ๒	๔
๘. ภาษาไทย (รวมวิธีค้นคว้าทำรายงานและตรรกวิทยา)	๔	๘. การปกครองและการเมือง ๒	๒
๙. ภาษาอังกฤษ ๑	๔	๙. พหุรัฐศาสตร์ ๑	๒
ชั้นปี ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.ตอ ลำดับค่า	ชั้นปี ชั้นปีที่ ๔	ร.ม.ตอ ลำดับค่า
๑. ประวัติศาสตร์ ๓	๒	๑. ภาษาฝรั่งเศส	๔
๒. การทูตและประวัติการสัมพันธภาพระหว่างประเทศของไทย	๒	๒. ภาษาอังกฤษ	๑
๓. ภูมิรัฐศาสตร์	๒	๓. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒
๔. การปกครองและการเมือง ๓	๒	๔. กฎหมายระหว่างประเทศ	๒
๕. พหุรัฐศาสตร์ ๒	๒	๕. บัญชีการค้าต่างประเทศ	๒
๖. การบริหารร่างกายของบุคคล	๒	๖. การปกครองและการเมือง ๒	๒
๗. วัฒนธรรมนิยมประเพณีไทย	๒	๗. การปกครองและการเมือง ๔	๒
๘. ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย	๑	๘. พหุรัฐศาสตร์ ๓	๒
๙. สื่อสารมวลชนและประจวมติ	๑	๙. เศรษฐกิจระหว่างประเทศ	๒
๑๐. ภาษาฝรั่งเศส ๒	๔	๑๐. สังคมวิทยาการเมือง	๒
๑๑. ภาษาอังกฤษ ๓	๓		

ที่มา แผนกทะเบียนนิสิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ๗.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต

แผนกวิชารัฐประศาสนศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี ๒๕๐๔

ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.ศอ ลำดับที่	ชั้นปีที่ ๒	ร.ม.ศอ ลำดับที่
๑. หลักรัฐศาสตร์	๑	๑. หลักการบริหาร ๑	๒
๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา	๓	๒. การปกครองท้องถิ่นไทย	๒
๓. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	๒	๓. การปกครองท้องถิ่นต่างประเทศ	๒
๔. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์	๓	๔. กฎหมายปกครอง	๓
๕. ประวัติศาสตร์ ๑	๒	๕. เศรษฐศาสตร์ ๒	๒
๖. จีวิทยา	๒	๖. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการคลังทั่วไป	๒
๗. รัฐบาลไทย	๒	๗. ภาษาอังกฤษ ๒	๕
๘. ภาษาไทย (รวมวิธีค้นคว้าหาวิทยานิพนธ์และตรรกวิทยา)	๔	๘. อาชีววิทยาและพหุวิชาวิทยาทางสังคม	๒
๙. ภาษาอังกฤษ ๑	๕	๙. สังคมวิทยาชนบทและนคร	๒
		๑๐. ทฤษฎีรัฐศาสตร์ ๑	๒
		๑๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชากรศาสตร์และมนุษยนิเวศวิทยา	๒
ชั้นปีที่ ๓	ร.ม.ศอ ลำดับที่	ชั้นปีที่ ๔	ร.ม.ศอ ลำดับที่
๑. หลักการบริหาร ๒	๒	๑. เทคนิคและวิธีปรับปรุงการบริหาร	๒
๒. หลักการบริหารรากหญ้าของบุคคล	๒	๒. อุตสาหกรรมสัมพันธ์และแรงงานสัมพันธ์	๒
๓. การปกครองส่วนกลางและส่วนภูมิภาค	๒	๓. การบริหารสำนักงานและการประสานงาน	๒
๔. การบริหารแรงงานและแรงงานสัมพันธ์	๒	๔. การบริหารองค์การระหว่างประเทศ	๒
๕. หลักการบริหารของไทย	๑	๕. ภาษาอังกฤษ ๔	๓
๖. ระบบภาษีอากร	๒	๖. วัฒนธรรมและบุคลิกภาพ	๒
๗. การบริหารการคลัง	๒	๗. รัฐวิสาหกิจ	๑
๘. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ครอบครัว มรดก บุคคล)	๒	๘. การสืบสวนสอบสวนคดีอาญาและนิติเวชวิทยา	๒
๙. การทะเบียนในหน้าที่มหาดไทย	๒	๙. พฤติกรรมของมนุษย์ในการบริหาร	๒
๑๐. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน	๒	๑๐. การบริหารการเงิน	๒
๑๑. การบริหารงานบริการสังคม	๒	๑๑. บริหารงานตำรวจ	๒
๑๒. ภาษาอังกฤษ ๓	๓	๑๒. บริหารการศึกษา	๒
		๑๓. บัญชีประชาการ	๒
		๑๔. สังคมวิทยาการเมือง	๒
		๑๕. สถิติวิเคราะห์ในการบริหาร	๒

ที่มา แผนกทะเบียนนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ญ.

วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๒
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บท ๑

ลักษณะวิชา
ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ ก.ม.
ก.ม. รัฐธรรมนูญเบื้องต้น
หลัก ก.ม. แห่งสหพันธรัฐ
ก.ม. ปกครองภาคต้น
ประวัติศาสตร์สากล
การสถิติ
การปกครองท้องถิ่น
ภาษาต่างประเทศ

บท ๓

ลักษณะวิชา
ก.ม. อาญา (ภาคฐานความคิด)
คดีเมือง
การคลัง
ระบบการเทศบาล
จิตวิทยา
ภูมิรัฐศาสตร์
ประวัติศาสตร์ภูมิทางการเมือง
วิชาการปกครองท้องถิ่น
ภาษาต่างประเทศ

บท ๒

ลักษณะวิชา
ก.ม. ปกครอง (ภาคปลาย)
ก.ม. อาญา (ภาคทั่วไป)
วิ. อาญา ลักษณะพยานอรรถนุศาสตร์
ประวัติศาสตร์ไทยและควีนออกโลก
การปกครองและวิวัฒนาการ ฯลฯ
ความรู้ทั่วไปในทางเศรษฐศาสตร์
สังคมวิทยา
ทรัพยากรของชาติ
วิชาการปกครองท้องถิ่น
ภาษาต่างประเทศ

บท ๔

ลักษณะวิชา
คดีอาญา
คดีมรดก
การสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
ระเบียบปฏิบัติ ฯลฯ
อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา
การปกครองของประเทศต่าง ๆ
ปัญหาประชากร
การสืบสวน สอบสวนและเบื้องหน้าอาชญากรรม
วิชาการปกครองท้องถิ่น
ภาษาต่างประเทศ

ที่มา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แผนก ฏ.
วิชาที่เปิดสอนในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต ปี ๒๕๕๖
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๔๑ บท ๑	๔๑ บท ๒	๔๑ บท ๓	๔๑ บท ๔
ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา
ความรู้เบื้องต้น ทางรัฐศาสตร์	กฎหมายปกครอง (ภาคกลาง)	กฎหมายอาญา (ภาคฐานความผิด)	กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีอาญา
ความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป	กฎหมายอาญา (ภาคทั่วไป)	กฎหมายระหว่างประเทศแผนก คดีเมือง	กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล
กฎหมายรัฐธรรมนูญ และหลัก กฎหมายว่าด้วยวิธีการเลือกตั้ง	กฎหมายว่าด้วยธรรมนูญศาลยุติธรรม วิ. อาญาและลักษณะพยาน	การคลัง	การสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ
หลักกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์	ประวัติศาสตร์ไทย และตะวันออกไกล	ระบบการเทศบาล	ระเบียบปฏิบัติราชการ การเลขาฯ การและจรรยา
กฎหมายปกครอง (ภาคต้น)	การปกครองและวิวัฒนาการ ในเอเชียอาคเนย์	จิตวิทยา	อารยชาติ และทฤษฎีอารยชาติ
ประวัติศาสตร์สากล	ความรู้ทั่วไป ในทางเศรษฐศาสตร์	ภูมิรัฐศาสตร์	การปกครองเปรียบเทียบ
สถิติ	สังคมวิทยา	ประวัติศาสตร์	ปัญหาประชากร
การปกครองท้องถิ่น	ทรัพย์สินของชาติ	ประวัติศาสตร์ทางการเมือง	การสืบสวน สอบสวน และการเมืองกึ่งอาชญากรรม
ภาษากำประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส)	การปกครองท้องถิ่น	การปกครองท้องถิ่น	การปกครองท้องถิ่น
	ภาษากำประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส)	ภาษากำประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส)	ภาษากำประเทศ (อังกฤษหรือฝรั่งเศส)

ที่มา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

แผนก ๑.

วิชาที่ เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต แผนกการทูต

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๐๒

ปี ที่ ๑	ปี ที่ ๒	ปี ที่ ๓	ปี ที่ ๔
ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา
ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์	หลักทั่วไปในการพาณิชย์	ก.ม.ระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง ภาคสันติ	ก.ม.ระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง ภาคสงคราม
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ ก.ม.ทั่วไป	ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ	ก.ม.ระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลและคดีอาญา	องค์การระหว่างประเทศ
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (๑)	กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (๒)	เศรษฐศาสตร์ภาควิภาคกรรมและโลกกรรม	การเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
ก.ม.รัฐธรรมนูญและก.ม.เลือกตั้ง	กฎหมายอาญา	การค้า	นโยบายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ
ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ	สถิติเศรษฐกิจ	ทฤษฎีการเมืองยุคปัจจุบัน	การเมืองระหว่างประเทศ
ทรัพยากรของโลก	เศรษฐศาสตร์ภาคประดิษฐกรรมและปฏิวตรกรรม	การปกครองของต่างประเทศ	การสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
ประวัติศาสตร์สากลยุคสมัยโบราณและสมัยกลาง	ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน	วิวัฒนาการในภาคพื้นตะวันออกไกลและตะวันออกกลาง	วิวัฒนาการในภาคพื้นเอเชียใต้และเอเชียอาคเนย์
การปกครองของไทย	วิวัฒนาการในภาคพื้นแปซิฟิก	วิวัฒนาการในภาคพื้นยุโรป	พิธีปฏิบัติทางการทูต
มรรยาทในสังคม	วิวัฒนาการในภาคพื้นอเมริกา	ภูมิรัฐศาสตร์	ระบอบปฏิบัติราชการในกระทรวงการต่างประเทศ
ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส (๑)	ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส (๒)	ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส (๓)	ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส (๔)

ที่มา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผนวก ข.

วิชาที่เปิดสอนตามหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต แผนกรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปี ๒๕๖๓

ปีที่ ๑

ปีที่ ๒

ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา
มนุษยศาสตร์ ก.	ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์
สังคมศาสตร์ ก.	สังคมวิทยา
วิทยาศาสตร์ทั่วไป ก.	จิตวิทยา
ภาษาไทย ก.	สถิติศาสตร์
ภาษาอังกฤษ หรือ ฝรั่งเศส ก.	ภาษาต่างประเทศ ๑
มนุษยศาสตร์ ข.	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป
สังคมศาสตร์ ข.	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
วิทยาศาสตร์ทั่วไป ข.	ระเบียบวิธีการวิจัย
ภาษาไทย ข.	ปรัชญาเบื้องต้น
ภาษาอังกฤษ หรือ ฝรั่งเศส ข.	ตรรกวิทยา

ปีที่ ๓

ภาษาต่างประเทศ ๒

ปีที่ ๔

ลักษณะวิชา	ลักษณะวิชา
กฎหมายรัฐธรรมนูญ	ภูมิรัฐศาสตร์
กฎหมายว่าด้วยชนบทและนิติธรรม	กฎหมายระหว่างประเทศ
กฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญา และลักษณะพยาน	แผนกคดีเมือง ภาคสงคราม
ประมวลกฎหมายอาญา (ภาคหนึ่ง)	การปกครองท้องถิ่น
ทฤษฎีการเมือง ๑	หลักการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
การปกครองเปรียบเทียบ ๑	ประชากรศาสตร์
การสืบสวนสอบสวน และ นิติเวชวิทยา	การปกครองเปรียบเทียบ ๒
ภาษาต่างประเทศ ๓	หลักบริหารงานสาธารณะ
กฎหมายเลือกตั้ง	ภาษาต่างประเทศ ๔
หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	ประมวลกฎหมายอาญา (ภาคสอง และ ภาคสาม)
กฎหมายปกครอง	อาชญาวิทยา
ทฤษฎีการเมือง ๒	การเมืองระหว่างประเทศ
เศรษฐศาสตร์	การคลัง
กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีเมืองภาคสันติ	ระเบียบปฏิบัติราชการ และการเลขานุการ
ภาษาต่างประเทศ ๔	กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล และ คดีอาญา
	ภาษาต่างประเทศ ๖

ที่มา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หมวด ท.

กระบวนวิชาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์)

มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี ๒๕๒๒

ภาควิชาการปกครอง (Department of Government)

- PS 103 รัฐศาสตร์ทั่วไป 3 หน่วยกิต
(Introduction to Political Science)
ศึกษาขอบเขตของรัฐศาสตร์ ในฐานะเป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ หรือพฤติกรรมศาสตร์, ศึกษาแนวความคิดและหลักการใหญ่ ๆ ใน เรื่องรัฐ, การเมือง, ระบบรัฐบาล, พรรคการเมือง, กลุ่มผลักดัน, กลุ่มอิทธิพล, หรือกลุ่มผลประโยชน์, ประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ เช่น พัฒนาการเมือง, บทบาทของทหารในการเมือง, นักคิดเกี่ยวกับการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตย, พฤติกรรมและแนวความคิดทางการเมือง ฯลฯ
- PS 110 การเมืองการปกครองไทย 3 หน่วยกิต
(Thai Politics and Government)
ศึกษาสถาบันและกระบวนการทางการเมืองและการปกครอง ประวัติศาสตร์ การปกครองของไทยโดยสังเขปตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ พ.ศ.2475 ถึงปัจจุบัน วิเคราะห์ทั้งทางทฤษฎี และพฤติกรรมของสถาบันการปกครอง ซึ่งรวมถึง สถาบันกษัตริย์ คณะรัฐมนตรี, รัฐสภา, ศาล พรรคการเมืองในประเทศไทย กับการเลือกตั้ง, การบริหารราชการแผ่นดินกับการปกครองท้องถิ่น ฯลฯ
- PS 190 ทฤษฎีและจริยธรรมทางการเมือง 1 3 หน่วยกิต
(Political Theory and Ethics1)
ศึกษากำเนิดและวิวัฒนาการของทฤษฎีและจริยธรรมทางการเมือง เริ่มตั้งแต่ สมัยฮอคราติส จนถึงสมัยกลางของยุโรป, กระบวนวิธีอันเกี่ยวข้องกับทฤษฎี และปรัชญาทางตะวันออกด้วย เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับ "สืมนาม" ในระบอบศักดินา และปรัชญาอื่น ๆ ในขงมเหศวร ศึกษาหลักปรัชญาการเมืองของประชาธิปไตย ฯลฯ
- PS 202 หลักรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมือง 3 หน่วยกิต
(Constitutional Principles and Political Institutions)
ศึกษาหลักพื้นฐานทั่วไปเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ, รูปแบบรัฐธรรมนูญ, การจัดทำ รัฐธรรมนูญ สิทธิเสรีภาพ และความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญกับอำนาจทางการเมือง การจัดระเบียบทางการเมือง ทฤษฎีและ ปัญหาเกี่ยวกับระบอบการปกครองไทยประเทศต่าง ๆ รัฐธรรมนูญของต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย ศึกษาเปรียบเทียบในเชิงการพัฒนาทางการเมือง

- PS 203 การปกครองส่วนภูมิภาค 3 หน่วยกิต
(Local Regional Government)
ศึกษาแนวความคิดและกระบวนการปกครองส่วนภูมิภาค ตั้งแต่สมัย
กรุงสุโขทัยถึงเปลี่ยนแปลงการปกครอง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค
ในปัจจุบัน ในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และแนวโน้ม
การปกครองส่วนภูมิภาคในอนาคต วิเคราะห์ปัญหาในแนวพลวัตกรรมศาสตร์ ฯลฯ
- PS 205 การเมืองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย 3 หน่วยกิต
(Local Politics in Thailand)
ศึกษาการกระจายอำนาจ, การรวมอำนาจ, แนวความคิดเกี่ยวกับการ
กระจายอำนาจทางการปกครองของประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4
จนถึงปัจจุบัน การปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปองค์การบริหารส่วนจังหวัด
และเทศบาล สุขาภิบาล และการบริหารงานรัฐสภาตำบล แนวโน้มของ
การปกครองส่วนท้องถิ่น ในประเทศไทยอนาคต พฤติกรรมการเมืองในระดับ
ท้องถิ่น ฯลฯ
- PS 210 การเมืองไทยยุคปัจจุบัน 3 หน่วยกิต
(Contemporary Thai Politics)
ศึกษาการเมืองไทยยุคปัจจุบัน ประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วยอุดมการ
ทางการเมือง รูปแบบการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ปัญหาเกี่ยวกับ
เสถียรภาพทางการเมือง กลุ่มพลังทางสังคมและการเมือง เช่น ทหาร
ข้าราชการ พ่อค้า กรรมการ ช่างนา นักศึกษา พรรคการเมือง และ
บทบาทของกลุ่มพลังเหล่านี้ในทางการเมือง
- PS 215 พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ 3 หน่วยกิต
Political Parties and Interest Groups
ศึกษาลักษณะและความสำคัญของพรรคการเมือง, ระบบพรรคการเมืองต่าง
ๆ เช่น พรรคเดียว, พรรคครึ่ง, หลายพรรค สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ
ที่สนับสนุนพรรค การควบคุมภายในพรรค, ความสัมพันธ์ของพรรคการเมือง
และกลุ่มผลประโยชน์กับฝ่ายบริหาร ฯลฯ
- PS 219 แนวทางวิเคราะห์พฤติการณ์การเมือง 3 หน่วยกิต
(Approaches to Political Analysis)
ศึกษาแนวทางวิเคราะห์พฤติการณ์เมืองแบบต่าง ๆ โดยเน้นทางวิเคราะห์เชิง
สถาบัน แนวทางวิเคราะห์เชิงระบบ แนวทางวิเคราะห์เชิงนโยบายและการ

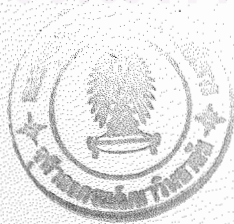
ตีความใจแนทางวิเคราะห์เชิงพัฒนาการ แนวทางวิเคราะห์เชิงเกมและเชิง
เศรษฐกิจ แนวทางวิเคราะห์เชิงกลุ่มผลประโยชน์ และแนวทางวิเคราะห์เชิง
มาร์กซิสต์

- PS 290 ทฤษฎีและจริยธรรมทางการเมือง 2 3 หน่วยกิต
(Political Theory and Ethics 2)
เป็นกระบวนวิชาสืบต่อจากวิชาศาสตร์ 190 ศึกษาเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับ
พยายามเน้นความคิดของเมธี ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 มาจนถึง
คริสต์ศตวรรษที่ 19 ศึกษาความคิดทางตะวันตก เริ่มแต่มาเคิลเวลลี มาจนถึง
มิลล์ และมาร์กซ์ พยายามตีความการเกี่ยวข้องกับความคิดทางตะวันออกเพื่อที่จะ
ทำไว้ ฯลฯ
- PS 293 ทฤษฎีและจริยธรรมการเมืองตะวันออก 3 หน่วยกิต
(Eastern Political Theory and Ethics)
ศึกษาและวิเคราะห์ทฤษฎีและจริยธรรมการเมืองตะวันออก ได้แก่หลักของ
ศาสนาฮินดู ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาขงนิกปรัชญา เจินโบราณ
เน้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง ฯลฯ
- PS 305 การปกครองส่วนท้องถิ่น เปรียบเทียบ 3 หน่วยกิต
(Comparative Local Government)
ศึกษาการปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศต่าง ๆ โดยศึกษาทั้งในประวัติ
พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา การวางแผนการปฏิรูป-ระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น
เน้นทางพฤติกรรมและผลงานมากกว่าโครงสร้างหรือรูปแบบ ฯลฯ
- PS 315 กระบวนการฝ่ายนิติบัญญัติ 3 หน่วยกิต
(Legislative Process)
ศึกษาถึงแนวความคิดทั่วไป เกี่ยวกับสถาบันนิติบัญญัติ รูปแบบต่าง ๆ ของ
สถาบันนิติบัญญัติ อำนาจหน้าที่ การดำเนินงาน ความสัมพันธ์ของฝ่ายนิติบัญญัติ
กับสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ
- PS 316 วิเคราะห์การเมืองเปรียบเทียบ 3 หน่วยกิต
(Comparative Political Analysis)
ศึกษาการเมืองในเชิงเปรียบเทียบโดยเน้นกรณีวิธีการเปรียบเทียบ
เทคนิคในการเปรียบเทียบ แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ และ
ทฤษฎีต่าง ๆ ในการเมืองเปรียบเทียบ
- PS 330 การเมืองสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส 3 หน่วยกิต
(Politics in the U.S.A. United Kingdom and France)
ศึกษารูปแบบการปกครองทางสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส

โดยวิธีเข้าใจถึงโครงสร้างของสถาบันการเมือง หน้าทึบขององค์กรบริหาร
พฤติกรรมและความสัมพันธ์ขององค์กรเหล่านั้น

- PS 333 ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองยุคปัจจุบัน 3 หน่วยกิต
(Theories in Modern Political Economy)
ศึกษาเชิงสำรวจทฤษฎีสำคัญในทางเศรษฐกิจการเมืองสมัยใหม่ โดยจะ
ครอบคลุมทฤษฎีที่เกี่ยวกับรัฐ การพัฒนา และเศรษฐกิจการเมืองระหว่าง
ประเทศ
- PS 335 การเมืองในประเทศคอมมิวนิสต์ 3 หน่วยกิต
(Politics in Communist Countries)
ศึกษาเปรียบเทียบระบบสถาบันและพฤติกรรมทางการเมือง ในประเทศ
สหภาพโซเวียต สาธารณรัฐประชาชนจีน และกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก
 ฯลฯ
- PS 387 ชนชั้นนำทางการเมือง 3 หน่วยกิต
(Political Elites)
ศึกษาถึงแนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีชนชั้นนำทางการเมืองในแง่ของการมีอำนาจ
หรืออิทธิพลทางการเมือง การจำแนกประเภทของชนชั้นนำ แนวความคิดเกี่ยวกับ
การศึกษาชนชั้นนำทางการเมืองแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ การเปรียบเทียบ
บทบาททางการเมืองของชนชั้นนำในประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา
 การศึกษาชนชั้นนำทางการเมืองในประเทศไทย การศึกษาเกี่ยวกับชนชั้นนำและ
ประชาธิปไตย
- PS 390 ทฤษฎีและจริยธรรมทางการเมือง 3 3 หน่วยกิต
(Political Theory and Ethics 3)
เป็นกระบวนวิชาที่สืบต่อเนื่องจากรัฐศาสตร์ 290 แต่เน้นหนักทางแนวความคิด
ยุคปัจจุบัน พยายามที่จะให้นักศึกษารู้การแจกแจง คือให้สามารถรู้จักวิเคราะห์
ทฤษฎีและหลักจริยธรรมทางการเมืองทั่ว ๆ ไปได้ ฯลฯ
- PS 392 ทฤษฎีประชาธิปไตย 3 หน่วยกิต
(Democratic Theory)
ศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของทฤษฎีประชาธิปไตยทั้งแนวแบบคลาสสิก
และแนวประชาธิปไตยยุคปัจจุบัน โดยมีมุ่งวิเคราะห์สาระสำคัญของตัวทฤษฎี
และแนวปฏิบัติของรัฐประชาธิปไตยในช่วงศตวรรษที่ 18 จนกระทั่งปัจจุบัน

- PS 403 พฤติกรรมทางการเมือง 3 หน่วยกิต
(Political Behavior)
ศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์มุ่งสังเกตพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และพฤกษศาสตร์ ตลอดจนการวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองในแง่จิตวิทยา ศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ผู้นำทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง มติมหาชน พฤติกรรมทางการเมือง การออกเสียงเลือกตั้ง และระบบการเมืองกับการสื่อสารติดต่อและควบคุมประชาชน
- PS 405 การเมืองและการจัดที่ดิน 3 หน่วยกิต
(Politics and Land Management)
ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของการจัดที่ดินทั่วโลก และหลักการสหประชาชาติ เน้นวิธีการทางการเมืองเกี่ยวกับหลักการจัดที่ดิน และการใช้ที่ดิน เปรียบเทียบลัทธิและวิธีการทางการเมืองในการจัดและปฏิรูปที่ดินในอาณาเขตประเทศไทย จีน ไต้หวัน ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฮ่องกง อินเดีย
- PS 415 มติมหาชนกับประชาธิปไตย 3 หน่วยกิต
(Public Opinion and Democracy)
ศึกษาถึงมติมหาชนกับระบอบการปกครอง การพัฒนาและแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับมติมหาชน ศึกษาและวิเคราะห์ความหมายและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อตัวของความเห็น เช่น สถาบันครอบครัว การศึกษา ศาสนา และกลุ่มค่านิยม บทบาทของสื่อมวลชนกับการสร้างและหันเหมติมหาชน มติมหาชนกับกระบวนการประชาธิปไตย โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมือง เช่น สภานิติบัญญัติ ประชามติมหาชนกับมติมหาชน เช่น กลุ่มผลประโยชน์ พรรคการเมือง การรณรงค์หาเสียง การออกเสียงเลือกตั้ง การกำหนดนโยบายสาธารณะ การออกกฎหมายของสภานิติบัญญัติ ฯลฯ รวมทั้งมติมหาชนที่จะจรรโลงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย
- PS 420 หลักและวิธีการวิจัยทางรัฐศาสตร์ 3 หน่วยกิต
(Methodology and Research in Political Science)
ศึกษาเปรียบเทียบและวิธีการเข้าถึงความรู้ทางการเมือง, การสังเกต, การรวบรวมข้อมูล, การวางโครงการสำรวจและทดลอง, การเลือกกลุ่มตัวอย่าง, การออกแบบสอบถาม และศึกษาโดยสิ่งเทียบเกี่ยวกับขอบเขตและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์ ฯลฯ

- PS 421 การศึกษาาระบบการเมืองในเชิงวิเคราะห์ 3 หน่วยกิต
(Political System Analysis)
ศึกษาความหมายและลักษณะของระบบการเมือง วิธีการวิเคราะห์ระบบการเมืองที่สำคัญ เช่น วิเคราะห์ระบบ (System Analysis) การวิเคราะห์หน้าที่ของระบบการเมือง (Functional Approach) และวิธีการศึกษาการสื่อสารติดต่อภายในระบบ (Communication Theory) เป็นต้น พฤติกรรมและกระบวนการเมืองในรูปของการเรียกร้องการสนับสนุนและโสมนัสระบบการเมือง กระบวนการส่งเสริมของข่าวสาร การตอบโต้ข่าวสาร ฯลฯ
- PS 425 การพัฒนาการเมือง 3 หน่วยกิต
(Political Development)
ศึกษาทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง รูปแบบและกระบวนการในการพัฒนาประเทศทั้งในด้านโครงสร้างสถาบันทางการเมือง การเข้าร่วมทางการเมือง การสร้างประชาธิปไตย เสถียรภาพทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง และการสร้างบ้านเมืองเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เน้นหนักทางด้านทฤษฎีเป็นหลัก
- PS 428 ทฤษฎีการสร้างทันสมัย 3 หน่วยกิต
(Theory of Modernization)
ศึกษาทฤษฎีและวิเคราะห์กระบวนการสร้างทันสมัย โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีผลกระทบโดยตรงต่อสังคมโดยรวม และศึกษาเฉพาะกรณีประเทศไทย ญี่ปุ่น และจีน
- PS 435 การวิจัยการเมืองส่วนท้องถิ่น 3 หน่วยกิต
(Research in Local Government)
เป็นการวิจัยในสนามโดยนักศึกษานอกไปวิจัยนอกสถานที่เกี่ยวกับการเมือง และการปกครองส่วนท้องถิ่น อาจเป็นในกรุงเทพมหานคร หรือต่างจังหวัดก็ได้ ฯลฯ
- PS 436 การเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 3 หน่วยกิต
(Politics in South East Asia)
ศึกษาถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งพิจารณาปัญหาทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ ตลอดจนศึกษาถึงความเคลื่อนไหวทางการเมืองของประเทศ โดยเน้นถึงบทบาทของหลังทางการเมืองต่าง ๆ ของประเทศนั้น ๆ นับตั้งแต่ได้รับเอกราชเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

PS 471 การบริหารข้อมูลในทางรัฐศาสตร์ 3 หน่วยกิต
(Data Management in Political Science)
เป็นวิชาที่เกี่ยวกับการจัดการข้อมูลที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์โดยเน้นการเก็บ
ข้อมูลการหาข้อมูลให้เป็นระบบ การวิเคราะห์ประเภทข้อมูล การหาทัศนคติ
และการพัฒนาสถาบันข้อมูล

PS 490 สัมมนาการเมืองและการปกครอง 3 หน่วยกิต
(Seminar in Politics and Government)
กระบวนวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน อย่างน้อยเรียนรัฐศาสตร์มาแล้วไม่ต่ำกว่า
4 กระบวนวิชา และมีหน่วยกิตสะสมไม่ต่ำกว่า 110 หน่วยกิต ศึกษาถึงปัญหา
การปกครองในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงโครงสร้างว่าเหมาะสมกับ
สภาพแวดล้อมของประเทศไทยหรือไม่ เพียงใด โดยเลือกปัญหาและประเด็น
สำคัญในเรื่องการปกครองแต่ละรูปแบบของไทยมาวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไข
และปรับปรุงให้สอดคล้องกับวิถีทางที่จะไปสู่การเป็นประชาธิปไตย

การสัมมนาต้องเรียน

1. จะต้องเข้าร่วมสัมมนาในต้องเรียนไม่น้อยกว่า 80% ของเวลาเรียน
โดยจะมีรายงานย่อยประมาณ 3-5 ฉบับ รายงานวิทยุ 1 ฉบับ
2. จะต้องออกใบฝึกงานในท้องถิ่น (ยกเว้นอำเภอเมือง) เป็นเวลา
ไม่น้อยกว่า 30 วัน และไม่เกิน 45 วัน
3. ในระยะหลังจากการกลับจากฝึกงาน จะต้องทำรายงานวิทยุโดยเขียน
ความหัวข้อที่ได้เสนอต่ออาจารย์ผู้สอนไว้มารายงานปากเปล่าวันขึ้นเรียน
ตามภาคที่ได้ตกลงกับอาจารย์ผู้สอนไว้วันหัวข้อที่จะนำมาสัมมนา

PS 495 หัวข้อที่น่าสนใจทางการเมืองและการปกครอง 3 หน่วยกิต
(Topics in Politics and Government)
กระบวนวิชานี้มีความมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาที่ต้องการศึกษาปัญหา หรือประเด็น
ต่าง ๆ ในทางการเมืองการปกครองที่มีลักษณะเป็น เฉพาะกรณีผู้ที่จะศึกษา
จะต้องรู้จักการค้นคว้า รวบรวมข้อมูล สามารถนำข้อมูลที่ได้สังเคราะห์
อันจะช่วยได้เข้าใจในปรากฏการณ์ทางการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นได้อย่าง
กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามกระบวนวิชาและแนวการสอน
ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
Department of International Relations

PS 220	<u>ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเบื้องต้น</u> Introduct on to International Relations ขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, องค์ประกอบทางอุดมการณ์ ทางการทหาร, ทางเศรษฐกิจ และทางกฎหมายที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ อันดีระหว่างประเทศ สาเหตุที่ก่อให้เกิดการขัดแย้งในสังคมนานาชาติ วิวัฒนาการสนธิสัญญาและองค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะบทบาท ขององค์การที่เกี่ยวข้องกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฯลฯ	3 หน่วยกิต
PS 230	<u>การเมืองระหว่างประเทศ</u> International politics ศึกษาถึงสภาพของสังคมระหว่างประเทศ ผลประโยชน์และอำนาจของรัฐ บทบาทของชาติมหาอำนาจในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ โดยเน้นถึง ความเปลี่ยนแปลง และความเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน	3 หน่วยกิต
PS 231	<u>การทูต</u> Dep[omacy ศึกษาว่าด้วยการทูตทั้งด้านประวัติศาสตร์การทูต ด้านทฤษฎีและแนวปฏิบัติ ตลอดไปจนถึงขนบธรรมเนียม ระเบียบปฏิบัติทางการทูต กระบวนวิชานี้ เน้นการวิเคราะห์กระบวนการทางการทูต และการเจรจาเพื่อความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดีขึ้น	3 หน่วยกิต
PS 317	<u>ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านเศรษฐกิจ</u> International Economic Relations ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความ สัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจกับการเมืองระหว่างประเทศ เช่น ความ สัมพันธ์ระหว่างลัทธิเศรษฐกิจกับลัทธิทางการเมือง บทบาทของพลังงาน น้ำมัน ในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจในฐานะที่เป็นเหตุ ของความบาดหมางและสงคราม เป็นต้น ในส่วนอื่น ๆ จะศึกษาถึง การค้าระหว่างประเทศในแง่ของผล อุปสรรค และปัญหาที่มีต่อประเทศ ด้อยพัฒนา ตลอดจนบทบาทของการค้าที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่าง	3 หน่วยกิต

ประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาการค้าโดยการแข่งขันท่างการเมือง และตามลัทธิทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้จะศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคตลอดจนผลได้เสียในการได้และการรับความช่วยเหลือ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการทหาร สำหรับการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ จะพิจารณาถึงปัจจัยทั่วไปที่การรวมกลุ่มประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว ตลอดจนบทบาทของสถาบันหรือองค์การระหว่างประเทศที่มีต่อการพัฒนาของประเทศยากจน ฯลฯ

PS 320 องค์การระหว่างประเทศ 3 หน่วยกิต

International Organizations
ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดตลอดจนความเป็นมาของสถาบันและองค์การระหว่างประเทศ โดยเน้นทั้งด้านโครงสร้างหน้าที่ และพฤติกรรมขององค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่องค์การระหว่างประเทศ เข้าไปเกี่ยวข้อง ฯลฯ

PS 321 องค์การระหว่างประเทศส่วนภูมิภาค 3 หน่วยกิต

Regional Organization
ศึกษาและวิเคราะห์ถึงที่มาของลัทธิภูมิภาคนิยม ทั้งในเชิงทฤษฎีและในทางความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์การส่วนภูมิภาคในด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการทหาร โดยศึกษาถึงบทบาทและปัญหาขององค์การส่วนภูมิภาคบางองค์การเป็นเฉพาะกรณีไป ฯลฯ

PS 325 การแข่งขัน การควบคุม และการลดกำลังอาวุธ 3 หน่วยกิต

Arms Race, Arms Control and Disarmament
ศึกษาสาเหตุและความเป็นมาของการแข่งขันกำลังอาวุธ ผลกระทบอันเกิดจากแข่งขันและสมกำลังอาวุธและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่นำไปสู่การพัฒนาสร้างและสะสมอาวุธนิวเคลียร์ระหว่างชาติมหาอำนาจ อันเป็นเหตุนำไปสู่ปัญหาการควบคุมอาวุธ และการเจรจาลดกำลังอาวุธระหว่างชาติมหาอำนาจทั้งก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ศึกษาถึงความพยายามขององค์การสหประชาชาติในการที่จะให้มีการควบคุมอาวุธและการลดกำลังอาวุธทั้งในระดับโลก และระดับส่วนภูมิภาคทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาไว้ซึ่งสันติภาพ และความมั่นคงปลอดภัยระหว่างประเทศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- PS 337 กระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศของชาติมหาอำนาจ 3 หน้วยกิต
 Foreign policy-making Process of the Major Powers
 ศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศของชาติมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสหประชาชาติประชาชนจีน โดยศึกษา แยกเป็นประเด็นที่สำคัญ ๆ เช่น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย กระบวนการกำหนดนโยบาย ฯลฯ
- PS 338 บทบาททางการเมืองของชาติมหาอำนาจในการเมืองโลก 3 หน้วยกิต
 The Role of the Major Powers in World Politics
 ศึกษาและวิเคราะห์ถึงบทบาทและนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต และสหประชาชาติประชาชนจีน โดยเน้นในช่วงสมัยหลังสงคราม โลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ตลอดจนประเมินผลนโยบายและบทบาทของชาติมหาอำนาจ ทั้งสามในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก
- PS 339 นโยบายต่างประเทศของไทย 3 หน้วยกิต
 Thai Foreign Policy
 ศึกษาถึงรูปแบบและพฤติกรรมของการกำหนด และการดำเนินนโยบาย ต่างประเทศของไทย โดยเน้นให้เห็นถึงปัจจัยหรือสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกของไทยที่ส่งผลกระทบล่อรูปแบบ และการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ของไทยในช่วงเวลาที่กำการศึกษา
- PS 340 การเมืองระหว่างประเทศในตะวันออกกลาง 3 หน้วยกิต
 International Politics in the Middle East
 ศึกษาพฤติกรรมทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศ ตะวันออกกลาง อากิ อียิปต์ อิสราเอล ซีเรีย เลบานอน อิหร่าน เป็นต้น โดยพิจารณาาระบบโครงสร้าง และสถาบันทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมทางการเมืองในเชิงเปรียบเทียบ แต่เพียงสังเขป ฯลฯ
- PS 343 การเมืองระหว่างประเทศในแอฟริกา 3 หน้วยกิต
 International Politics in Africa
 ศึกษาความสำคัญของทวีปแอฟริกาในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และ การทหาร และนโยบายการปกครองอาณานิคมของชาติมหาอำนาจ ซึ่งมี ผลค่อนโยบายของประเทศแอฟริกาในปัจจุบัน รวมทั้งนโยบายค่อทั่ว ๆ ไป ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร ตลอดจนนโยบายของ ประเทศโลกภายนอกที่มีต่อแอฟริกา โดยพิจารณาโครงสร้างขงระบบการเมือง และการปกครองแต่เพียงสังเขป ฯลฯ

- PS 345 การเมืองระหว่างประเทศในลาตินอเมริกา 3 หน่วยกิต
 International Politics in Latin America
 ศึกษาพฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศ
 ลาตินอเมริกา อาทิ อาเจนตินา โบลิเวีย ชิลี คิวบา เม็กซิโก กัวเตมาลา
 เปรู เอกวาดอร์ เวเนซุเอลา ฯลฯ โดยพิจารณาถึงระบบ สถาบัน
 และพฤติกรรมทางการเมือง ตลอดจนแนวโน้มนโยบายต่างประเทศของกลุ่มประเทศ
 ดังกล่าว แต่เพียงสิ่งเซบ ฯลฯ
- PS 373 การเมืองระหว่างประเทศในยุโรปเหนือ 3 หน่วยกิต
 International Politics in Northern Europe
 ศึกษาพฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของกลุ่มประเทศ
 สแกนดิเนเวีย ฟ้าด์แก เดนมาร์ก ันแลนด์ โดยพิจารณาถึงสถาบันทางการเมือง
 โครงสร้างของระบอบการปกครอง นโยบายต่างประเทศ ระบบเศรษฐกิจ
 และสังคมเชิงเปรียบเทียบ ฯลฯ
- PS 375 การเมืองระหว่างประเทศในโอเชียเนีย 3 หน่วยกิต
 International Politics in Oceania
 ศึกษาพฤติกรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของออสเตรเลีย
 นิวซีแลนด์ และที่มีผลต่อการเมืองของโลกและองค์การระหว่างประเทศ โดย
 เฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพิจารณา บทบาทของสถาบัน
 ทางการเมืองและการปกครองของทั้งสองประเทศโดยสังเขป ฯลฯ
- PS 394 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 3 หน่วยกิต
 Theory in International Relations
 วิชาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในแนวการศึกษาแบบเก่า
 (Traditional Approaches) กล่าวคือ ทฤษฎีการเมืองแห่งอำนาจและ
 การมองโลกในความจริง และทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยเรื่องจักรวรรดิ
 นิยมและสงคราม ฯลฯ และแนวการศึกษาแบบพฤติกรรม (Behavioral
 Approaches) กล่าวคือ ทฤษฎีการตัดสินใจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
 และทฤษฎีการขึ้นอยู่กับภายนอก (Dependency Theory) ฯลฯ ตลอดจนทฤษฎี
 ที่มีการผสมผสานกันระหว่างแนวการศึกษาแบบเก่า และแนวการศึกษาแบบพฤติกรรม
 กล่าวคือ ทฤษฎีระบบในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการขยายอิทธิพลศาสตร์
 ทางทหาร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้อธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
 ประเทศ และสร้างความเข้าใจรวมทั้งภาคคณะเหตุการณ์ระหว่างประเทศ

- PS 430 การเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันตก 3 หน่วยกิต
 International Politics in Western Europe
 ศึกษาพฤติกรรมระหว่างประเทศทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
 ของประเทศต่าง ๆ ในตะวันตก อาทิ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน
 (เยอรมันตะวันตก), สวิตเซอร์แลนด์, กลุ่มประเทศ "เบนเนลักซ์"
 (Benelux) อิตาลี, สเปน และโปรตุเกส ในเชิงเปรียบเทียบ
 โดยพิจารณาโครงสร้างของระบบการเมืองและการปกครองของประเทศ
 ดังกล่าวแต่เพียงสังเขป ฯลฯ
- PS 431 การเมืองระหว่างประเทศในยุโรปตะวันออก 3 หน่วยกิต
 International Politics in Eastern Europe
 ศึกษาพฤติกรรมระหว่างประเทศทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
 และการทหาร ของประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออก เช่น
 โปแลนด์ เช็กโกสโลวาเกีย ฮังการี โรมาเนีย,
 บัลแกเรีย ในเชิงเปรียบเทียบ โดยเน้นโครงสร้างของระบบการเมืองและ
 การปกครองของประเทศดังกล่าวแต่เพียงสังเขป ฯลฯ
- PS 437 การเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 3 หน่วยกิต
 International Politics in Southeast Asia
 ศึกษาถึงการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 โดยจะพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ
 ตลอดจนพิจารณาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งในการเมือง
 ระหว่างประเทศ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับบทบาท และอิทธิพลของชาติมหาอำนาจ
 และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งหลายในภูมิภาคนี้ ทั้งในด้านความ
 ร่วมมือและการขัดแย้งกัน
- PS 446 การเมืองระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออก 3 หน่วยกิต
 International Politics in East Asia
 ศึกษาพฤติกรรมระหว่างประเทศในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของ
 ประเทศเอเชียตะวันออก เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ในเชิงเปรียบเทียบ
 โดยพิจารณาโครงสร้างและกระบวนการทางการเมืองทั่ว ๆ ไป
 ของประเทศทั้งสามแต่เพียงสังเขป ฯลฯ

- PS 456 การเมืองระหว่างประเทศในเอเชียใต้ 3 หน่วยกิต
 International Politics in South Asia
 ศึกษาพฤติกรรมระหว่างประเทศในแง่การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของ
 ประเทศในเอเชียใต้ เช่น อินเดีย เนปาล และ ศรีลังกา
 ในเชิงเปรียบเทียบ โดยเน้นโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองของประเทศ
 ดังกล่าวโดยสังเขป ฯลฯ
- PS 491 สัมมนาการเมืองระหว่างประเทศ 3 หน่วยกิต
 Seminar in International Politics
 กระบวนวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน : PS 220, PS 230, PS 321, LW 403
 วิชาหน่วยกิตสะสมไม่น้อยกว่า 110 หน่วยกิต และได้รับความเห็นชอบจาก
 อาจารย์ผู้สอน
 ศึกษาวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และปัญหาด้านการเมืองระหว่างประเทศ
 ในปัจจุบันพร้อมทั้งภูมิหลังของความสัมพันธ์ ตลอดจนอิทธิพล หรือผลกระทบ
 ของสถานการณ์และปัญหาเหล่านั้น โดยวิเคราะห์แนวคิดทางการเมืองและ
 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาประยุกต์เข้ากับการวิเคราะห์ปัญหาการเมือง
 ระหว่างประเทศในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ทั้งนี้จะมีการฝึกหัดการแปลความคิด
 หรือการอภิปรายในชั้นเรียน ตลอดจนการทำรายงานย่อย ๆ และรายงาน
 ประจำภาค
- PS 494 เหตุการณ์ปัจจุบันระหว่างประเทศ 3 หน่วยกิต
 Current Events in International Affairs
 ศึกษาความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในการเมืองระหว่างประเทศ
 โดยจะ เน้นการพิจารณาถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ระหว่างประเทศซึ่งมีผล
 กระทบต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยจะพยายามเน้นการใช้ศัพท์
 เทคนิคในภาษาต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ และคุ้นเคย
 กับศัพท์วิชาการทางด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใน
 ภาษาต่างประเทศเพียงพอที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาการด้านนี้จาก
 ตำราและเอกสารภาษาต่างประเทศได้ดียิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานกระบวนวิชาและแผนการสอน
ภาควิชาการบริหารรัฐกิจ
Department of Public Administration

- PS 250 **การบริหารรัฐกิจเบื้องต้น** 3 หน่วยกิต
Introduction to Public Administration
ศึกษาเกี่ยวกับและทฤษฎีต่าง ๆ ในการบริหารรัฐกิจ การจัด
ระเบียบขององค์กร, ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่และผู้บริหาร
ด้านต่าง ๆ การดำเนินงานโดยมีประสิทธิภาพ ฯลฯ
- PS 251 **การวางนโยบายและกระบวนการวางแผน** 3 หน่วยกิต
Public Policy and Planning Process
ศึกษาทฤษฎีการวางนโยบาย และการวางแผนงาน กระบวนการ
การดำเนินนโยบายและการวางแผน การปฏิบัติตามแผน
การแก้ปัญหา การประเมินผล และการแก้ไขปรับปรุงแผนงาน ฯลฯ
- PS 252 **หลักการจัดองค์การและการจัดการ** 3 หน่วยกิต
Principles of organization and Management
ศึกษาเกี่ยวกับ, ทฤษฎี, วิธีการ, หรือกระบวนการในการจัด
องค์การ และการจัดการบริหารต่าง ๆ เน้นหนักทางจิตวิทยา
และสังคมวิทยา ฯลฯ
- PS 253 **ทฤษฎีองค์การ** 3 หน่วยกิต
Organization Theory
ศึกษาถึงโครงการทั้งในด้านโครงสร้างกระบวนการและพฤติกรรม
โดยเน้นการสำรวจผลงานของนักวิชาการและนักบริหาร เกี่ยวกับ
เรื่ององค์การในสมัยต่าง ๆ เพื่อให้ทราบแนวความคิด ความสนใจ
วิวัฒนาการและพัฒนาการของความรู้เกี่ยวกับองค์การ ทั้งนี้เพื่อเป็น
แนวทางและเป็นพื้นฐานสำหรับนักศึกษาเกี่ยวกับเรื่ององค์การใน
รายละเอียดตามลักษณะวิชาที่ตนสนใจต่อไป
- PS 254 **การเมืองระบอบราชการ** 3 หน่วยกิต
Politics and the Bureaucracy
ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเมือง กับระบบราชการโดยเน้น
ความสำคัญของแนวความคิดทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย
และรากฐานความคิดในระบบราชการที่ขัดแย้งกัน และเน้นหลัก
จริยธรรมของข้าราชการในการอธิบายพฤติกรรมในด้านการบริหารราชการ

- PS 310 การบริหารงานบุคคล 3 หน่วยกิต
 Personnel Administration
 ศึกษาถึงเทคนิควิธีการในการบริหารเกี่ยวกับ "ตัวบุคคล" ใน
 องค์การโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับบุคคลในราชการเป็นสำคัญ เริ่ม
 ตั้งแต่การวางแผนจัดกำลังคนให้พอเหมาะแก่องค์การ, เทคนิค
 ในการสรรหา, คัดเลือก, บรรจุแต่งตั้งบุคคลให้เหมาะสม,
 การจำแนกตำแหน่ง, และการกำหนดอัตราเงินเดือน, การพ
 บำรุงขวัญ การฝึกอบรมข้าราชการ, การประเมินผลการปฏิบัติ
 งาน ตลอดจนการปฏิบัติต่อข้าราชการเมื่อออกจากงาน และเรื่อง
 ข่าเห็บงบบำนาญเป็นเรื่องสุดท้าย
- PS 311 การบริหารงานคลังและกระบวนการงบประมาณ 3 หน่วยกิต
 Fiscal Administration and Budgetary Process
 ศึกษา ะวัติการบริหารงานคลัง องค์การหรือหน่วยงานที่
 เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและอ้อม การเมืองกับการบริหารงานคลัง
 การบริหารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระบวนการงบประมาณ
 เริ่มตั้งแต่การเตรียมการขั้นต้นจนกระทั่งถึงการควบคุมการใ
 ้งบประมาณศึกษารายการอย่างน้อย 2 ตัวอย่าง ฯลฯ
- PS 312 บทบาทของรัฐในการบริหารแรงงาน 3 หน่วยกิต
 Government Role in Labor Administration
 ศึกษาบทบาทของรัฐในการบริหารแรงงาน การควบคุมจำนวน
 ประชากร การวางแผนกำลังคนของประเทศ การสร้างคนทั้ง
 ในภาคธุรกิจ รัฐวิสาหกิจ และราชการการให้การศึกษาอบรม
 เพื่อให้เป็นแรงงานที่มีความรู้ความสามารถ การสร้างควม
 สงบสุขและคุ้มครองแรงงานในวิสาหกิจต่าง ๆ ผลกระทบ
 ของการบริหารแรงงานที่ต่อเสถียรภาพของรัฐบาล และ
 เศรษฐกิจของประเทศ โดยเน้นการศึกษาในเชิงสถาบัน
 (Institutional approach) และในเชิงอำนาจ
 (Power approach)

- PS 328 การบริหารการพัฒนา 3 หน่วยกิต
 Development Administration
 ศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารการพัฒนา ความหมายของการพัฒนา ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริม รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาประเทศ ตลอดจนการปรับปรุงระบบการบริหารเพื่อการพัฒนา ศึกษากรณีเฉพาะทั้งของไทยและต่างประเทศ
- PS 332 มนุษยสัมพันธ์ในองค์การ 3 หน่วยกิต
 Human Relations in Organization
 ศึกษาความสัมพันธ์และพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์การ ซึ่งมีผลกระตือรือร้นต่อการบริหารในกลุ่มรูปนัยและอรูปนัย การเป็นผู้นำการจูงใจ การประสานงาน ตลอดจนอิทธิพลของภาวะแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ฯลฯ
- PS 351 กระบวนการวางแผนโครงการ 3 หน่วยกิต
 Program Planning Process
 ศึกษากระบวนการในการวางแผนโครงการในแง่ทฤษฎีตามแนวความคิดของนักวิชาการวางแผนหลาย ๆ คนประกอบกัน และรวมตลอดถึงการศึกษาวិธีการในการวางแผนที่ใช้อยู่ในประเทศไทย หรือประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย การศึกษาจะเน้นหนักที่วิธีการวางแผนโครงการและการวิเคราะห์โครงการเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ นักศึกษามีทักษะในการเสนอโครงการได้เอง เพื่อประโยชน์การทำงานในอนาคต
- PS 354 การวัดผลและประเมินผลบุคคล 3 หน่วยกิต
 Personnel Evaluation and Measurement
 ศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในองค์การอื่นเป็นเหตุปัจจัยต่อการวัดผลและประเมินผลบุคคล รวมทั้ง ศึกษาแนวความคิด วัดคุณสมบัติ และประโยชน์ที่พึงได้รับจากการประเมินผล ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินผล เทคนิคและวิธีการประเมินผล รวมทั้งนำแนวความคิดของการวิเคราะห์งานกับวิธีการประเมินค่าของงานที่เป็นประโยชน์ต่อการประเมินผลงานมาพิจารณาประกอบ และศึกษาคำตอบแทนในการทำงานทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เพื่อประโยชน์ต่อการประเมินผล นอกจากนี้ศึกษาคำเชื่อมั่นได้

และความเที่ยงตรงในการประเมินผล การประเมินผลผู้บังคับบัญชา การประเมินผลในระบบราชการไทยและกล ะเลถึงอนาคตของการประเมินผลในประเทศไทยเท่าที่จะ เป็นไปได้ โดยอาศัยรากฐานและแนวความคิดของการประเมินผล และการพัฒนาองค์การจากอดีต จวบจนปัจจุบัน

PS 358 เทคโนโลยีการบริหาร 3 หน่วยกิต

Administrative Technology

ศึกษาเครื่องมือและกลวิธีสมัยใหม่ในการบริหาร วิธีการคิดศาสตร์ ในการวินิจฉัยสั่งการและการประเมินผล การใช้คอมพิวเตอร์ การรวบรวมและการพิจารณาข้อมูล การเขียนโปรแกรม การศึกษารายการดีโดยมีตัวอย่างฝึกหัด ฯลฯ

PS 359 เทคนิคเชิงปริมาณในงานบริหารรัฐกิจ 3 หน่วยกิต

Quantitative Technics in Public Administration

เป็นการศึกษาที่มุ่งจะนำเอาวิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณมาใช้ในการวางแผนและแก้ปัญหาในการบริหารรัฐกิจ โดยเน้นถึงวิธีการศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล วิธีการศึกษาเชิงเส้น และการพยากรณ์

PS 361 การบริหารโครงการของรัฐ 3 หน่วยกิต

Public Project Management

ศึกษาเนื้อหาสาระของกระบวนการบริหารโครงการของรัฐ ในด้านพฤติกรรมการจัดตั้งการ การบริหารงาน และการประยุกต์ การบริหารโครงการของรัฐ เพื่อให้ได้เข้าใจแนวทางการพัฒนาของ ประเทศที่พัฒนาแล้ว เพื่อนำมาพัฒนาการบริหารในประเทศกำลังพัฒนา

PS 364 การบริหารนครหลวง 3 หน่วยกิต

Metropolitan Government Administration

ศึกษานครหลวงตามนิยามแห่งสังคมศาสตร์ รูปแบบการปกครอง นครหลวง การวินิจฉัยสั่งการ และการประเมินผลในการดำเนินงานนครหลวงศึกษารายกรณีในเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารนครหลวง ตัวอย่างจะต้องเป็นของประเทศไทยอย่างน้อย 2 ประเทศ ฯลฯ

สถาบันราชภัฏวชิรเวศน์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PS 368 การบริหารรัฐวิสาหกิจ 3 หน่วยกิต

Public Enterprise Administration

ศึกษารัฐวิสาหกิจตามนัยแห่งทฤษฎีการเศรษฐกิจและการเมือง

ข้อแตกต่างระหว่างรัฐวิสาหกิจกับการจัดรูปแบบเศรษฐกิจอื่น ๆ

การบริหารงานรัฐวิสาหกิจ การวินิจฉัยสั่งการ ประเมินผลการศึกษา

รายการดีโดยมีตัวอย่างของประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ อย่างน้อย

อีก 1 ประเทศ เน้นกระบวนการบริหารที่เป็นจริง มีใช้หลักการบริการ

หรือแนว วิจัยที่เขียนไว้ ฯลฯ

PS 371 การประเมินผลโครงการของรัฐ 3 หน่วยกิต

Public Project Evaluation

ศึกษาถึงความหมาย ขอบเขต และรายละเอียดต่าง ๆ ของ

การประเมินผล การนำเอาผลการประเมินไปใช้ ทั้งนี้ เพื่อเป็น

เครื่องชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน

และโครงการของรัฐ โดยการประเมินผลจากโครงการของรัฐ

ประกอบการศึกษา

PS 414 การบริหารรัฐกิจเปรียบเทียบ 3 หน่วยกิต

Comparative Public Administration

ศึกษาการบริหารรัฐกิจในเชิงเปรียบเทียบในแนวทางต่าง ๆ ที่

เป็นที่นิยมศึกษากัน เช่น เปรียบเทียบในแง่ของตัวแบบ การเปรียบเทียบ

เปรียบเทียบแนววิเคราะห์ การเปรียบเทียบเป็นรายประเทศ เปรียบ

เทียบระบบราชการ เป็นต้น เพื่อได้ทราบถึงความแตกต่างและ

ความคล้ายคลึงกันของการบริหารรัฐกิจในสังคมที่มีลักษณะต่าง ๆ กัน

PS 445 วิชาเลขาธิการและระเบียบปฏิบัติราชการ 3 หน่วยกิต

Secretarial Practices for Civil Servants

ศึกษาพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับระเบียบบริหารราชการ

แผ่นดินในประเทศไทย ระเบียบข้าราชการพลเรือน ระเบียบ

ปฏิบัติราชการและเลขานุการ ฯลฯ

PS 450 การวิเคราะห์องค์การ 3 หน่วยกิต

Organization Analysis

การศึกษาองค์การโดยนำเอาทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดองค์การ

และหลักการมององค์การมาแสดงอย่างคร่าว ๆ และอธิบายถึง

การนำเอาทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ เช่น ทฤษฎีการ

- จัดองค์การ ทฤษฎีการตัดสินใจ ทฤษฎีสัมพัทธ์ภายในองค์การ
นอกจากนี้ยังจะชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติและ
ชี้แนะถึงวิธีแก้ไขโดยยกตัวอย่าง การปฏิบัติและปัญหาในระบบ
ราชการของไทย
- PS 451 การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ 3 หน่วยกิต
Public Policy Analysis
ศึกษาทฤษฎี ความหมาย และหลักการของนโยบายสาธารณะใน
เชิงวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดความรู้นและความเข้าใจปัญหาเกี่ยวกับ
นโยบายสาธารณะได้อย่างมีระบบ
- PS 454 การพัฒนาบุคคล 3 หน่วยกิต
Personnel Development
ศึกษาถึงแนวความคิดในการพัฒนาบุคคลในองค์การ โดยวิธีวิธิการ
ฝึกอบรมเป็นแนวทางเรียนรู้ถึงขอบเขต กระบวนการ และเทคนิค
ต่าง ๆ ของการฝึกอบรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และ
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพ
แวดล้อมในองค์การ
- PC 462 การสื่อสารข้อความในการบริหาร 3 หน่วยกิต
Administrative Communication
ศึกษาทฤษฎีการสื่อสารข้อความ พฤติกรรมการสื่อสารข้อความ ทั้ง
ระหว่างบุคคลและภายในกลุ่ม การสื่อสารข้อความในองค์การทั้ง
ในองค์การระบบปิดและระบบเปิดโดยจะศึกษาควบคู่กันไปกับ
ภา.ศึกษาทฤษฎีองค์การในแต่ละยุคสมัย ความสัมพันธ์และผล
กระทบที่การสื่อสารข้อความมีต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ในการบริหาร
เป็นต้นว่า การตัดสินใจ และวินิจฉัยสั่งการ ความเป็นผู้นำ
การประสานและควบคุมงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการ
สื่อสารข้อความ แนวทางแก้ไขและการวางแผน การสื่อสารข้อความ
- PS 468 การบริหารงานตำรวจ 3 หน่วยกิต
Police Administration
ศึกษาถึงหลักการและทฤษฎีต่าง ๆ ในการบริหารงานตำรวจ
การจัดระเบียบบริหารงานภายในองค์การ ความรับผิดชอบของ
เจ้าหน้าที่ตำรวจต่อสังคม รวมทั้งเปรียบเทียบกับการบริหารงาน

ตารางของประเทศอื่น ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส
ญี่ปุ่น เป็นต้น และวิเคราะห์ถึงการใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายและ
บทบาทของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ควรจะมีต่อประชาชน

PS 492

สัมมนาการบริหารรัฐกิจ

3 หน่วยกิต

Seminar in Public Administration

เลือกปัญหาและประเด็นสำคัญในทางบริหารรัฐกิจ หรือ
รัฐประศาสนศาสตร์มาอภิปราย และวิเคราะห์ ฯลฯ

ที่มา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผนวก ข.

หลักสูตรปริญญาตรี สาขารัฐศาสตร์ ปี ๒๕๒๕

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช

แขนงวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์ และแขนงวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ มีโครงสร้างและรายละเอียดของหลักสูตร ดังนี้

(1) โครงสร้างของหลักสูตร

ก. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป	5	ชุดวิชา (30 หน่วยกิต)
ข. หมวดวิชาแกน	9	ชุดวิชา (54 หน่วยกิต)
ค. หมวดวิชาเฉพาะ	8	ชุดวิชา (48 หน่วยกิต)
โดยแบ่งเป็น		
1) ชุดวิชาบังคับ	5	ชุดวิชา (30 หน่วยกิต)
2) ชุดวิชาเลือก	3	ชุดวิชา (18 หน่วยกิต)
ง. หมวดวิชาเลือกเสรี	1	ชุดวิชา (6 หน่วยกิต)
รวมตลอดหลักสูตรต้องศึกษาไม่น้อยกว่า 23 ชุดวิชา หรือ 138 หน่วยกิต		

(2) รายละเอียดของหลักสูตร

แขนงวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์ และแขนงวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ มีหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาแกนร่วมกัน ส่วนหมวดวิชาเฉพาะแยกตามแต่ละแขนงวิชา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป 5 ชุดวิชา

10111 ภาษาอังกฤษพื้นฐาน*

10121 มนุษย์กับอารยธรรม

10131 มนุษย์กับสังคม

10141 วิทยาศาสตร์กับสังคม

10151 ไทยศึกษา

*ผู้ที่ศึกษาแขนงวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์ ให้เลือกเรียนชุดวิชาใดชุดวิชาหนึ่ง จากชุดวิชาต่อไปนี้

10111 ภาษาอังกฤษพื้นฐาน หรือ

10161 การใช้ภาษาไทย หรือ

10171 การใช้ภาษาอังกฤษ

แขนงวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ

บังคับ 5 ชุดวิชา

82318 สังคมโลก

82319 ระบบการเมืองเปรียบเทียบ

82320 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

82321 การเมืองการปกครองของประเทศในเอเชีย

82422 มหาอำนาจกับการเมืองโลก

และเลือก 3 ชุดวิชา จากชุดวิชาต่อไปนี้

80205 พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย

81414 หลักการคลังและการงบประมาณ¹

81415 การวางแผนนโยบาย โครงการ และการบริหารโครงการ

81416 การบริหารงานบุคคลภาครัฐ

81417 การบริหารและการพัฒนาองค์การ

81427 กฎหมายอาญา สำหรับรัฐศาสตร์

81428 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐาน สำหรับรัฐศาสตร์

82423 การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย

82424 กฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ²

82425 ลัทธิการเมืองและยุทธศาสตร์ในการพัฒนา

82426 การเมืองการปกครองในยุโรปและอเมริกา

ง. หมวดวิชาเลือกเสรี 1 ชุดวิชา

ให้เลือกจากชุดวิชาต่าง ๆ ที่เปิดสอนในหลักสูตรระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย

ยกเว้น

1. ชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพของทุกสาขาวิชา
2. ชุดวิชากรณีเลือกสรรการพยาบาลมารดา ทารกและการพยาบาลจิตเวช
3. ชุดวิชากรณีเลือกสรรการพยาบาลอนามัยชุมชน
4. ชุดวิชากรณีเลือกสรรการพยาบาลฉุกเฉินและวิกฤต
5. ชุดวิชากรณีเลือกสรรการพยาบาลเพื่อการฟื้นฟูสภาพ
6. ชุดวิชาการผลิตหนังสือพิมพ์
7. ชุดวิชาการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง
8. ชุดวิชาการผลิตรายการวิทยุโทรทัศน์
9. ชุดวิชาการผลิตภาพยนตร์ชั้นสูง
10. ชุดวิชาการสร้างสรรค์และผลิตสิ่งโฆษณา
11. ชุดวิชาการผลิตงานประชาสัมพันธ์

หมายเหตุ

¹ ใช้ชุดวิชา 33202 การคลังและงบประมาณ ของสาขาวิชาวิทยาการจัดการแทน

² นักศึกษาที่เลือกลงทะเบียนเรียนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศห้ามลงทะเบียนเรียนชุดวิชาต่อไปนี้ เป็นชุดวิชาเลือกเสรี คือ

1. ชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศ
2. ชุดวิชาสถาบันระหว่างประเทศ

ข. หมวดวิชาแกน 9 ชุดวิชา

- 80101 ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย
- 80202 สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย
- 80203 ปัญหาพัฒนาการเมืองไทย
- 80204 เศรษฐกิจกับการเมืองไทย
- 80206 ปัญหาการพัฒนาชนบทไทย
- 80207 ปัญหาการเมืองส่วนภูมิภาคและชนกลุ่มน้อย
- 80308 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ
- 80309 ปัญหาการเมืองไทยปัจจุบัน
- 80410 ประสบการณ์วิชาชีพรัฐศาสตร์¹

ค. หมวดวิชาเฉพาะ 8 ชุดวิชา

แขนงวิชาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์

บังคับ 5 ชุดวิชา

- 81310 ปรัชญาการเมือง
- 81311 หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐศาสตร์
- 81312 หลักและวิธีการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์
- 81313 หลักและวิธีวิเคราะห์ทางการเมืองสมัยใหม่
- 81414 หลักการคลังและการงบประมาณ²

และเลือก 3 ชุดวิชา จากชุดวิชาต่อไปนี้

- 80205 พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของการเมืองไทย
- 81415 การวางแผนนโยบาย โครงการ และการบริหารโครงการ
- 81416 การบริหารงานบุคคลภาครัฐ
- 81417 การบริหารและการพัฒนาองค์การ
- 81427 กฎหมายอาญา สำหรับรัฐศาสตร์
- 81428 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐาน สำหรับรัฐศาสตร์
- 82423 การเมืองระหว่างประเทศในเอเชีย
- 82424 กฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ³
- 82425 ลัทธิการเมืองและยุทธศาสตร์ในการพัฒนา
- 82426 การเมืองการปกครองในยุโรปและอเมริกา

หมายเหตุ

- 1 ชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพรัฐศาสตร์ เป็นชุดวิชาที่นักศึกษาจะต้องลงทะเบียนเรียนในภาคการศึกษาสุดท้ายก่อนจบการศึกษาเท่านั้น
- 2 ใช้ชุดวิชา 33202 การคลังและงบประมาณ ของสาขาวิชาวิทยาการจัดการแทน
- 3 นักศึกษาที่เลือกลงทะเบียนเรียนชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศห้ามลงทะเบียนเรียนชุดวิชาต่อไปนี้ เป็นชุดวิชาเลือกเสรี คือ
 1. ชุดวิชากฎหมายระหว่างประเทศ
 2. ชุดวิชาสถาบันระหว่างประเทศ

Chulalinet

3 0021 00221805 5

12. ชุติวิชาการบริหารงานบุคคล
13. ชุติวิชาขอข่ายและวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์
14. ชุติวิชาการบริหารแผนงาน โครงการพัฒนาท้องถิ่นและชนบท
15. ชุติวิชาการพัฒนาองค์การ
16. ชุติวิชาระบบการเรียนการสอน
17. ชุติวิชาการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก
18. ชุติวิชาการฝึกปฏิบัติงานอาชีพอนามัย ความปลอดภัย และเออร์گونอมิกส์
19. ชุติวิชาการฝึกปฏิบัติชั้นสูตรสาธารณสุข
20. ชุติวิชาการจัดการและเทคนิคการบริการในโรงแรม
21. ชุติวิชาการจัดการและเทคนิคการบริการในภัตตาคาร
22. ชุติวิชาเคมีและจุลชีววิทยาของอาหาร

ที่มา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย